

NEMZETKÖZI
STATISZTIKAI
FIGYELŐ

2019/4.

Tartalomjegyzék

DEMOGRÁFIA.....	5
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Népszámlálások és más felvételek kérdőíveinek logikai szerkezetéről	6
<i>BÁNDI MELISSA</i> : Népeségcsökkenés a volt szocialista európai uniós országokban	7
<i>HAJNAL BÉLA</i> : A születési sorrendnek és a testvérek számának termékenységre gyakorolt hatása svédországi nyilvántartási adatok alapján	10
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Németországban nő, miközben Olaszországban nem nő a születési arány. A kormány jobban segíti a gyermekek gondozását.....	12
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Honnan vannak az egykék? Az egy gyermek vállalására ható tényezők a Cseh Köztársaságban.....	14
<i>KÁLMÁN RITA</i> : A várható élettartam társadalmi-gazdasági eltérései a nyugdíjas német férfiak körében, 1997–2016.....	16
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : A már egyszer elvált (különvált) személyek később gyakran nem élnek együtt új párkapcsolatukban	18
<i>HORVÁTH BALÁZS</i> : Van-e hatása a széles sávú internethasználatnak a termékenységre?	20
<i>HORVÁTH BALÁZS</i> : Az európai fővárosok rangsorolása a meteorológiai hő- és hideghullámoknak való kitettség alapján.....	22
TÁRSADALOM	25
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Munkaerőpiaci polarizálódás és a középosztály: a szakmai szintek és a háztartások jövedelmének nagysága közötti változások új adatösszefüggésekben az OECD tizennyolc tagállamában.....	26
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Foglalkozási mobilitás Európában: mértéke, meghatározói és következményei... ..	28
<i>HAJNAL BÉLA</i> : Az oktatási rendszer szerepe a szakmai ismeretek munkaerőpiaci egyensúlytalanságainak megoldásában.....	30
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A párizsi agglomeráció kisugárzása a szomszédos régiókra	32
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Társas kapcsolódások városi térségekben.....	34
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A területi egyenlőtlenségek felfogása és az elégedetlenség földrajza: észrevételek az Egyesült Királyságról	35
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A romák társadalmi integrációjának elősegítése a Szlovák Köztársaságban ..	37
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Egyiptom társadalmi haladási indikátorai. A jóllét felé haladás mérése Egyiptomban.....	40

GAZDASÁG	42
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Az Amerikai Egyesült Államok kormányzati adatainak értéke az ország gazdasági döntéseihöz.....	43
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Megfontolások az Amerikai Egyesült Államok XXI. századi, változó gazdaságához igazodó gazdaságstatisztikáról	45
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : A gazdaság fejlődésének globális és európai kilátásai.....	47
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Az ipar szerkezetváltozása a digitalizálás korszakában.....	50
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Vállalati adóztatás a globális gazdaságban	52
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : A csoport profitfelosztási módszerének alkalmazása az Európai Unióban	55
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : A kelet-európai térség értékei, intézményei, gazdasági növekedése	57
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Az Európai Unió új tagállamainak adóversenye.....	59
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Mítosz vagy tény a magas inflációnak és az euró bevezetésének az összefüggése?	61

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
V. évfolyam 4. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Rózsa Dávid

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

DEMOGRÁFIA

Népszámlálások és más felvételek kérdőíveinek logikai szerkezetéről

Griffith Feeney – Samuel Feeney: On the logical structure of census and survey questionnaires

Genus, 2019. szeptember 3. 1–20. p. (online)

DOI: [10.1186/s41118-019-0065-y](https://doi.org/10.1186/s41118-019-0065-y)

A népszámtudomány területein nélkülözhetetlen az adatgyűjtéshez használt eszközök alapos ismerete. A népszámlálások és más felvételek kérdőíveinek három alapvető elemét a kérdések, az ezekre adható lehetséges válaszok, valamint a kérdések átugrását szabályozó utasítások jelentik. Az ugratási instrukciók lehetővé teszik, hogy az összeíró vagy az adatszolgáltató egy vagy több (rá nem vonatkozó) kérdést átugorva lépjen tovább a kérdőíven.

A tapasztalt kutatók tudják, hogy az adatok elemzéséhez mennyire fontos a kérdőívek és a metaadatok alapos ismerete. Megfelelő következtetések eléréséhez pontosan ismerni és érteni kell a változók jelentését, ami gyakran megköveteli a változók értékeinek megállapítása alapjául szolgáló kérdések és válaszok alapos vizsgálatát. Az ugratási instrukciók hasonlóképp fontosak a kérdőív kialakításakor. A hivatalos statisztikák területén ez a nemzeti statisztikai hivatalok szakterülete, ám ezek általában a felhasználók igényei szerint gyűjtik az információkat.

Ha a kutatók vagy más felhasználók kérdéseket javasolnak, fontos, hogy a lehetséges válaszokat, valamint az adott kérdések szempontjából érintett személyek csoportjait is meghatározzák. A kérdések *útvonala* a kérdések egy részhalmazának megfelelő egymásutánisága, amelynek *validitása* azt jelenti, hogy az adott kérdéseket egy érintett személynek a felvételi utasításnak megfelelően fel lehet tenni a korrekt információk megszerzése érdekében.

Egy személyt akkor tekinthetünk *kompetensnek* egy kérdés szempontjából, ha ez a kérdés vonatkozik rá. Egy változóra vonatkozó nemválaszolási arány kiszámításához az adott kérdésben kompetens személyek számát kell a nevezőben szerepeltetni.

A kérdőíveket általában szakaszokra (fejezetekre) osztják megfelelő kérdéssorozatokkal és a hozzájuk tartozó összeírói instrukciókkal. Ez a szakaszolás egyszerű, ám fontos része a kérdőív kialakításának, egyszerre segíti a kérdőív megértését és a logikai komplexitás egyszerűsítését.

A tanulmány elsődleges célja, hogy a logikai struktúrát a lehető legegyszerűbb módon magyarázza el és módszereket biztosítson a felmerülő fontos kérdések megválaszolására. Második célja, hogy a bemutatott módszerek a világ minden részén elérhető legyenek a kutatók és a nemzeti statisztikai hivatalok számára. A módszereket a szabad, nyílt forráskódú R statisztikai szoftver felhasználásával valósítják meg, és a megadott R-kód felhasználható az eredmények bemutatására, valamint a módszerek más kérdőívekre és adatkészletekre történő alkalmazására is.

A tanulmány egy példán, Malawi 2008. évi népszámlálásán¹ szemlélteti az automatizált eljárásokat a kérdések szempontjából kompetens személyek számának, valamint a „nem alkalmazandó” és a nemválaszolási kódoknak a meghatározására, elkerülve a kompetens személyekkel kapcsolatos, hibákat előidéző manuális munkafolyamatokat. Különböző praktikus alkalmazások lehetősége merült fel például a kérdések útvonalának elosztására és ezen keresztül a kikérdezések hosszának becslésére vonatkozóan, kiemelve a szisztematikus, empirikus megalapozottságú eljárások fontosságát. Mintavételes felvétel esetében az egyes kérdéscsoportokhoz tartozó változókban érintett adatszolgáltatók számának elő-

¹ Az IPUMS – International (Integrated Public Use Microdata Series – International) nemzetközi népszámlálási mikroadat projekt adatbázisában szereplő minta alapján.

zetes becslése fontos tényező a mintanagyság meghatározása, illetve a standard hibák csökkentése érdekében. Az érvényes, illetve az érvénytelen útvonalak azonosítása nyilvánvalóan releváns az adatok editálása szempontjából is.

Van továbbá egy még fontosabb, rendkívül aktuális szempont a kérdőívek logikai szerkezetének hangsúlyozásához. Több évtized óta nyilvánvaló, hogy a népszámlálások és más felvételek is előbb-utóbb át fognak térni a hagyományosról az elektronikus kérdőívekre. Ezt elsőként 35 évvel ezelőtt írták le. Fennmaradhatott még a személyes kikérdezés az internet és a mobiltelefon elterjedésével, de az okostelefonok és tabletek utóbbi évtized során tapasztalt rohamos térnyerése már jelzi a népszámlálási papír-kérdőívek korának lejártát.

Nem tudjuk pontosan, mennyire felkészültek a világ statisztikai hivatalai (az ENSZ Statisztikai főosztályának adatai szerint közel kétszáz ilyen van) erre az átállásra. A papír kérdőív viszonylag engedelmes eszköz, szemben a jóval rugalmatlanabb elektronikus kérdőívekkel, amelyek lényegében számítógépes programok. Ez utóbbiak nagyszerű előnyökkel kecsegtetnek, ugyanakkor azonban olyan kockázatokkal is járnak, amelyek a papíralapú kérdőívek esetében nem állnak fenn, és amelyekkel kapcsolatosan számos statisztikai hivatal nem rendelkezik tapasztalatokkal – hálózati kapcsolat, felhasználói felület tervezése, szoftverfejlesztés. A rendkívül költséges, a népesség egészére kiterjedő, és általában 10 évenként végrehajtott népszámlálás esetében a szoftverfejlesztés hibái egyes-nesen katasztrófálisak lehetnek.

A leghatékonyabb módszer a szoftverfejlesztési hibák elkerülésére elsősorban a kérdőívek minél teljesebb tesztelésének végrehajtása, másodsorban az akadálytalan kommunikáció biztosítása egyfelől a szoftverfejlesztők, másfelől a kifejlesztendő szoftver céljainak meghatározásáért felelős munkatársak között. A logikai struktúra tartós figyelmen kívül hagyása nehéz helyzetbe hozza a kérdőívek formai és tartalmi kidolgozásáért felelős szakembereket. A kérdőívek logikai struktúrájának alapos megértése és az átugrási utasítások által létrehozott esetek számára létrehozott szóhasználat lehetővé teszi számukra, hogy hatékonyabban kommunikálhassanak az elektronikus kérdőívek kidolgozásáért felelős számítógépes programozókkal.

A 2020 körüli népszámlálásoknál várható átállás a papíralapúról az elektronikus kérdőívekre mérföldkő lesz a lakossági adatgyűjtések történetében. Ehhez igazán nélkülözhetetlen a kérdőívek logikai szerkezetének megfelelő kialakítása. A szerzők e munkához kívántak hozzájárulni.

TÁRGYSZAVAK: elektronikus kérdőívek, népszámlálások és felvételek adatfeldolgozása, kérdések átugrása, kérdések logikus sorba rendezése, érintettség a népszámlálási vagy felvételi kérdéseket illetően, kérdések útvonalának automatikus számítása, nem érvényes és nemválaszolási kódok automatikus megállapítása, kérdőívek dokumentálása

RÓZSA GÁBOR

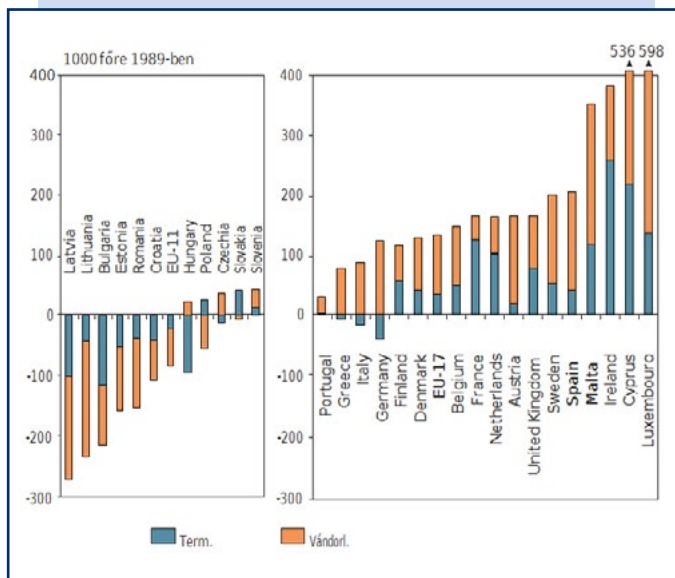
89/2019

Népességcsökkenés a volt szocialista európai uniós országokban

Agnieszka Fihel – Marek Okólski: Population decline in the post-communist countries of the European Union

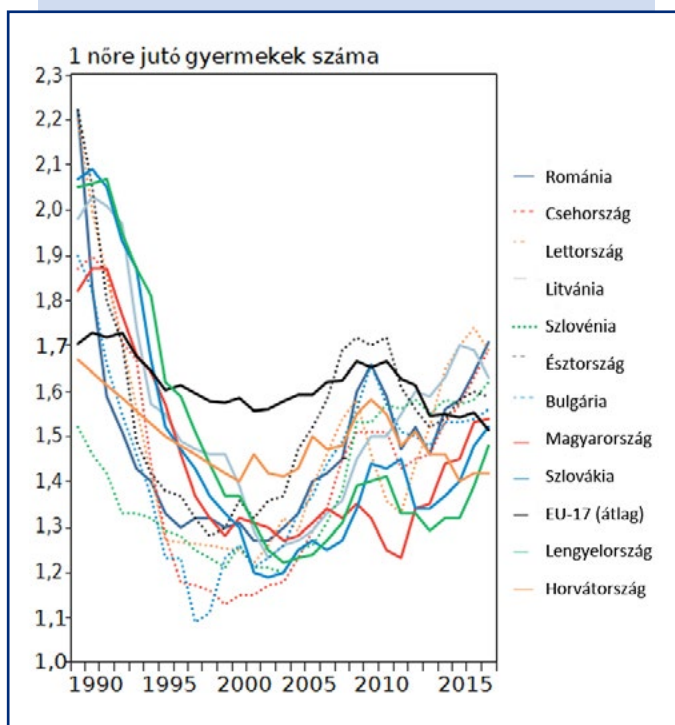
Population&Societies, 2019. 567 sz. 1–4. p.

URL: https://www.researchgate.net/publication/333867652_Population_decline_in_the_post-communist_countries_of_the_European_Union

1. ábra: Természetes népmozgalmi és vándorlási adatok az EU országokban, 1989–2017

Forrás: szerző számításai az Eurostat alapján.

2. ábra: A teljes termékenységi arány (TFR) alakulása a volt szocialista országokban, 1989–2017

Megjegyzés: Az EU 17-re (az EU többi 17 tagországára) az egyes országok TFR-jének számtani átlaga.

Forrás: szerző számításai az Eurostat alapján.

30 évvel ezelőtt két esemény, a berlini fal leomlása és az első demokratikus választások Lengyelországban, radikálisan megváltoztatta Közép- és Kelet-Európát. 2004-től kezdődően tizenegy volt szocialista ország (EU11) csatlakozott az Európai Unióhoz (EU): Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia. 1989 óta ezen országok többségében népességcsökkenés és az öregedés gyorsulása volt tapasztalható. Ennek oka elsősorban a fiatalok alacsony termékenységi szintje és a tömeges kivándorlás volt.

2018-ban az EU11 országainak 103 millió lakosa volt, ami az Európai Unió (EU28) teljes népességének 20%-át tette ki. 1989-ben 111 millió lakosa volt, azaz a 28 európai ország (néhány még nem volt uniós tagország) népességének 23%-a. 1989 óta ezeknek az országoknak a népességszáma 7%-kal, ezen belül Bulgária, Lettország és Litvánia lakossága több mint 20%-kal, Észtországé és Romániáé 16%-kal, Horvátországé 11%-kal, Magyarországé 8%-kal, Lengyelországé pedig 3%-kal csökkent. Ugyanebben az időszakban Csehország, Szlovákia és Szlovénia népessége körülbelül 2-4%-kal nőtt.

A népességváltozás mindkét összetevője: a természetes népmozgalom és a vándorlási egyenleg is hozzájárult a népességcsökkenéshez az EU11 országokban. A nettó migráció ennek a csökkenésnek kb. háromnegyedét (73%), a természetes népességváltozás 27%-át teszi ki. Csehországban, Magyarországon és Szlovéniában azonban a pozitív vándorlási egyenleg ellensúlyozta a születések és halálozások közötti negatívumot, legalábbis lassította a népességcsökkenést. A nyolc fennmaradó országban az elmúlt három évtized kivándorlása magasabb volt a bevándorlásnál, akár az etnikai jellegű kivándorlás közvetlenül az államszocializmus összeomlása után (a balti államok, Bulgária és Románia esetében), akár az 1990-es évek intenzív munkaerő-kivándorlása miatt.

A negatív nettó migráció által okozott népességcsökkenés, amely az elmúlt három évtizedben az EU11 országait jellemezte, ellentétben áll a többi EU-tagállammal, ahol a pozitív természetes népességváltozás és a pozitív nettó migráció miatt a népesség nőtt. Csak három országban (Németországban, Görögországban és Olaszországban) volt negatív a természetes változás ezen időszakban.

1989 előtt az EU11 országokban a nemzetközi vándorlás államilag ellenőrzött és korlátozott volt. A politikai és gazdasági átmenet szabad vándorlást

és vízummentes belépést jelentett bizonyos országokba. Következésképpen a nemzetközi mobilitás a határokon átnyúló kiskereskedelemtől kezdve a kivándorlásig különböző formákat öltött. A kivándorlók egy részét, különösen az etnikai kivándorlás esetén, más EU11 országok nyelték el, például a romániai magyarok Magyarországon telepedtek le. Ausztria és Németország azonban több ezer EU11 munkakereső állampolgár számára vált célországgá.

A fő tényező mégis az, hogy az Európai Gazdasági Térség valamennyi országa (és Svájc) szabad munkavállalást biztosított azt követően, hogy az EU11 országai csatlakoztak az Európai Unióhoz. Az Eurostat legutóbbi becslései szerint az Európai Unió többi tagállamában élő EU11 állampolgárok száma ötszörösére nőtt 2004 és 2017 között, elérve a 8,2 milliót. Abszolút értelemben a fő küldő országok Lengyelország és Románia. 2017-re mintegy 2,5 millió, illetve 3,1 millió állampolgárunk élt más EU-tagállamban. Relatív értelemben a legnagyobb kivándorlás Romániából (a 2004-ben regisztrált lakosság 10,6%-a), továbbá Bulgáriából, Észtországból és Litvániából (a 2004-es népesség mintegy 5%-a) történt. Az Eurostat szerint a külföldön letelepedettek 70%-a 40 év alatti volt, amikor kivándorolt.

1990 előtt az EU11 országokban a halandóság viszonylag magas volt, és a várható élettartam stagnált. A politikai és gazdasági átmenet kezdetén azonban a várható élettartam folyamatosan emelkedett, előbb Csehországban, majd Lengyelországban és Magyarországon. Mivel az utóbbi években a halálozások száma viszonylag állandó maradt, az EU11 régió negatív természetes változásának fő oka a termékenység jelentős csökkenése volt.

Az EU11-ben a termékenységi trendeket három fő tényező befolyásolta:

1. a posztmodern értékek elterjedése, amelyek a személyes szabadságot, az önmegvalósítást és az egyéni teljesítményt részesítik előnyben,
2. a posztkommunista országok piacorientált gazdaságra való áttérése, amely gazdasági megszorításokhoz, a jövedelmek differenciálódásához,

a munkaerőpiac deregulációjához, ipari szerkezetátalakításhoz és magas munkanélküliséghez vezetett,

3. az állami finanszírozású társadalombiztosítási politikák, ti. a családi támogatások az infláció következtében csökkentek, míg más, nem pénzügyi támogatásokat visszavontak.

Erőteljes negatív hatásukat e tényezők egyidejű előfordulása magyarázza.

A szocialista rendszert követő átmenet előtt az EU11 népessége jelentősen fiatalabb volt, mint a többi uniós országé. Az elmúlt három évtizedben azonban az EU11 országokban az öregedés üteme felgyorsult, a 0–14 éves gyermekek aránya és az idősebb felnőttek aránya lassan felzárkózik a többi európai uniós országéhoz. Az Eurostat előrejelzései szerint 2050-re a dél-európai országokban (Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország) lesznek a legmagasabb arányban az idősebb felnőttek, majd hat EU11-ország következik: Bulgária, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia és Szlovénia. Az EU17 országokban a pozitív nettó migráció népességnövekedést eredményez, és legalább ideiglenesen megerősíti a felnőtt lakosság fiatalabb szegmenseit. Ezzel szemben az EU11 országokban a fiatal felnőttek tömeges kivándorlása hozzájárul a népesség előregedéséhez és a születések csökkenésének felgyorsulásához.

A megnövekedett bevándorlás és a termékenység fellendülése az EU11 régió egyes országokban semlegesítheti a jövőbeni elnéptelenedési folyamatot, azonban a rendkívül alacsony termékenység és az erős emigrációs hajlandóság visszafordíthatatlan következményekkel jár a népességre.

TÁRGYSZAVAK: születési arány, termékenység, nemzetközi vándorlás, népességcsökkenés, öregedés, volt szocialista országok, Európai Unió

BÁNDI MELISSA

90/2019

A születési sorrendnek és a testvérek számának termékenységre gyakorolt hatása svédországi nyilvántartási adatok alapján

Katrin Morosow – Martin Kolk: How Does Birth Order and Number of Siblings Affect Fertility? A Within Family Comparison Using Swedish Register Data

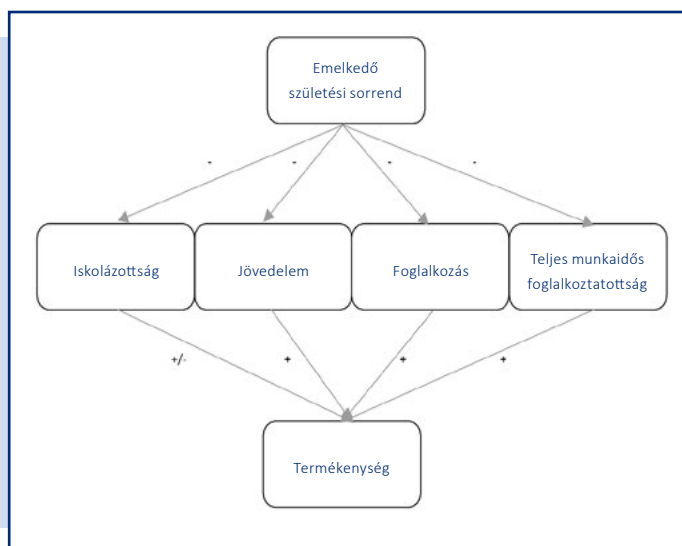
European Journal of Population, 2019. április 30. 1–37. p. (online)

DOI: [10.1007/s10680-019-09525-0](https://doi.org/10.1007/s10680-019-09525-0)

E tanulmány azt vizsgálja, hogy a testvérek száma hogyan befolyásolja a férfiak és a nők termékenységét Svédországban. A születési sorrend befejezett termékenységre gyakorolt hatásának megismeréséhez regiszter adatokat használtak, ahol a testvérek számának és a születési sorrendnek a befejezett termékenységre gyakorolt közös befolyását kívánták meghatározni, beleértve a társadalmi nemek e téren mérhető különbségeit is. A dolgozat adatbázisában csak a Svédországban élő, biológiailag kapcsolatban lévő testvérek szerepelnek, akiknek az édesanyjuk 1915 és 1935 között született (így gyermekeik az 1940-es, 1950-es és 1960-as években látták meg a napvilágot, N = 1 472 813 fő). A szerzők vizsgálják a születési sorrend közvetlen hatását a termékenységre, amelyhez testvér-összehasonlító modellt alkalmaznak, elemelve a testvérek száma

és a születési sorrend közös befolyását, amihez a mintát születési sorrend szerint rétegezték. Az eredmények azt mutatják, hogy a nők körében a magasabb születési sorszámú testvéreknél a befejezett termékenységre negatív hatása van. Ez azt jelenti, hogy a később született nőknél kisebb valószínűsége van annak, hogy két vagy több gyermekük születik, míg az elsőszülötteknél ez gyakoribb. Ilyen kapcsolatot a férfiak körében nem találtak.

A testvérek száma az elsőszülötteknél pozitív hatást mutat a befejezett termékenységre, összehasonlítva a később született testvérekével. Arra a következtetésre jutottak, hogy a testvérek családon belüli pozíciója hatással van a termékenységre, bár ez a hatás meglehetősen kicsi. Számos okot lehet feltételezni, amelynek családon belüli társadalmi, pszichológiai mechanizmusa befolyásolja a születési

1. ábra: Összefoglaló a korábbi kutatások alapján arról, hogyan befolyásolják a különböző társadalmi-gazdasági tényezők a születési sorrend és a termékenység összefüggését

sorrendnek a termékenységre gyakorolt hatását. A társadalmi és gazdasági tényezők, mint például az oktatás és a jövedelem, hatást gyakorolnak a termékenységre. Több tanulmány vizsgálta, hogy a különböző születési sorrendű személyek kapcsolatba hozhatók-e a személyiség jellemző vonásaival (nyitottság, lelkiismeretesség, kifelé fordulás – nextroverzió –, kedvesség, idegesség). A kutatási eredmények szerint a társadalmi és gazdasági jellemzőknek nagyobb a termékenységre gyakorolt hatásuk, mint a személyiségek eltérő tulajdonságainak.

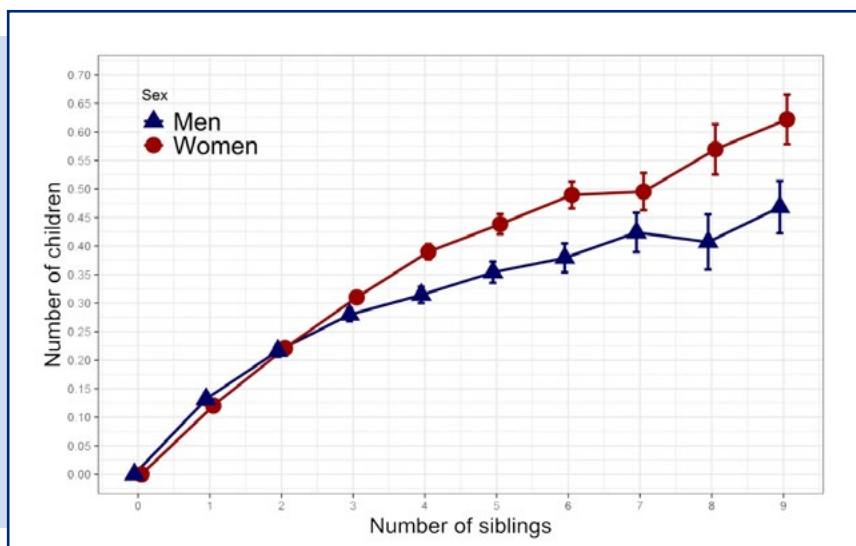
E tanulmány a születési sorrend elkülönített hatását is vizsgálja a termékenységre és azt is, hogy a születési sorrend hogyan befolyásolja a testvérek száma és a termékenység közötti kapcsolatot. A születési sorrend és a családnagyság között kölcsönhatás figyelhető meg, de óvatos megközelítés szükséges a különböző hatások elkülönítéséhez. A születési sorrend termékenységre gyakorolt hatásának megállapításához fix hatású modelleket alkalmaztak, a legkisebb négyzetek módszerével.

A testvér-összehasonlító modellel meg tudták osztani a tényezőket a testvérek meg nem figyelt heterogenitása, illetve a magasabb születési sorrendű testvérek nagyobb családokból való érkezése között. Ezek a fix hatású legkisebb négyzetek módszere (OLS) alapján működő modellek a növekvő születési sorrend negatív hatását mutatják a nők befejezett termékenységére vonatkozóan, míg a férfiak körében nem találtak lényeges kapcsolatot, ugyanakkor a nőknél ez a kapcsolat elég gyenge. A nőknél a magasabb születési sorrendnek negatív hatása van a második, harmadik, negyedik gyermek megszületésére. Ez azt jelenti, hogy a később született nők esetében kisebb a valószínűsége, hogy kettő vagy több gyermekük

szülessen, mint az elsőszülött lánytestvérükénél. A később világra jött fiútestvéreknél is kisebb az esélye annak, hogy három vagy több gyermekük szülessen, de ez a hatás sokkal kisebb. Az eredmények úgy is megfogalmazhatók, hogy az elsőszülött fiúknál és lányoknál kisebb a valószínűsége, hogy csak egy gyermekük szülessen és nagyobb, hogy több gyermekük legyen fiatalabb testvéreikhez viszonyítva. A később született lánytestvérek befejezett termékenysége több mint 5 százalékponttal kisebb, mint elsőszülött lánytestvérüké. Mindezeket összehasonlítva más termékenységet befolyásoló tényezővel egyértelmű, hogy egy relatíve kevésbé fontos tényezővel állunk szemben.

A korábban született személyek magasabb befejezett termékenysége bizonyítottá vált, mert pozitív asszociáció állapítható meg a státus és a termékenység között Svédországban. Másrészt a személyiséggel és a születési sorrenddel kapcsolatos korábbi pszichológiai kutatások azt sugallják, hogy a korábban születetteknek van negatív hatása a termékenységi szintekre. A szerzők nőkre vonatkozó eredményei azt mutatják, hogy a születési sorrend hatása a teljes családnagyságra megegyezik az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státusúak magasabb születési sorrendjével, amely alacsonyabb termékenységhez vezet. A férfiaknál ilyen összefüggést nem találtak.

A korábban született lányok együtt nevelkednek fiatalabb testvéreikkel, mégis úgy tűnik, hogy nekik magasabb termékenységük lesz, mint húgaiknak. Az elsőszülött lányoknak nagyobb szülői bátorítással vagy nyomással kell szembenézniük, hogy megalapozzák majdani családjukat. Az ilyen jellegű nyomás már kisebb mértékű a később született lányoknál, különösen, ha nővérüknek már van gyermeke. Más

2. ábra: Gyermek szám a testvérek száma szerint Svédországban született férfiak (kék grafikon) és nők (piros grafikon) esetében, akiknek édesanyja 1915 és 1935 között született

vélemények szerint az elsőszülött lányokra hagyományozzák a tradicionális női szerepek többségét, jóval többet, mint a később születettekre, aminek egyik következménye lehet a magasabb termékenység.

Kérdés az is, milyen szerepet játszik a testvérek száma a születési sorrenddel kombinálva. A nemzedékek közötti családnagyság-átörökítési igény létező tény, de vajon különbözik-e majd a testvérek száma a születési sorrendtől? Ez utóbbi és a szocializációs elmélet azt sejteti, hogy erősebb a nemzedékek közötti hasonlóság az elsőszülött gyermekeknél, de a korábbi tanulmányok ezzel kapcsolatban vegyes képet mutatnak. A népesség születési sorrend szerinti rétegzése a testvérek számának különböző hatását mutatja a korábban és a később születetteknél. A szerzők azt találták, hogy az elsőszülött fiúk és lányok a termékenység magasabb szintjét mutatják, valamint a növekvő termékenység a testvérek magasabb számára utal. Néhány szignifikáns különbség található a második és a magasabb születési sorrendű személyeknél, mert átörökítési „programjuk” alacsonyabb szintű az elsőszülöttekéhez viszonyítva.

A születési sorrend kapcsolatba hozható a gyermekkori környezettel, és talán nem meglepő, hogy

az ilyen tapasztalatok hatással vannak a családalakítással összefüggésbe hozható későbbi döntésekre. E hatások nem különböznek a szülővé válás döntésétől, de e szándékot a nagycsalád befolyásolja, a nőknél sokkal hangsúlyosabban, mint a férfiaknál. E kutatás hasznos, mivel összehasonlítási pontot jelent a személyiségre és preferenciáira összpontosító pszichológiai elemzés és azon kutatás között, amely a felnőttkori kvantitatív eredményeket vizsgálja. További vizsgálatokra van szükség annak megértéséhez, hogy a születési sorrend milyen felnőttkori döntéseket motivál a családnagyság meghatározásában. Újabb kutatás témája lehet az is, hogy a később született lányoknak nemcsak kevesebb gyermekük születik, de elsőszülött nővérükhöz képest kisebb hatással is vannak náluk fiatalabb testvéreikre.

TÁRGYSZAVAK: születési sorrend, gyermekszám, testvérek száma, termékenység, generációk közötti továbbadás, nyilvántartási adatok, regresszió, Svédország

HAJNAL BÉLA

91/2019

Németországban nő, miközben Olaszországban nem nő a születési arány. A kormány jobban segíti a gyermekek gondozását

Why Germany's birth rate is rising and Italy's isn't. The government is making it easier to look after kids

The Economist, 2019. június 29. (online)

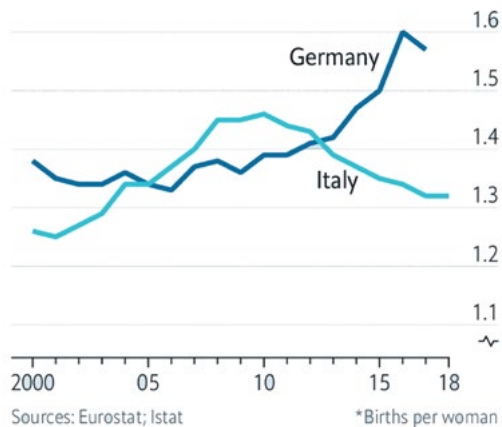
URL: <https://www.economist.com/europe/2019/06/29/why-germanys-birth-rate-is-rising-and-italys-isnt>

A németországi népességszám – az osztrák Emil Reich *Germany's Swelled Head* című tanulmányában 1907-ben megjelent előrejelzés szerint – 1980-ig 150, 2000-ig 200 millió főre fog nőni, az akkor fel-

mért születési és halálozási ráták idősorainak kivételése alapján. Tény viszont, hogy az 1980-as évek elején világviszonylatban csak Dánia kombinált termékenységi rátája volt kisebb, mint az egyesített

Achtung baby

Total fertility rate*

Sources: Eurostat; Istat

*Births per woman

1. ábra: A teljes termékenységi arány alakulása Németországban és Olaszországban, 2000–2018 (egy nőre jutó szülések száma)

Forrás: Eurostat, Istat.

Németországa, a számított robbanásszerű növekedés helyett az ország népessége csökkent.

Az utóbbi két évtizedben azonban nem várt fordulat jellemző a teljes termékenységi rátára, a németországi 2006. évi 1,33-ról 2017-ig 1,57-re nőtt.

Bár Németországban a 2018. évi születésszám nagyobb, mint az előző évben, a teljes termékenységi ráta már nem nőtt. A 2018. évi adatok szerint az euróövezet átlagával csaknem azonos ez a ráta, nagyobb, mint például az olasz vagy a spanyol mutató.

Az ENSZ 2018. június 17-én kiadott tájékoztatója szerint 2050-ben az időskori függőségi ráta (a legalább 65 évesek a 20 és 64 év közötti népesség százaléka) 58% lehet Németországban, míg Olaszországban mintegy 74%.

A szakértők több tényezőt említenek, amely a vázolt trendeket magyarázza. Ezek egyike a nők gyermekvállalásának összefüggése az életkorral, valamint a felmért évjáratok változó létszámával. Az 1973-ban Németországban született nők például több gyermeket szültek, mint akik 1968-ban születtek.

Az éves születésszám változásának további tényezője, hogy a Németországba az utóbbi tíz évben bevándorolt családok átlagos gyerekszama nagyobb, mint az országos átlag. A szíriai születésű és Németországba bevándorolt nők 2017-ben mintegy 20 100 csecsemőnek adtak életet, ami 2300-zal több, mint a három évvel korábbi adat. Még nagyobb a gyerekszám növekedése három év alatt az afgán és iraki nők esetében. A bécsi Vienna Institute of Demography kutatóinak becslése szerint Németország teljes termékenységi rátája (TFR) növekedésének mintegy felét az utóbbi néhány év növekvő bevándorlási adatai magyarázzák.

További lényeges tényező, hogy a német szövetségi kormány a családokat jobban segíti a munka melletti gyerekvállalásban, az apa is kaphat támogatást a gyermekgondozás idejére, valamint bővítik az ország bölcsődei hálózatát. A legfeljebb 3 éves gyerekek közül 2006-ban mintegy 286 ezer, 2017-ben már 762 ezer járt németországi bölcsődékbe.

A németországi szakpolitika főként az asszonyoknak juttatott támogatást részesíti előnyben, elkerülve a születési ráták hangsúlyozását, ellentétben a világháború előtti náci idők propagandájával. A Berlin Institute for Population and Development kutatói lényegesnek tartják a németországi családi jövedelemadó rendszer kedvezményeinek hatásait is a gyermekvállalás ösztönzése szempontjából. A férj ennek alapján nagyobb nettó jövedelmet ér el, ha az anya otthon látja el vállalt gyerekeit.

A világ országai közül, Japán után, Olaszországban a második legnagyobb az időskori függőségi ráta, és nem tapasztalható olyan szakpolitikai stratégia, amely elősegíthetné a születési ráta növekedését. Eredménytelen a nagyobb gyerekszámra buzdító hirdetési kampány, a kormányzat alig fordít figyelmet a családok anyagi támogatására. Az olaszországi bevándorlás fontosabb küldő országaiban (például Romániában, Albániában) a teljes termékenységi ráta viszonylag kisebb, mint azokban az arab országokban, ahonnan a legtöbb németországi bevándorló származott.

TÁRGYSZAVAK: születési arány, teljes termékenységi arány, bevándorlás, nemzetközi összehasonlítás, Németország, Olaszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Honnan vannak az egykék? Az egy gyermek vállalására ható tényezők a Cseh Köztársaságban

Hana Hašková – Radka Dudová – Kristýna Pospíšilová: Kde se berou jedináčci? Faktory související s jednoduchostí v ČR

Demografie, 2019. 61. sz. 93–110. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/91917740/13005319q2_93.pdf/7a9600c3-4d96-43c8-b435-3215d73a6031?version=1.0

A fejlett országokban a termékenység hosszú ideje alacsony szintjét vizsgáló kutatások kimutatták, hogy a jelenség mögött a tartósan gyermektelen, valamint a gyermekek száma szerint eltérő összetételű családok más-más arányai húzódnak meg. Kelet-és Közép-Európában nő a tartósan gyermektelen és az egygyermekes nők száma, úgy, hogy az egy gyermekkel rendelkezők tábora gyorsabban gyarapodik, míg a tartós gyermektelenség Európa többi régiójához viszonyítva viszonylag ritka.

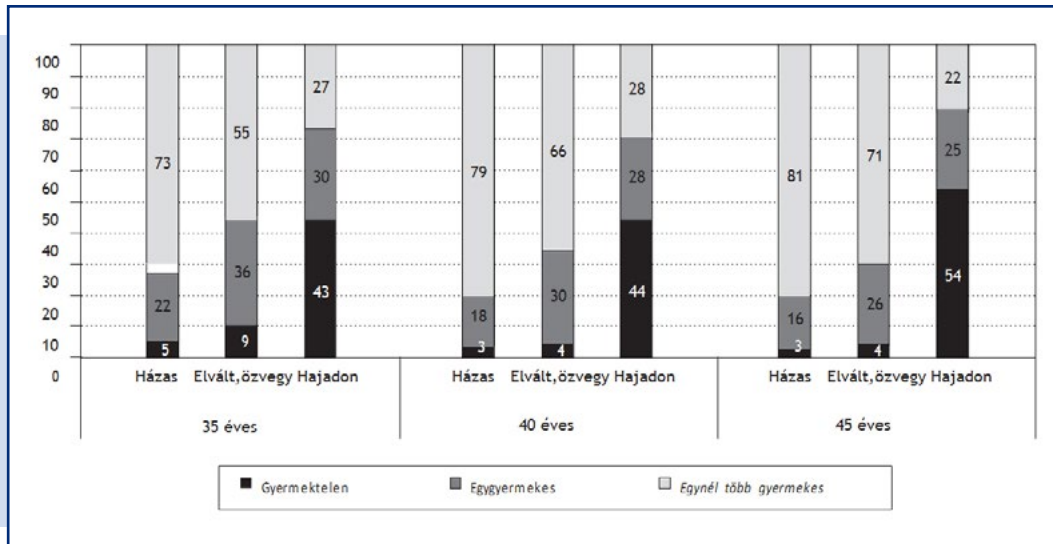
Az egykék jelenségét, az ehhez vezető motívumokat taglaló nemzetközi szakirodalom kimerítő ismertetését követően a szerzők három kérdésre igyekeznek választ kapni: miként alakult a gyermektelenek, valamint az egy- és többgyermekesek aránya az egyes társadalmi-demográfiai csoportokban? Másodsor, milyen tényezőkre vezethető vissza, hogy a 25–40 éves korú, gyermekvállalásra készülő férfiak és nők csupán egy utódot terveznek? Végül pedig, vajon mi magyarázza, hogy az egy gyermekkel rendelkező szülők nem kívánják tovább gyarapítani a családjukat?

A válaszokhoz két, egymással hangsúlyozottan nem összekapcsolható elemzés eredményeivel közelítenek. Az első a 2011. évi népszámlálás adatai alapján a 35, 40 és 45 éves nők helyzetét világítja meg, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkozás, valamint a lakóhelyük településnagysága szerint, külön-külön a gyermektelenekre, egy gyermekkel és több gyermekkel rendelkezőkre. Az első korcsoportba az 1975-ben született nők tartoznak; ennél a nemzedéknél még nem zárultak le az élet átmenetei (saját háztartás kialakítása, házasságkötés, első gyermek megszületése), és még produktív korban voltak.

A családi állapotot illetően a gyermektelen nők legnagyobb arányban mindhárom korcsoportban a hajadonoknál fordulnak elő (szemben a házasokkal és elváltakkal, illetve özvegyekkel), míg a több gyermek a házasoknál, az egykék pedig az elváltaknál, illetve özvegyeknél tapasztalhatók.

A 40 éves korcsoportban a házas nők között az egy gyermekesek aránya mindössze 18%, a hajadonok között 28%, míg az elváltak vagy megözvegyültek között 30%. A jelenség a partneri viszony és a gyermekvállalás közötti kapcsolatra utal, amikor az élet egyik területén hozott döntés befolyásolja a más ügyben született elhatározást – amiből az következik, hogy érdemes a kérdést más, részletesebb adatokon is megvizsgálni.

Az iskolai végzettség szerinti bontásban valamennyi korcsoportnál az érettségivel nem rendelkező (vagy be nem fejezett középfokú végzettségig eljutó) nők körében több a sokgyermekes anya, mint a magasabb végzettségűeknél. A gyermektelenek aránya mind a felső, mind az alapfokú végzettséggel rendelkezők között magasabb, mint a középfokú végzettségűeknél, miközben az egy gyermekesek aránya a felsőfokú végzettségűek körében nagyobb. A foglalkozás tekintetében szembeszökő, hogy a gyermektelen nők magasabb aránya a média nyilvánosságának kitett nőkre (művésznők, modellek) jellemző, vagy azokra, akiknél a karrier építése sorsdöntő (tudósok, vezető beosztásúak), valamint a fizikailag megerőltető tevékenységet folytatókra (sportolók, rendőrök). S az ilyen foglalkozású nők között mind a 35, mind a 45 évesek csoportjában magas az egy gyermeket nevelő nők aránya.

1. ábra: A 35, 40 és 45 éves nők százalékos megoszlása gyermekszám és családi állapot szerint

A gyermektelen és az egykével rendelkező nők aránya a 100 ezer főnél nagyobb lélekszámú településeken magasabb, míg a 20 ezresnél kisebb helységekre a több gyermeket nevelő nők jelenléte jellemző.

Kik terveznek egy gyermeket? A kérdés tisztázására a 2011-es népszámlálás leíró elemzése után a vizsgálat második része az Életutak, munkahelyi pályafutás, 2010 elnevezésű reprezentatív felmérésének adataiból indul ki. A felvétel 4010 megkérdezett adatait tartalmazza, életkoruk 25 és 60 év közötti volt. Ezeket az adatokat elemezték bináris logisztikus regressziós modellekkel. Az eljárás a magyarázó változók statisztikai szignifikanciáját teszteli, és annak esélyeit modellezi, hogy bizonyos csoportoknál a referenciakategóriához viszonyítva a többi változó kontrollja mellett bekövetkezik-e valamely jelenség. A szerzők két modellt állítottak fel. Az első annak esélyeit mutatja, hogy az addig gyermektelen illetve egy utódot fog tervezni, nem pedig nagyobb családot (az elemzés tehát nem tér ki azokra, akik nem kívánnak gyermeket vállalni, miként azokra sem, akik nem tudják, szeretnének-e szülőkké válni). A másik annak az esélyét vizsgálja, hogy az egyke szülője tervezi-e a család bővítését.

Az első modell eredményeiből először is kitűnik a meglepő tény, hogy az egy gyermeket tervezők között nincs eltérés a válaszadók neme szerint (holott általában a férfiakra tartják jellemzőnek, hogy egyetlen leszármazottra szeretnének korlátozódni). Nem gyakorolt hatást a tervekre sem a végzettség, sem

az állandó partner megléte, sem az egészségi állapot. Viszont nagy súllyal esett latba az egy gyermeket tervezők életkora: a 36–45 év közöttiekénél ötször nagyobb esély mutatkozott erre, mint a 25–30 évesek között. Továbbá a falvak lakóinál az egykének kétszer akkora esélye merült fel, mint a városban élőkénél. A saját anyagi helyzetüket rossznak minősítőknél háromszorta gyakoribb volt az egy gyermek vállalására vonatkozó terv előfordulása. Azon kívül sokat számít a leendő szülők családi háttere (testvéreik száma) – akárcsak az, hogy gondoskodnak-e családjukban idősekről, betegekről.

A második modell azokat a 25 és 40 év közötti szülőket vette szemügyre, akiknek már van egy gyermekük. Az életkor szerepe náluk is jelentéktelen, az iskolai végzettség viszont nagy befolyást gyakorol döntésükre: az alap- és középfokú végzettségűeknek 2,5-szer nagyobb esélyük volt rá, hogy ne tervezzenek több gyermeket, mint a felsőfokú végzettségűeknek. Akárcsak az első modellben, lényeges a szülők életkora, valamint a partnerkapcsolat jellege (házasság, élettársi kötelék); az utóbbi tényezőt a szerzők fokozott figyelemmel követték nyomon.

TÁRGYSZAVAK: egykék, alacsony termékenység, gyermekvállalási döntések, logisztikus regressziós modellek, Cseh Köztársaság

HOLKA LÁSZLÓ

93/2019

A várható élettartam társadalmi-gazdasági eltérései a nyugdíjas német férfiak körében, 1997–2016

Georg Wenau – Pavel Grigoriev – Vladimir Shkolnikov: Socioeconomic disparities in life expectancy gains among retired German men, 1997–2016

Journal of Epidemiology & Community Health, 2019. április 10. 605–611. p. (online)

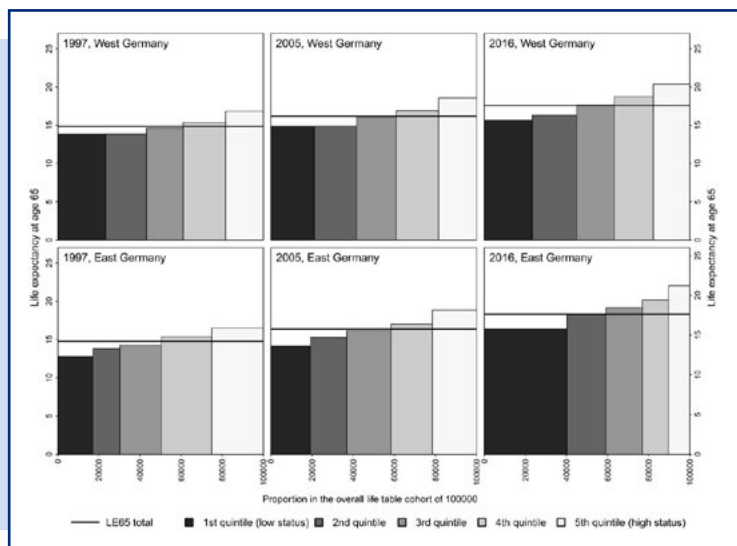
DOI: [10.1136/jech-2018-211742](https://doi.org/10.1136/jech-2018-211742)

Németországban az 1990-es évek óta léteznek társadalmi-gazdasági különbségek a halálozási trendeket illetően, ám mind a különbségek, mind a mögöttük meghúzódó okok mindmáig ismeretlenek. Jelen tanulmány a halandósági trendeket vizsgálva igyekszik feltárni a közöttük fennálló differenciákat. A vizsgálat az 1997 és 2016 közötti időszakra fókuszál, és a 65 éves vagy annál idősebb nyugdíjas német férfiak halandósági tendenciáit kutatja a munkával töltött éveik mentén csoportosítva.

A vizsgálat meglehetősen nagy volumenű volt, hiszen több mint 84,1 millió úgynevezett személyévet és 4,3 millió halálozást vizsgált. A szerzők állítása szerint ez a legátfogóbb kutatás, amely a két német régióbeli nyugdíjasok halandóságának különbségeit vizsgálja társadalmi-gazdasági szempontok mentén.

A kutatók a vizsgálathoz a német nyugdíjbiztosítási rendszer mikroadatait használták, amely csaknem az összes 65 éves vagy annál idősebb férfi adatát tartalmazza, ezen kívül pedig a munkával töltött évek alatt fizetett nyugdíjjárulékról is információt ad. A nyugdíjjáruléknak mint társadalmi-gazdasági mutatónak kettős jelentése van: egyrészt megmutatja, hogy az egyén élete folyamán milyen jövedelmekkel rendelkezett, másrészt információt ad a jelenleg kapott nyugdíj összegéről. A halálozási kockázat megállapításánál mindkettő igen fontos szerepet játszhat.

Az idős emberek halandósága közötti eltérések létezésével a kutatók is tisztában vannak. Sok tanulmány és vizsgálat alapját képezték, amelyek egységesen megállapították, hogy az alacsony végzettségű, alacsony jövedelmű csoportok egészségi állapotukat

1. ábra: A 65 éves férfikohorszok megoszlása még várható élettartamuk és társadalmi-gazdasági csoportok (kvintilisek) szerint Nyugat- és Kelet-Németországban, 100 000 fős kohorszokra számítva, 1997-ben, 2005-ben és 2016-ban (az 1. kvintilis a vizsgált népesség legalacsonyabb státusú ötödét, az 5. a legjobb helyzetben lévőket tartalmazza)

tekintve is lényegesen rosszabb helyzetben vannak. Az elemzések kimutatták, hogy az egészségi állapotban és a halálozásban tapasztalható társadalmi-gazdasági különbségek okozta egyenlőtlenségek az 1970-es évektől számos európai országban növekedtek. Ezen hátrányok beazonosítása és enyhítése komoly kihívás elé állítja a szakembereket.

Tekintve, hogy a vizsgálatba bevont személyek munkával töltött éveinek nagy része a német újraegyesítés előtti időszakra esik, a hiteles eredmény érdekében szükségszerű volt megkülönböztetni a két német régiót. A szerzők a következőképpen differenciáltak: amennyiben a munkával töltött évek 50%-át vagy annál többet dolgozott az egyén Nyugat-Németországban, a csoportosításnál nyugat-német nyugdíjasnak számított, és ugyanilyen elv mentén került be a személy a kelet-német csoportba.

Az eredmények azt mutatják, hogy a halálozási trendekben mutatkozó társadalmi-gazdasági különbségek a két német régióban hasonlóak. Igaz ugyan, hogy az egyenlőtlenségek keleten nagyobbak, de nyugaton az egyenlőtlenség növekedése gyorsabb, így a két régió fokozatosan közelít egymáshoz. Mindkét régióra igaz, hogy a jobb anyagi körülményekkel rendelkező csoportokban javult a halandóság, míg a hátrányos helyzetűek esetében ez nem mondható el. A kutatók számára meglepő eredmény szerint a keleti régióban a 65 év feletti csoportjában egy általános javulás figyelhető meg a halálozásban, enyhítve ezzel a 65 évesek körében tapasztalható növekedést.

A fent ismertetett változás mögött teljesen tisztán látható és értelmezhető okok állnak. A német nyugdíjrendszer ugyanis honorálja azon nyugdíjasokat, akik életük folyamán hosszú, folyamatos munkaviszonyt tudnak felmutatni. Mivel a Német Demokratikus Köztársaságban gyakorlatilag nem volt munkanélküliség, a 65 évnél idősebb kelet-német nyugdíjasok munkaviszonya megszakítások nélküli, így mindenképpen profitáltak az újraegyesítési folyamatból, ezáltal nőtt az életminőségük és javult az egészségi állapotuk. Ezzel szemben a fiatalabb, de a nyugdíjkorhatárhoz közeli életkorban lévő generációt meglehetősen nagy káosz fogadta mind gazdasági, mind társadalmi

tekintetben. Az újraegyesítést követő két évben a munkahelyek mintegy kétharmada eltűnt, emiatt számos fiatalabb kelet-német nyugdíjasnak megszakadt a folyamatos munkaviszonya. Tovább nehezítették a helyzetet a 2000-es években végrehajtott megszorítások, amelyekkel a hosszú ideig munkanélküli státusban lévőket sújtották. Következésképpen a kelet-német nyugdíjasok jogosultságai folyamatosan csökkentek.

A tanulmány szerzői felhívják a figyelmet arra, hogy eredményeik elemzésénél két fontos dolgot szem előtt kell tartani. Először is, a kutatás kizárólag a férfiakra fókuszált, másodsor pedig bizonyos csoportokra, amelyek nem tartoznak a kötelező egészségbiztosítás hatálya alá (külföldiek, külföldről hazatelepülők), nem terjedt ki a kutatás. Ennek pedig egyenes következménye, hogy a tanulmány szerzőinek a halálozási számokra vonatkozó becslései nincsenek teljesen összhangban a teljes német lakosságra vonatkozó becsléssel. Kiemelik továbbá, hogy a társadalmi státus jelentős szerepet játszik az élettartam hosszúságában. A tanulmány arra is rámutat, hogy az idősebb életkorban bekövetkezett életminőség-romlás nagyobb mértékben ronthat a várható élettartamon, még abban az esetben is, ha korábban a társadalmi-gazdasági tényezőkben javulás volt érzékelhető.

A tanulmány további megállapítása, hogy míg a kelet-német régió nyugdíjasai profitáltak a német újraegyesítésből, addig a fiatalabb, de nyugdíj előtt álló generáció elé újabb kihívásokat állított. A már korábban említett nyugdíj-jogosultsági megszorítások pedig tovább növelték a társadalmi-gazdasági eltéréseket a német nyugdíjas férfiak várható élettartamában.

TÁRGYSZAVAK: várható élettartam, nyugdíjrendszer, társadalmi-gazdasági különbségek, kvintilisek, Németország

KÁLMÁN RITA

94/2019

A már egyszer elvált (különvált) személyek később gyakran nem élnek együtt új párkapcsolatukban

Arnaud Régnier-Loilier: Être en couple chacun chez soi, une situation plus fréquente après une séparation

Population&Sociétés, 2019. május. 566. sz. 1–4. p.

URL: www.ined.fr/fichier/s_rubrique/29230/566.population.societes.mai.2019.remise.couple.fr.pdf

Párkapcsolat létrejöttékor gyakori, hogy mindkét fél továbbra is korábbi lakóhelyén él, sőt egyes esetekben ez a különélés a párkapcsolat ellenére is hosszabb ideig fennmarad. A szerző a 2013–2014. évi francia Egyéni és párkapcsolati életpályák vizsgálata felvétel alapján elemezte ezt az életformát, illetve a tartósan ebben élők jellemzőit.

Franciaország európai területén minden harmadik nagykorú személy párkapcsolaton kívül él. Ugyanakkor az együtt nem élés nem jelent feltétlenül egyedüllétet a szerelmi élet területén. Franciaországban más európai országokhoz hasonlóan az egyedül élő személyek mintegy negyede állítja magáról, hogy tartós szerelmi kapcsolata van, de párja máshol lakik. Egyeseknél ez a teljes párkapcsolatot jelenti hosszú távon, másoknál viszont a rendszeres találkozások, egyfajta próbaidő szakaszát jelenti, amely végül vagy a kapcsolat befejezésével, vagy egy közös lakásba költözéssel ér véget. Az együtt élő párok 90%-ánál a kapcsolat különéléssel kezdődött. Ez az időszak a társak életkorától és párkapcsolati előzményeitől függ.

A felvétel idején a 26–65 évesek 22%-a nem élt párkapcsolatban, 72%-a lakott partnerével együtt és 6% élt különülő párkapcsolatban (ez utóbbi 1,8 millió személyt jelent).

A különélés elsősorban a 30 év alattiaknál fordul elő. A heteroszexuális párok esetében a nők átlagosan 2,5 évvel fiatalabbak a pár férfitagjánál. A fiataloknál a különélés leggyakrabban az első párkapcsolat kialakulásával van összefüggésben, a 26–30 éves korosztályban például 10-ből 7 fő még soha nem élt egy fedél

alatt partnerével. Ugyanakkor bizonyos előfeltételeik vannak a közös élethez, mint például annak bizonyossága, hogy a kapcsolat kellőképpen stabil, a tanulmányok befejezése, stabil munkahely. Többségük azonban a jövőben együtt kíván élni partnerével, 68%-uk két éven belül, 12% későbbi időpontban, 13% bizonytalan, csupán 7% nem kívánja az együttélést. Az utóbbi nem feltétlenül a különélés választását jelenti, hanem akár a tartós kapcsolat megszüntetésének szándékát is. A fiataloknál a különélés leginkább a kapcsolat kialakulásának egy szakasza, nem maga a teljes értékű kapcsolat.

A harmincasoknál a különülő párkapcsolat már ritkább, némi felerősődéssel a 45–55-ös korosztályban, ami feltehetően egy különválást követő új kapcsolat létrehozásának köszönhető. Itt a kapcsolat hosszabb távra jön létre, de az együttélési hajlandóság a korral csökken. Míg a 31–40 évesek átlagosan 3,6 éve tartanak fent párkapcsolatot és 55%-uk kíván két éven belül közös lakásban élni, az 51–65 évesek csaknem tizenegy éve élnek párkapcsolatban, viszont csupán 22% kíván összeköltözni partnerével. Sokan közülük már szereztek párkapcsolati tapasztalatokat, és nem kívánnak újból egy fedél alatt élni.

A 15 és 20 éves kor között kezdődött kapcsolatok hosszú ideig különülők, két év elteltével csupán 48%-uk válik együttéléssé. Tíz eset közül hatnál legalább az egyik fél még diák, ami kevésbé összeegyeztethető az együttéléssel, sőt a tizből kilenc esetben legalább az egyik fél még a szüleinél lakik. Nyolc év elteltével azonban az ilyen kapcsolatoknak már csak nagyon csekély hányada, 4%-a marad különülő.

	A különélés valószínűsége (%)	
	kétéves kapcsolat után	ötéves kapcsolat után
Családi állapottörténet		
A két fél egyike se volt házas	23	9
Csak a férfi volt házas	30	22
Csak a nő volt házas	38	24
Mindkét fél volt már házas	42	28
Korábbi párkapcsolatból született gyermek(ek)		
Egyik félnek sincs gyermeke	19	6
Csak a férfinak van(nak) gyermeke(i)	26	16
Csak a nőnek van(nak) gyermeke(i)	33	19
Mindkét félnek van(nak) gyermeke(i)	47	34
Családi állapottörténet és szülői státus		
Egyik fél sem volt házas és nincs gyermekük	19	4
Legalább egyikük volt már házas, de egyiküknek sincs gyermeke	17	8
Egyikük sem volt házas, de legalább egyiküknek van(nak) gyermeke(i)	33	22
Legalább egyikük volt már házas, és legalább egyiküknek van(nak) gyermeke(i)	41	27

1. táblázat: Annak valószínűsége (%), hogy a partnerek 2, illetve 5 éves párkapcsolat után továbbra is külön laknak, családi állapotuk története és szülői státusuk szerint

A vizsgálat köre: 26–65 éves válaszadók, akik korábban éltek együtt lakó párkapcsolatban és akik a felvétel időpontjában új – együtt vagy külön lakó – párkapcsolatban élnek.

Példa az adatok értelmezésére: két évvel párkapcsolatuk kezdete után a nőtlen és hajadon partnerek 23%-a még mindig nem lakik együtt.

Forrás: az Ined és INSEE 2013-2014. évi adatgyűjtése.

A 30 és 44 éves kor között vállalt párkapcsolatok ezzel szemben gyorsabban válnak együtt élővé, ugyanis a partnerek már túlvannak tanulmányaikon és elhagyták a szülői házat. A kapcsolat kezdetétől számított nyolc év után mégis van 15%-nyi különélés, a 45–65 éves korban kezdett kapcsolatok esetében pedig ez az arány eléri a 35%-ot, sok esetben egy különválás utáni új kapcsolat létesítését követően. Az ilyen esetekben az előző kapcsolat minősége gyakran kihat az együttélési szándékra. Az például, hogy az egyik vagy mindkét fél már volt házas, inkább a különélés mellett szól,

kétéves kapcsolat után ez az esetek 42%-ában fordul elő, míg a korábban házasságban nem élteknél ez csak 23%. Az eltérés még ötéves kapcsolatoknál is fennáll. A korábbi családi állapot hatása részben kötődik a korhoz is. Egy hosszú házasságot követő különválás destabilizáló hatású lehet, óvatosságot eredményezhet egy új kapcsolatban, késleltetve, sőt megakadályozva az újabb együttélést a fájdalmas emléké válás ismétlődésétől való félelem miatt.

Még nagyobb szerepet kap a gyermekek megléte, főleg a korábban házas együttélések esetében, mivel

itt nagyobb a termékenység (79%) a házasság nélküli együttélésekénél (25%). Két éve tartó kapcsolatok esetében a további különélésben alig tapasztalható eltérés az olyan gyermektelen párok között, akiknél legalább egyikük már volt házas (17%), illetve akiknél egyikük sem élt még házasságban (19%). Hasonlóképpen a házasság szerepe csekély azoknál a kapcsolatoknál, ahol egy korábbi kapcsolatból van gyermek. A közös háztartásba költözésnek tehát inkább az előző kapcsolatból származó gyermek az akadálya, mintsem a korábbi kapcsolat formája. A különélés valószínűsége két év elteltével 47%, amennyiben mindkét partnernek már van gyermeke, és csupán 19%, ha egyiküknek sincs. Ez a hatás kevésbé érződik a férfiak, mint a nők esetében, mivel a különválást követően a gyermek gyakrabban az anyánál marad, aki inkább a különélést választja, elkerülve a gyermek megzavarását az új kapcsolattal. Ehhez még hozzájárulhat, hogy a különvált szülők így még esetleg meggondolják magukat az együttélés újrakezdését illetően.

A gyermekkel már rendelkező partnerek különélésének további motivációja, hogy közülük sokan már nem akarnak további gyermeket. Bár egy családalapítás szándéka általában nem a különélési elképzeléshez kötődik, a gyermekvállalási akarat hiánya meggyengítheti a közös lakásba költözés vágyát.

A családtörténeti előzmények mellett a társadalmi közeg is közrejátszik az együttélési szándék alakulásában. Ez főképp az iskolai végzettségek összefüggésében szembeötlő. Egy új kapcsolat létrejöttekor az összeköltözési szándék az érettségivel nem rendelkezőknél 30%-kal alacsonyabb, mint az érettségizett, de felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők esetében; ugyanakkor az együttélési szándék lanyhább a magasabb végzettségűek esetében. A klasszikus párkapcsolatoktól eltérő alternatív formákra tehát a felsőfokú végzettségűek inkább nyitottak. Ráadásul a társadalmi ranglétrán lejjebb élő partnerek esetén gazdasági kényszerek is hatnak az együttélés választására, bizonyos megtakarítások elérésére (például egy lakbér kifizetésére kettő helyett), ugyanis két külön lakás fenntartásához megfelelő anyagi háttér is szükséges.

TÁRGYSZAVAK: párkapcsolat, házasság, együttélés, különválás, válás, egyéni és párkapcsolati életpályák vizsgálata, Franciaország

RÓZSA GÁBOR

95/2019

Van-e hatása a széles sávú internethasználatnak a termékenységre?

Francesco C. Billari – Osea Giuntella – Luca Stella: Does broadband Internet affect fertility? *Population Studies*, 2019. március 28. 297–316. p. (online)

DOI: [10.1080/00324728.2019.1584327](https://doi.org/10.1080/00324728.2019.1584327)

A szerzők azzal a megállapítással indítják tanulmányukat, hogy a jelenlegi, alacsony termékenységet mutató időszakban központi kérdéssé vált a szülőség és a munka összekapcsolásának lehetősége. Különösen a genderforradalom első felében volt fontos téma a nők munkavállalásának és szülői felelősségé-

nek összehangolása az alacsony termékenységi ráta megelőzése érdekében. Az alacsony termékenységről szóló vita azonban eddig nem fókuszált a széles körű technológiai változás – a digitális forradalom – szerepére, valamint annak termékenységre gyakorolt lehetséges hatásaira. A cikk a következő kutatási

kérdést fogalmazza meg: tekinthető-e a széles sávú internet a „felszabadulás motorjának” abban az értelemben, hogy lehetővé teszi az egyének számára a munka és a családi szerepvállalás összehangolását? Amennyiben ez a helyzet és feltételezhető, hogy az alacsony termékenyséű társadalmak kívánt termékenységi aránya magasabb, mint a ténylegesen megvalósult, úgy a széles sávú internethez való hozzáférést összekapcsolhatjuk a magas jövedelmű, alacsony termékenyséű társadalmakban a magas termékenységi arány kívánalmával.

Az ismertetett elemzésben a széles sávú internet-hozzáférés termékenységre gyakorolt hatásait vizsgálták egy magas jövedelmű, ám alacsony termékenyséű ország, Németország esetében. A cikkhez 25–45 éves, magasan képzett nők egyén szintű adatait használták fel, amelyekből egy pozitív, ugyanakkor pontatlan kép rajzolódik ki a széles sávú kapcsolat termékenységgel összefüggő hatásait illetően. Megfigyelhető, hogy az említett tényező jelentősen megnöveli egy második, harmadik stb. gyermek vállalásának esélyét, ugyanakkor az is, hogy a 25 év alattiak esetében semmilyen összefüggés nem mutatható ki. További tény, hogy a széles sávú internet egyértelműen megnövelte az otthonról, illetve részmunkaidőben dolgozó nők arányát. Az egyes csoportok eredményei különbözők, a legnagyobb hatást a 30 éves nők körében mérték a kutatók. A szerzők az elérhető szakirodalom alapján három mechanizmus vizsgálatát választották ki, amelyeken keresztül az internet hatással lehet a termékenységre: információ, házasság, valamint a munka és a család egyensúlya.

Megállapították, hogy az elemzés eredményei a harmadik feltevésével állnak összhangban. E szerint a széles sávú internet lehetővé teszi a magasan képzett nők számára, hogy könnyebben összeegyeztessék a munkát és az anyaságot, növelve ezzel a termékenységet. A vizsgálattal kapcsolatos hátrányként említik a szerzők a távmunkáról szóló információk hiányát, ami korlátozta őket a meglévő mechanizmusok teljes feltérképezésében és különválasztásá-

ban, valamint annak dokumentálásában is, hogy a széles sávú kapcsolat hogyan változtathatta meg a munkaképes egyének mindennapi életét. Véleményük szerint egyre több vállalkozás fogadja el az „okos” munkaügyi politikát (rugalmas munkaidő, távmunka lehetősége), így az említett munkavégzési formák termékenységre és egyéb meghatározó döntésekre gyakorolt hatása fontos kutatási irányt jelenthet a későbbiekben.

A tanulmány végkövetkeztetése szerint a nagy sebesséű internethez való hozzáférés elősegítése javíthatja a magasan képzett nők termékenységet, mivel megkönnyíti a munka és a családi kötelezettségek jelentette teher egyensúlyban tartását. A szerzők megjegyzik, hogy ez különösen fontos lehet olyan országokban, mint Németország, amely más fejlett gazdaságokhoz képest elmaradt a távmunkások arányát tekintve. A foglalkoztatás szintjét illetően megállapítják, hogy kicsi, ám pozitív hatása van a széles sávú kapcsolat bevezetésének (a részmunkaidős állások számának növekedése). A termékenységre emellett a német kormány gyermekgondozási politikája is jótékony hatással van: kimutatható, hogy a gyermekvállalás alternatív költségeinek csökkentése jelentős és pozitív hatást gyakorol a termékenységre. Negatívumként ki kell emelni, hogy a széles sávú internet „digitális megosztottságot” eredményezhet, mivel lehetővé teszi a magasabb jövedelmű nők számára eredeti gyermekvállalási céljaik megvalósítását, miközben nem javítja alacsonyabb képzettségű társaik esélyeit, akik kevésbé rugalmas munkabeosztásban dolgoznak.

TÁRGYSZAVAK: internethasználat, széles sávú internet, alacsony termékenység, munka és család, gyermekvállalás, távmunka, digitális megosztottság, társadalmi-gazdasági elemzés, Németország

HORVÁTH BALÁZS

96/2019

Az európai fővárosok rangsorolása a meteorológiai hő- és hideghullámoknak való kitettség alapján

Marek Smid – Simone Russo – Ana Cristina Costa – Carlos Granell – Edzer Pebesma:
Ranking European Capitals by Exposure to Heat Waves and Cold Waves

Urban Climate, 2019. március. 388–402. p.

DOI: [10.1016/j.uclim.2018.12.010](https://doi.org/10.1016/j.uclim.2018.12.010)

Európa felmelegedésével párhuzamosan az egyre növekvő (és elöregedő) városi népesség is mindinkább ki van téve a szélsőséges időjárási eseményeknek. Így például 1950 és 2015 között egyértelműen emelkedett az extrém hőhullámok előfordulása az európai fővárosokban. 2010-ben Moszkvát sújtotta az eddigi legerősebb hőhullám, amelynek következtében több mint tízezer vesztették életüket. A globális felmelegedés előre haladtával az extrém hideg időjárás gyakorisága valószínűleg csökkenni fog, ugyanakkor az éghajlati viszonyok változékonysága miatt lokálisan továbbra is komoly fenyegetést jelent majd.

A tanulmány az európai fővárosok nagyvárosi területeire fókuszál (EU28+ Moszkva, Oslo és Zürich). A szerzők különböző regionális klímaváltozás-előrejelzési modellek (EURO-CORDEX) és a magas üvegházhatású gáz kibocsátást leíró forgatókönyv (RCP8.5 scenario) használatának segítségével azonosították a meleg- és hideghullámokat. Az adatok pontosabb mérésére külön mutatószámot vezettek be (Heat Wave Magnitude Index),¹ valamint a jövőbeli kitettség szempontjából figyelembe vették az adott terület

népsűrűségét is. Ennek alapján megállapították, hogy az elkövetkezendő évtizedekben extrém hőség esetén az összes vizsgált fővárosi körzet sokkal sebezhetőbb lesz. A hatásvizsgálat egyúttal kimutatta, hogy a szélsőségesen hideg időjárás az évszázad közepén még veszélyt jelent majd, ám a fővárosok számára nem ez lesz a legnagyobb veszélyforrás; az évszázad végére pedig ez a fenyegetés valószínűleg teljesen meg is fog szűnni. Ezzel szemben extrém meleg hőhullámokra nemcsak az eddig inkább megszokott területek városaiban (a mediterrán térség, Ibériai-félsziget), hanem szerte a kontinensen lehet majd számítani. A tanulmány szerzői kiemelik, hogy az európai fővárosok szélsőséges hőnek való kitettség alapján történő rangsorolása rendkívül fontos tényező a döntéshozók számára a hővel kapcsolatos halálozások csökkentése, megelőzése érdekében.

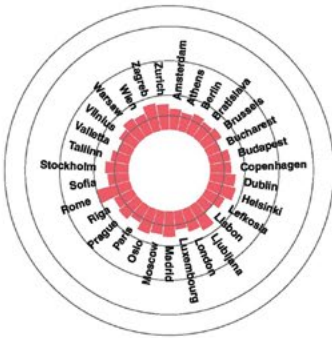
A kérdés tárgyalását a szerzők azért is tartják lényegesnek, mivel az ENSZ 2014. évi jelentése szerint 2050-re a világ népességének 66%-a, 6,3 milliárd ember városokban fog élni.² Ez az arány az Európai Uniót illetően még magasabb lesz; 2050-re várhatóan a lakosság 82%-a lesz városi. Az európai nagy-

A rovatszerkesztő megjegyzései:

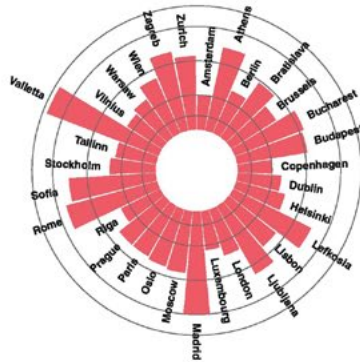
¹ Az ismertetett tanulmány és több hivatkozott forrás részletesebb leírást ad az összetett mutatószám részlemeiről (a hő- vagy hideghullám hőmérsékleti tartományai, a korábbi évek maximumaitól és átlagaitól való eltérés mértéke, időtartama az egymást követő napok száma szerint stb.). Az ismertetés végén szereplő ábra a 31 főváros (illetve Svájc esetében Zürich) hőhullámjainak valószínűségét mutatja a XXI. század végéig, amikor és ahol a mutató a számítások szerinti 3-as, 6-os, illetve 9-es fokozatot meghaladja.

² A város fogalmának meghatározását az ENSZ különféle jellemzők (népességszám, népsűrűség, beépítettség, kommunális szolgáltatások, intézmények, a lakosság foglalkozási összetétele és életmódja stb.) ajánlása és figyelembevétele, valamint a nemzetközi összehasonlíthatóság szempontjának kiemelése mellett az adatszolgáltató országokra bízta. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának legújabb (a 2020 körüli népszámlálásokra vonatkozó) ajánlása az egyik lehetséges kritériumként a legalább 2000 fős népességszámot jelöli meg.

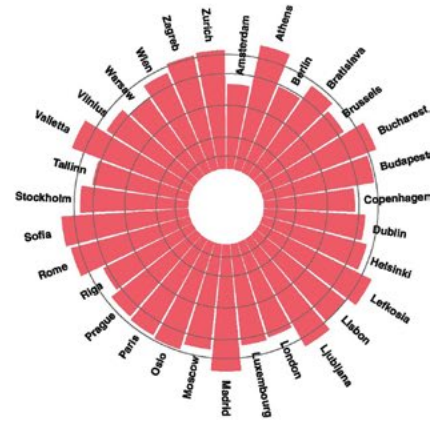
HW of magnitude > 3, 1981 - 2010

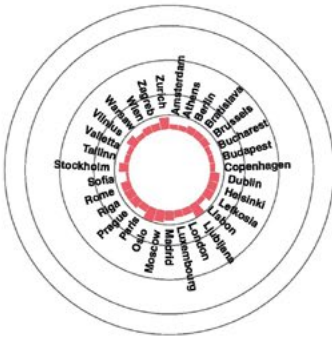
HW of magnitude > 3, 2021 - 2050

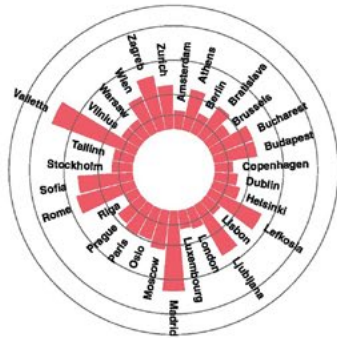
HW of magnitude > 3, 2071 - 2100

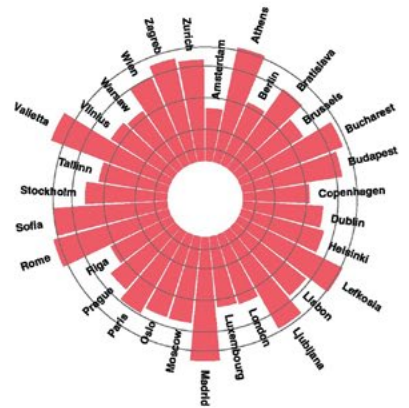
HW of magnitude > 6, 1981 - 2010

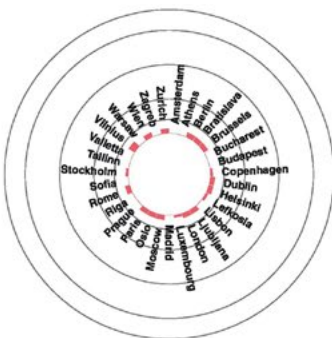
HW of magnitude > 6, 2021 - 2050

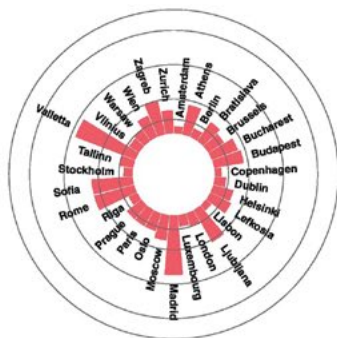
HW of magnitude > 6, 2071 - 2100

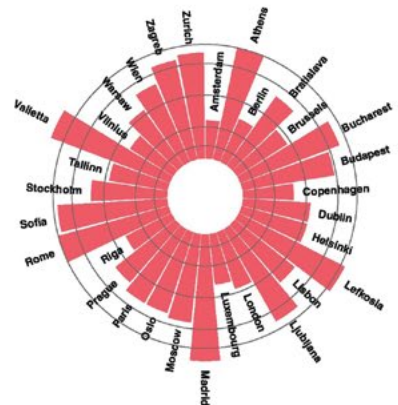
HW of magnitude > 9, 1981 - 2010

HW of magnitude > 9, 2021 - 2050

HW of magnitude > 9, 2071 - 2100

Probability

- 0.9 —
- 0.75 —
- 0.50 —
- 0.25 —
- 0.1 —

1. ábra: Hőhullámok előfordulásának valószínűsége

városok – amelyeket a szerzők a klímaváltozás mozgatórugóiként és egyúttal annak elszenvedőiként is megjelenítenek – lakosságának növekedése és a népesség elöregedése következtében a jövőben a hőmérséklettel kapcsolatos halózások magasabb kockázatával kell számolni.

A tanulmány megemlíti továbbá az Éghajlat-változási Kormányközi Testületet (IPCC) is, amely a hóhullámokat a klímaváltozással kapcsolatos legfontosabb és legveszélyesebb rizikófaktornak minősítette. A szervezet különösen a városokat érő meleg hóhullámok kezelésére hívja fel a figyelmet, mivel a nagyvárosokban kénytelen a legtöbb ember szembenézni a szélsőséges időjárás e jelenségével. A szerzők megjegyzik, hogy az éghajlati hatások váltakozása nem feltétlenül negatív minden esetben (például a felmelegedés következtében alacsonyabb mértékű a fűtési igény), ugyanakkor a negatív hatások jóval meghaladják a pozitívumokat. Ezek közül többek között kiemelik a hővel kapcsolatos egészségügyi kockázatot, a rossz közérzetet, a rosszabb vízminőséget és a levegőben lévő magasabb szennyezőanyag-koncentrációt.

A cikk kiemeli azokat a csoportokat, amelyek a városi népességben belül a leginkább veszélyeztetettek. Közéjük sorolhatók az idősek, a krónikus betegségben szenvedők, a rossz társadalmi-gazdasági körülmények között és az elszigetelten egyedül élők. A fejlett országokban a lakosság folyamatos elöregedésével a kockázat is növekszik. Ezzel kapcsolatban az is megfigyelhető, hogy a tehetős idős lakosság egy része nyugdíjba vonulását követően elköltözik a városokból. A tanulmány megemlíti, hogy a klímaváltozás a városi lakosság egészsége mellett az állami egészségügyi pénzügyi helyzetére is hatással lesz, ugyanis az európai országok egészségügyi rendszere általában az egész lakosságot lefedi, így a népesség körében esetlegesen egyre gyakrabban előforduló, hővel kapcsolatos megbetegedések is az állami kasszát terhelik majd. Jelen pillanatban azonban kijelenthető, hogy a fővárosokban előforduló halálesetek között elenyésző a hőség okozta hipertermia áldozatainak száma.

A szerzők a tanulmány kapcsán megjegyzik, hogy az nem helyettesíti a város specifikus felméréseket, illetve nem mutatja be részletesen a különböző pénz-

ügyi és járványügyi hatásokat sem. Az eredmények mindazonáltal betekintést nyújtanak az európai fővárosok lakosságának a hőmérséklet jövőbeli megváltozása által okozott kitérttségébe. A forró hóhullámok leginkább Madridot, Rómát és Athént érintik majd, de Valletta, Szófia, Bécs, Zágráb és Zürich is komoly változásokra számíthat az elkövetkezendőkben. A svájci nagyváros külön említést is érdemel, hiszen a hóhullámok intenzitása itt a legszembetűnőbb. A tanulmány eredményei megegyeznek a korábbi vizsgálatok méréseivel, amelyek szintén a meleg hóhullámok intenzitásának emelkedését, illetve az extrém hideg időjárás csökkenését prognosztizálták. A cikk mellett a szerzők kiegészítésként egy online programot is készítettek, amelyen keresztül hozzáférhetők, elemezhetők és letölthetők a kutatással kapcsolatos adatok. Ennek következtében egyrészt lehetőség van más tanulmányokkal való összevetésre, másrészt egyéb kutatásokra is ösztönzőleg hathat.

A szerzők az általuk szolgáltatott egyszerű, leíró városi mutatóknak két fő hasznosítási módját látják. Először is, egy friss tanulmányhoz hasonlóan, a felállított módszertan segítheti az európai döntéshozók munkáját a megfelelő stratégia kiválasztásában és a szükséges beruházások rangsorolásában. Másrészt bemutatja a klímaváltozással összefüggő hóhullámok jelentette kockázatokat, elősegítve ezzel a tudomány, a politika és a lakosság közti szakadék áthidalását, valamint a hathatós együttműködés szükségességének megértését.

TÁRGYSZAVAK: európai fővárosok, urbanizáció, népesség öregedése, hóhullámok, hideghullámok, EURO-CORDEX modell, klímaváltozás egészségi kockázatai, halálozás, XXI. század

HORVÁTH BALÁZS

97/2019

Munkaerőpiaci polarizálódás és a középosztály: a szakmai szintek és a háztartások jövedelmének nagysága közötti változások új adatösszefüggésekben az OECD tizennyolc tagállamában

Andrea Salvatori – Thomas Manfredi: Job polarization and the middle class: new evidence on the changing relationship between skill levels and household income levels from 18 OECD countries

OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 2019. 232. sz. 1–45. p.

DOI: [10.1787/4bf722db-en](https://doi.org/10.1787/4bf722db-en)

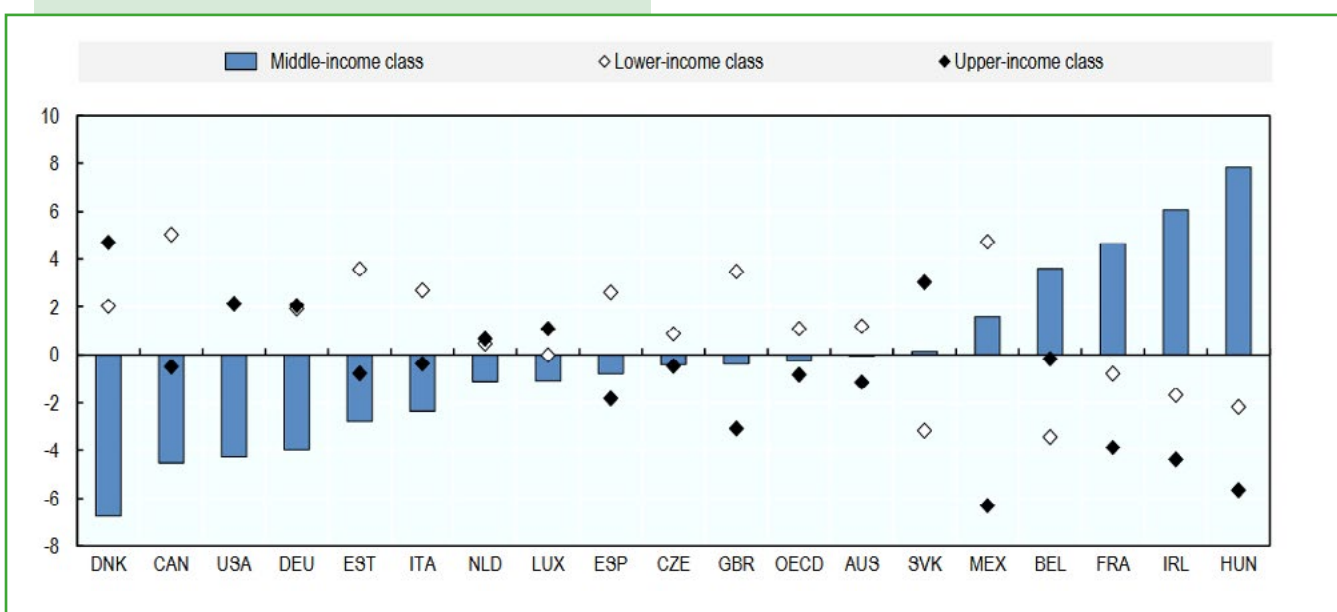
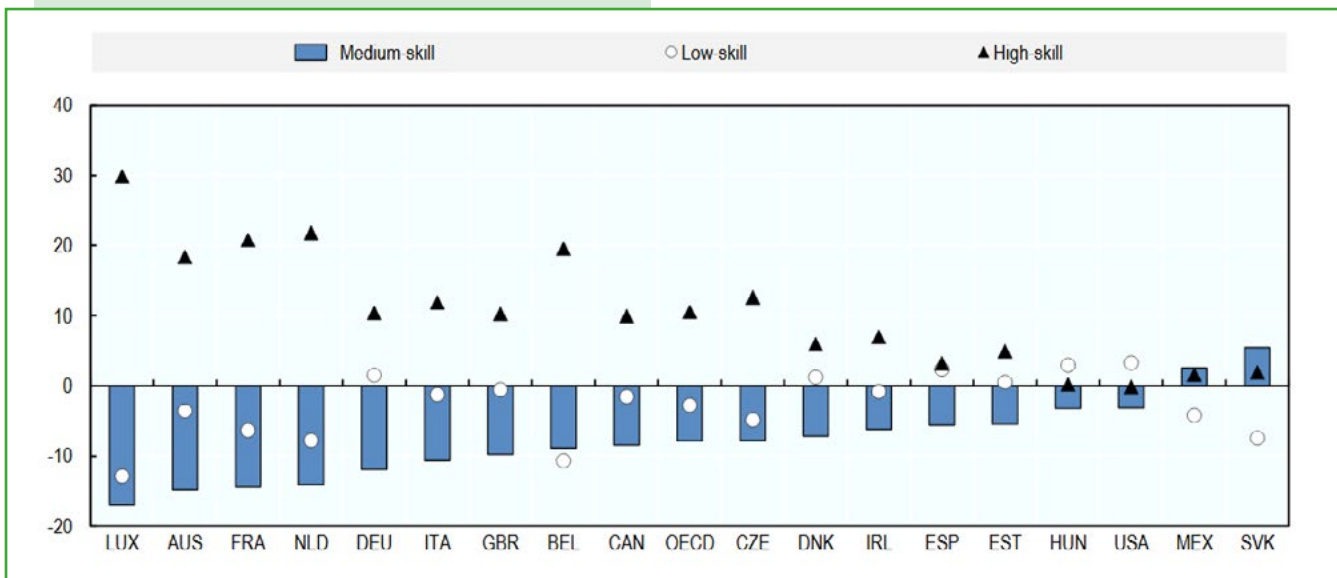
A szakmai-foglalkozási struktúra polarizálódását nagy figyelem övezi a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési szervezet (OECD) tagállamaiban. Közben a jelenség okainak feltárása nagy erővel folyik s ennek során a szakirodalom kimutatja a technológiai fejlődés szerepét a középszintű végzettséggel járó foglalkozások visszaszorulásában, háttérben maradt a munkavállalók életszínvonalára gyakorolt hatásának feltárása. Közkeletű feltételezés szerint a középszintű végzettséghez kötött foglalkozások szerepének csökkenése egyben a közepes jövedelmű háztartások részarányának zsugorodásával jár.

Mindeddig nem vizsgálták azonban összehasonlító módszerekkel a munkaerőpiaci polarizálódás hatását az egyes jövedelmi csoportokra – a tanulmány ezt a hiány kívánja pótolni. Az OECD munkaugyekre szakosodott közgazdász statisztikus munkatársával tizennyolc tagállam helyzetét vizsgálta meg az 1990-es évek közepétől a 2010-es évtized derekáig terjedő időszakban, mérítve a luxemburgi jövedelem felvételből (LIS) – Magyarország 1994. és 2012. évi adataival –, valamint az Európai Háztartáspanel Felvétel (EHPS) és az EU Háztartási Költségvetési és Életkörülmények (EU SILC) eredményeiből. A számításokban a 1990-es évek közepére vonatkozó adatok az EHPS 1995 és 2000 közötti súlyozott átlagát, a 2010-es évek derekára pedig az EU SILC 2009 és 2014 közötti súlyozott átlagát képviselik.

Közepes jövedelmű háztartásoknak minősültek azok, amelyekben a rendelkezésre álló nettó jövedelem az adott esztendő és az adott ország háztartásaiban mért mediánjövedelem 75–200%-a között volt. Alacsony szakképzettségű foglalkoztatottak közé tartoztak azok a 16 és 64 év közötti felnőttek, akik a foglalkozások nemzetközi osztályozási rendszere, az ISCO 88¹ szerinti 5–9. osztályokba tartoztak, közepesnek tekintették a 4., 7. és 8. osztály képviselőit (a kimaradó 6. a mező- és erdőgazdasági foglalkozásokat fedi), magasnak az 1., 2. és 3. osztályba soroltakat. Az osztályozás két változata közötti átvezetés az európai munkaerő-felmérések váltás előtti és azt követő hullámainak egybevetésével történt. Egyúttal elvégezték az Amerikai Egyesült Államok és Kanada foglalkozási osztályozásainak átvezetését is az ISCO 88 megfelelő kategóriáira.

A szakmai-foglalkozási polarizálódás eredményeként a foglalkoztatásban a legtöbb országban eltolódás ment végbe a magasabb képzettséget igénylő állások

¹ Magyar megfelelője, a FEOR 08 és elődje kapcsolatáról, lásd Lakatos Miklós – Lakatos Judit – Kasza Jánosné: A foglalkozások megújult magyar osztályozási rendszerének (FEOR 08) főbb jellemzői. *Statisztikai Szemle*, 2010. 5.sz. 468–491. p. Elérhető: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_05/2010_05_468.pdf. Az ISCO 08 közötti megfeleltetésre lásd: http://www.ksh.hu/docs/osztalyozasok/feor/fordkulcs_isco_feor.pdf.

1. ábra: Állások polarizálódása egyes OECD-tag-államokban az 1990-es és a 2010-es évtized dereka között – dolgozó felnőttek végzettségi szint szerinti százalékos megoszlásának változásai – négyzet: közepes szint – kör: alacsony szint – háromszög: magas szint

2. ábra: A középosztály méretváltozásai az 1990-es és a 2010-es évtized dereka között – dolgozó felnőttek megoszlásának változásai, százalékpontokban – téglalap: közepes jövedelmű osztály – kör: alacsony jövedelmű osztály – háromszög – felső jövedelmű osztály

felé. Az ilyen munkákat végzők aránya a vizsgált tizennyolc tagállam foglalkoztatottjai körében 10,6 százalékponttal emelkedett, nagyobbrészt a középszintű végzettséget igénylő foglalkozások rovására (-7,8 százalékpont), kisebb hányadban az alacsonyabb képzettségű foglalkozások kiszorításával (-2,8 százalékpont). A középszintű végzettséggel járó foglalkozások aggregált aránya tizenhat országban csökkent, a két kivétel Mexikó és Szlovákia volt. A közepes szintű foglalkozások visszaszorulását tizennégy országban kiegyenlítette a magas képzettséggel járó állások számának gyarapodása, ami csak az Amerikai Egyesült Államokra és Magyarországra nem áll: mindkét országban az alacsony végzettséget igénylő foglalkozások nyertek teret.

A háztartások jövedelmi csoportjainak polarizálódása kevésbé volt markáns, és a folyamatot többnyire

a foglalkoztatottak alsóbb osztályokba kerülése jellemezte. A vizsgált körben a közepes jövedelmű kategóriába tartozók aránya tizenkét országban csökkent, hatban nőtt. Az OECD egészének átlagában a kategóriába tartozók aránya két évtized alatt fél százalékpontonál kisebb mértékben esett vissza, változatlanul a felnőtt foglalkoztatottak mintegy 70%-át tömöríti. A magasabb jövedelműek kategóriája nem egészen egy százalékpontot veszített, arányuk átlagosan 13% körüli, míg az alsó jövedelmi csoportokba tartozók aránya 1,1 százalékponttal nőtt, átlagosan 16,5%-ra.

A közepes jövedelmű rétegek helyzetét a tanulmány több új megállapítással világítja meg. Először is, az általános vélekedéssel ellentétben a munkaerőpiaci polarizálódás csak csekély befolyást gyakorolt a közepes jövedelemmel rendelkező háztartások felnőtt foglalkoztatottjainak részarányára. Ehelyett a kategóriába tartozó munkavállalók arányán leginkább az e körbe sorolt, eltérő foglalkozási csoportok eloszlásának hatása mutatható ki, mivel az egyes foglalkozási osztályok eloszlása a különböző jövedelmi csoportok között jelentős mértékű változásokon ment keresztül. A közepes jövedelmű rétegekben erőteljesebb eltolódás figyelhető meg a magasán képzett foglalkozások felé, mint amilyen a gazdaság egészében jelentkezett. A vizsgált országok átlagában a magasán képzett foglalkozásokban dolgozók aránya az 1990-es dereka utáni két évtized folyamán 35%-ról 47%-ra emelkedett, míg a közepesen képzett foglalkozású egyéneké 41%-ról 32%-ra esett.

További lényeges következmény, hogy a különböző szintekre sorolt foglalkozások egyre kevésbé felelnek meg a hagyományosan hozzájuk kapcsolódó jövedelmi elvárásoknak. A legtöbb országban csökkent a valószínűsége annak, hogy egy magas képzettséget igénylő foglalkozást űző egyén a felső jövedelmi rétegbe kerül. Az ilyen szakmákban dolgozó foglalkoztatottak jelenléte a felső jövedelmi rétegek tagjainak körében átlagosan egynegyedről egyötödre mérséklődött. A legtöbb közepes szintű foglalkozással rendelkező dolgozó a közepes jövedelmű háztartásokban található ugyan, de tizennégy országban megnőtt annak valószínűsége, hogy az alsóbb jövedelmű réteget fogják gyarapítani – s tizenkét országban mind az alacsony, mind a közepes szintű végzettséget igénylő szakmákban dolgozók tendenciaszerűen az alacsonyabb jövedelmi rétegek felé tartanak.

Harmadszor, a háztartások szintjén végzett elemzés is komoly módosulásokra utal. A két kereső megléte egyre kevésbé jelent hatékony megoldást a közepes jövedelmű helyzet eléréséhez: a csupán alacsony vagy közepes végzettséget igénylő szakmákban dolgozó házaspárok növekvő valószínűséggel tartanak az alacsony jövedelmű rétegek felé.

TÁRGYSZAVAK: háztartások jövedelme, szakmai-foglalkozási osztályok, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

98/2019

Foglalkozási mobilitás Európában: mértéke, meghatározói és következményei

Ronald Bachmann – Peggy Bechara – Christina Vonnahme: Occupational Mobility in Europe: Extent, Determinants and Consequences

IZA Discussion Papers, 2019. 12 679. sz. 1–30. p.

URL: <http://ftp.iza.org/dp12679.pdf>

Az iparosodott országokban a munkavállalók foglalkozásának váltásaival mért foglalkozási mobilitás a munkaerőpiacok lényeges jellemzője. Európában egyik

évről a másikra a dolgozók közel 3%-a vált foglalkozást. Ez a fajta mobilitás többféle hatást gyakorolhat a jólétre: a munkavállaló szempontjából az egyéni fel-

készültség, a szakmai jártasságok javulását vonhatja maga után, ami rendszerint magasabb bérek elérésében tükröződik. Hátulütője a sajátos humán tőke egy részének elvesztése a hozzá kapcsolódó bérelőnyökkel együtt, ami a dolgozó részéről a munkaerőpiaci bizonytalanság fokozódásának érzését keltheti. A váltás végső soron kedvezően vagy hátrányosan érinti a pályafutása egésze során kézhez kapott béreit. A munkaadók számára az alkalmazottak felkészültségi szintjének emelkedése mellett a fajlagos munkaerőköltségek csökkenését eredményezheti – ugyanakkor egyes magasan képzett munkavállalók elvesztése esetleg pótlólagos költségekkel is járhat.

A foglalkozási mobilitás általános szintje a folyamattal járó átállási költségek miatt a munkaerőpiac hatékonyságának mutatója is, járulékosan pedig befolyásolja a jövedelmi egyenlőtlenségeket. Emellett a foglalkozási mobilitás a változó szakmai felkészültségi igények kielégítésével elősegíti a strukturális változásokat, kiváltképp a rutinjellegű munkahelyi feladatok visszaszorulása korában.

A jelenség tanulmányozása mindeddig főleg egyes országokra szorítkozott: az Amerikai Egyesült Államokban növekvő trendjéről számoltak be 1968 és 1997 között; Dániában arra jutottak, hogy a foglalkozást váltó egyének szélsőséges (vagy igen magas, vagy nagyon alacsony) termelékenységgel tűnnek ki; az Egyesült Királyságban kimutatták, hogy a bérnövekedést a foglalkozások megváltoztatása vezérli. A szórványos nemzetközi vizsgálatok közül megemlíthető az Egyesült Királyságot és Németországot a foglalkozási mobilitás, a bérezés és a munkával való elégedettség összefüggéseinek oldaláról megközelítő kutatás.

A tanulmány úttörő jellegű, amennyiben 26 európai országban vizsgálja a foglalkozási mobilitás alakulását a válság utáni, viszonylagos stabilitást hozó, 2011 és 2014 közötti időszakban (nem utolsósorban azért, mert az ISCO 08 beosztását 2011-től alkalmazzák). Az adatok forrásául az EU Háztartási Költségvetési és Életkörülmények (EU SILC) megfelelő hullámai szolgáltak, kivéve Németországot, ahol a társadalmi-gazdasági panel (SOEP) adataiból merítettek, leszűkítve az adatállományt azokra a 18–65 esztendőssékre, akik két egymást követő évben munkaviszonyban álltak (kivéve az önfoglalkoztatottakat), az összehasonlíthatóság végett kiigazítva a rotációt is alkalmazó SILC adatait. A szakirodalom ajánlásainak megfelelően a foglalkozási mobilitást az állásváltoztatáson mérve az ISCO 08 osztályozását két számjegy mélységig alkalmazták; az állásváltások és a foglalkozás módosí-

tása közötti határvonal megállapításához figyelembe vették a váltás okait is (önkéntes, akaratlan, egyéb). A foglalkozási és a bérmobilitás közötti összefüggések feltárásához az egyes országok kereseti deciliseit alkalmazták.

A foglalkozási mobilitást az állást változtató egyének foglalkozásváltásának valószínűségeként fogva fel a szerzők megállapítják: a 3%-os európai átlag mögött Románia és Horvátország kirívóan alacsony arányai húzódnak meg (0,5%, illetve 1,5%) – szemben Svédország, Észtország és Nagy-Britannia mutatóival (7,4%, 6,5% és 5,3%). Az eltérésekből következnek a munkavállalók eltérő kilátásai: amennyiben az Eurostat számításainak megfelelően egy-egy munkavállalói pályafutás időtartama 35 év, úgy az átlagos dolgozó arra számíthat, hogy foglalkozása 1,05-szor változik meg (a szám Románia esetében 0,18, Svédországnál 2,59).

Mivel a foglalkozásimobilitás alapja az állásváltás, a szerzők felvonultatják az erre vonatkozó adatokat: a 6,6%-os átlag kétszeresen meghaladja a foglalkozási mutatót – azzal, hogy a két mérőszám között nagyfokú korreláció fedezhető fel. Az állásváltással járó foglalkozásváltoztatás valószínűségének vizsgálata szerint csaknem minden második állásváltás a foglalkozás megváltozásával jár együtt.

A munkavállalók jellemzői meghatározzák az állással kapcsolatos és foglalkozási mobilitást. A szerzők a népesség jellemzőinek relevanciáját országonként logisztikus regressziós eljárással elemezve (a nemre, életkorra, végzettségre, családi állapotra, gyermekek számára is kiterjedő egyéni és háztartási jellemzők váltás előtti ellenőrzésével) a szakirodalom megállapításaival összhangban arra jutnak, hogy a nők kevésbé hajlamosak a mobilitásra, mint a férfiak, s a házasság kevésbé szívesen váltanak, mint az egyedülállók. A mobilitás csökken az életkor növekedésével és nő a végzettségi szint emelkedésével, míg a háztartásban élő gyermekek száma nem gyakorol rá jelentékeny hatást. A korábbi foglalkozásukat leginkább a menedzserek, a felsőfokú végzettséggel rendelkező mezőgazdasági, erdészeti és halászati dolgozók, valamint a szakképzettséggel nem rendelkezők hagyják el. A részmunkaidős szerződéssel dolgozók nagyobb mobilitásról tesznek tanúbizonyságot, mint a teljes munkaidőben dolgozók. A foglalkozást váltók 52%-a saját elhatározásából indul másfelé, 33%-uk esetében a váltás nem önként történik. Az előbbi csoportba tartozók aránya a balti államokban és Kelet-Európában a legmagasabb (Lettországban 73%, Észtországban, Bulgáriában és Romániában 66 és 68% között mozog).

A bérszabályozás az egyik évről a másikra a kereseti decilisek között történő átmenetekkel jellemezhető. Ilyesmink az európai munkavállalók 53%-a esetében nincs jele, a legstabilabbnak mondható Hollandiában arányuk 66% (az ellentétes pólus Horvátország, 37%-kal). Európában a foglalkozást váltók 36%-a marad meg korábbi kereseti decilisében, míg 37%-uk lejjebb kerül, 28%-uk pedig feljebb lép. Az átlagok mögött ismét változatos kép rejlik: nagy stabilitás észlelhető Finnországban, ahol a foglalkozást váltók fele megmarad korábbi kereseti decilisében, s nem

jár nagy megrázkódtatással a váltás Luxemburgban, Szlovéniában, Franciaországban, Csehországban. A túlsó végletet Románia képviseli, ahol a foglalkozást váltóknak csupán 16%-a őrzi meg kereseti helyzetét, s csekély stabilitással rendelkezik Ciprus, Lettország, Belgium is.

TÁRGYSZAVAK: foglalkozási mobilitás, állásmobilitás, európai munkaerőpiac

HOLKA LÁSZLÓ

99/2019

Az oktatási rendszer szerepe a szakmai ismeretek munkaerőpiaci egyensúlytalanságainak megoldásában

Daniela Pasnicu: *The role of education system in solving the skills mismatches on the labor market*

Conference Paper. July 2019. International Conference on Education and New Developments 2019, Porto, Portugal, from 22 to 24 of June. Volume II. 312–314. p.

URL: https://www.researchgate.net/publication/334784986_THE_ROLE_OF_THE_EDUCATION_SYSTEM_IN_SOLVING_THE_SKILLS_MISMATCHES_ON_THE_LABOR_MARKET

Az OECD-hez tartozó országok közül 24-ben a felnőttek szakmai ismeretével kapcsolatos (PIAAC) felvételt hajtottak végre, melynek eredményei szerint a dolgozók mintegy harmada túl- vagy alulképzett a munkahelyén, míg egyhatoduknak a megszerzett és a munkahelyen megkívánt szakmai ismerete között van eltérés. Az egyik szerzőpáros szerint a túlképzettek aránya folyamatosan emelkedik. A szakképzettség és a munkaerőpiaci igények eltérése a munkatermelékenységre is hatással van, mivel csökkenti annak szintjét, a források kevésbé hatékony felhasználása miatt. Ha a dolgozónak megfelelő és naprakész szakképzettsége van, akkor a munkatermelékenység emelkedik, az alkalmazottnak pedig nagyobb az esélye arra, hogy

hosszú távon is foglalkoztatott maradjon. Mindezek miatt fejleszteni kell a gazdasági szervezetek képességét a hatékony vezetési módszerek elsajátítására, beleértve az emberi erőforrással való gazdálkodást, kiemelt figyelmet fordítva az öregedésre és a munkaképes korú népesség folyamatos csökkenésére.

A munkaerő-kereslet és a -kínálat változása a technológiai folyamat eredménye, a munkáltatók sokszor csak nehézségek árán tudják betölteni az üres állásokat megfelelő szaktudású dolgozókkal. Különböző források szerint 2013-ban az Európai Unió munkáltatói között tízből négy azt állította, hogy nehézségei vannak a jó munkaerő megtalálásában. A technológiai fejlődés hatására becslések szerint 2025-ben a felkínált állások

48%-át felsőfokú képzettségű szakemberekkel lehet majd betölteni. Az európai szakmai ismeretekkel és állással kapcsolatos statisztikai felvétel úgy becsüli, hogy az összes európai uniós állás 85%-ának betöltésekor szükség lesz alapszintű digitális hozzáértésre.

Egy hatékony oktatási és képzési rendszernek el kell érnie, hogy minimalizálja a munkaerőpiacon a megszerzett és megkövetelt szakképzettségek eltéréseit. A felsőfokú intézményeknek biztosítaniuk kell, hogy hallgatóikat releváns és naprakész szakmai ismeretekkel lássák el. Az egyensúlytalanságok felszámolásához újabb kutatásokra van szükség, hogy megbecsülhetőek és előre láthatóak legyenek az állások terén mutató feleleget és hiányok.

E tanulmányban a szerző fő célja, hogy azonosítsa a hasonlóságokat és különbségeket az Európai Unió, Románia és az Egyesült Királyság között a munkaerőpiaci képzettségek megfeleltetésében, az oktatási és nevelési rendszer munkaerőpiaci egyensúlytalanságának megszüntetésében. Románia esetében ahhoz, hogy összehasonlíthatóvá váljék az Európai Unióval és az Egyesült Királysággal az álláshelyeket tekintve bizonyos hiányokat, fölöslegeket és konvergenciákat állapított meg, amelyek fontos ismeretek lehetnek a nemzeti politika eszközeinek leírásában. Az Egyesült Királyságot két ok miatt választotta: egyrészt mert az OECD felnőttek szakmai képzettségével kapcsolatos felvétele szerint Angliában és Észak-Írországban volt az egyik legmagasabb szintű a túlképzettségi ráta (30%) (második a sorban első Japán mögött), másrészt mert össze akarta hasonlítani a román munkaerőpiaci helyzetet egy gazdaságilag fejlett európai uniós tagállammal. A munkaerőpiaci igények és a képzettségek közötti illeszkedés elemzését a 2007 és 2017 közötti időszakra végezték el, felhasználva a túlképzési ráta mutatószámát és a Beveridge-görbét az EUROSTAT-tól származó adatokkal. Az Európai Statisztikai Rendszer még nem alkotta meg azokat a mutatószámokat, amelyekkel mérni lehetne a képzettség munkaerőpiaci megfelelőségét.

A túlképzettségi ráta a „vertikális” szakismereti illeszkedés hiányára utal, amely mutatja az oktatás és a foglalkozások közötti különbségeket. A túlképzettségi rátát a felsőfokú végzettségűek (ISCED 5-8) és a diplomát nem igénylő foglalkozások (ISCO 4-9 csoportok) arányával, illetve a felsőfokú végzettségűek népességén belüli rátájával mérik.

A Beveridge-görbe grafikus ábrázolás, amely hangsúlyozza a fordított arányosságot az üres állá-

sok mennyisége és a munkanélküliségi ráta között. A görbe mozgása követi a gazdaság ciklikusságát. A befelé és kifelé irányuló mozgásokat szerkezeti tényezők határozzák meg. A túlképzettségi becslések a szakmai ismereteket és a képességeket veszik számba, továbbá a munkaerőnek a munkahelyen ki nem használt ismereteit, amelyeket lehetne jobban hasznosítani, különösen, ha vannak olyan munkáltatók, akik nem találnak magas szakmai képzettséggel rendelkező munkaerőt. Egyedi szinten a túlképzett dolgozók többet keresnek, mint mások ugyanolyan állásban, mert termelékenységük magasabb, mint akiknek szakértelme nem vagy éppen megfelel a kívánt követelményeknek. Makroszinten fontos a túlképzés fokának elemzése, hogy biztosítsák a szakmai és általános ismereteket mindenütt, ahol erre szükség van. Gondot jelent a generációk közötti szakmai tudásátadás. A rendelkezésre álló humán erőforrás teljes felhasználására van szükség, különösen az öregedő népességre gondolva, mert biztosítani kell a társadalombiztosítási rendszer fenntarthatóságát, beleértve a minden generáció számára igazságos és szolidáris társadalmat is.

A túlképzetség a leggyakrabban úgy jelenik meg mint a munkáltatók tehetetlensége, mert nem tudják betölteni az üres állásokat, annak ellenére, hogy a munkanélküliségi ráta magas. A Cedefop (2014) felvétel eredményei szerint európai uniós szinten a magasan kvalifikált emberek 25%-a túlképzett a saját pozíciójában.

A túlképzettségi ráta 2017-ben a következő volt: EU28: 22,7%, az eurózóna tizenkilenc állama: 23,3%, Egyesült Királyság: 25,7% és Románia: 17,7%. Azoknak az aránya, akiknek felsőfokú végzettségük ellenére munkáltatójuk nem igényli a diplomát, az EU28-ban 1,9%-kal, az eurózóna tizenkilenc államában 2,1%-kal, míg Romániában 9,0%-kal nőtt a 2007 és 2017 közötti időszakban. Bár Romániában a legalacsonyabb a képzettségi szint, a növekedés üteme itt a legnagyobb.

Az EU28-ban 2013 vége újra láthatóvá vált óta a Beveridgegörbe mozgása, tükrözve a gazdasági expanziót, amely az üres állások számának növekedéséhez és a munkanélküliség csökkenéséhez vezet. 2017 második szemeszterében az üres állások száma dinamikus emelkedett, és jelentősen esett a munkanélküliség. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi mértéke már megközelíti a strukturális rátát, amely már tovább nem csökkenthető gazdasági növekedéssel. Romániában a 2010 és 2013 közötti időszakban gazdasági válság volt, amikor a foglalkoztatottság alacsony,

a munkanélküliség magas szintet ért el. A gazdasági fellendülés 2013-ban indult meg. A Beveridge-görbe üres állásokra vonatkozó és munkanélküliségi rátája közötti évenkénti (2007–2018) helyének változása egészen eltérő képet rajzol fel az EU28-aknál és Romániánál. A felnőttek általános és szakmai képzése lehet az egyetlen ellenszere a szakmai képzettségek elavulásának. A technológiai változások kikényszerítik az új

szakmai követelményeknek való folyamatos megfelelést, amit csak a legmagasabb színvonalú szakképzettség megszerzésével lehet teljesíteni.

Tárgyszavak: szakképzettség, munkaerőpiac, PIAAC, Románia, Nagy-Britannia

HAJNAL BÉLA

100/2019

A párizsi agglomeráció kisugárzása a szomszédos régiókra

Noël Gascard – Anh Van Lu: L'influence de l'agglomération de Paris s'étend aux régions voisines

Insee Premiere, 2019. 1758. sz. 1–4. p.

URL: <https://insee.fr/fr/statistiques/4171583>

Franciaországban Párizs a városok között masztodon, óriás óslény: a párizsi városi egység,¹ lélekszáma 2015-ben elérte a 10,7 millió főt. A lakosság száma szerinti sorrendben utána következő Lyonnál és Marseilles-nél így hétszerte nagyobb, és tízszeresen meghaladja a negyedik legnagyobb francia város, Lille lakóinak számát (amelyik, akárcsak Nizza, Toulouse és Bordeaux, egymillió fő körüli lakost számlál). A francia városok hierarchiáján belül kiemelt helyzetben lévő fővárosban az ott élő népességnek ez a sajátos tömörülése a település tágabb (és mindinkább kiterjedő) környezetére is jelentős hatást gyakorol, meghatározva a hatósugarában fekvő, „másodlagos” városok életét is.

A nagyvárosoknál a munkahelyek és a lakosság szerveződése is koncentrikus módon történik: az

agglomerációs folyamatok megszabják az otthon és a munkahely viszonyát. Az elmúlt évtizedekben a kedvezőbb folyamatok nem a francia főváros magjában, hanem tágabb környezetében játszódtak le. Párizs „kibővítésében” lényeges szerepet játszottak az olyan, a szerzők által voluntaristának nevezett területfejlesztési megoldások, mint az „új városok” létesítése (az Île-de-France területén 1965 után öt ilyen település jött létre, 2013-ban mintegy 850 ezer lakossal), vagy a fővárost is átszelő „helyi érdekű” vasúthálózat, az R.E.R. kiépítése. A fejlesztések következtében a munkahelyek és a lakosság gyarapodása Párizs városában (2190 ezer lakos) és „kis koronáján” (a vele közvetlenül határos, összesen 4500 ezer lakosú három megyén) belül 1975 és 2015 között mindössze egyötöde volt az Île-de-France² területén mértnek. A növekedésre zömmel a fővárostól 20–40 kilométerre fekvő térségben került sor.

¹ Városi egység (unité urbaine): küszöbértékeként az egyes építmények közötti legkevesebb 200 méter távolságot, legalább 2000 fős lélekszámot megszabó, 1954 óta használatos statisztikai megfigyelési egység, lásd: Korom Annamária – Hornyák Sándor János: A városi és a vidéki terek lehatárolásának statisztikai alapjai Franciaországban. *Területi Statisztika*, 2014. 4. sz. 360–375. p. Elérhető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2014/04/korom_hornyak.pdf.

² A Párizsi Régió (Région Parisienne) néven 1961-ben létrehozott területi egység 1976-ban kapta meg a történeti hangzású Île-de-France elnevezést, mint ilyen, egyike Franciaország 22 régiójának, népessége 2015-ben 12 millió fő volt.

Az ezen túl fekvő területeken a távolság növekedésével együtt a foglalkoztatottság mértéke is rohamosan gyengül. Jellemzőek a lakóövezetek, ahol a népesség gyarapodása átlagosan meghaladja a munkahelyek létesítésének ütemét. A két tényező kedvező alakulását felmutató övezet a főváros körül 100 kilométeres sugárban húzódik, túlnyúlva az Île-de-France régió határain; Lyon és Marseilles vonzáskörzete ezzel szemben csupán 50 kilométerre terjed ki.

Párizsnak és tágabb agglomerációjának helyzetét az 1975. és 2015. évi népszámlálások alapján olyan 150 soros táblázat szemlélteti, amely a városközponttól kilométerenként távolodva feltünteteti nemcsak a népességszám és a munkahelyek átlagos növekedési ütemét, de a népsűrűséget is. Kiolvasható belőle, hogy 5 kilométerre a megfelelő tényezők 0,08%, 0,02% és 14 458 értékeket mutattak, majd 10 kilométerre a centrumtól a népesség átlagos növekedése 0,16%, a munkaalkalmaké 0,15% volt, négyzetkilométerenként 9356 lakossal. A 20. kilométernél a lélekszám emelkedése 0,58% lett, a munkahelyeké átlépte az 1%-ot (1,06%), a népsűrűség 2509 fő/km²-re mérséklődött. A népesség gyarapodása az egyszázalékos mértéket a 26. kilométernél haladta meg első ízben (1,03%), ott a munkahelyek 1,68%-os bővülését észlelték, 1245 fő/km²-es népsűrűség mellett. Fél száz kilométernél a népességnövekedés kerekén 1%, a munkaalkalmak emelkedése (ami a 40. kilométertől esett vissza 1% alá) mindössze

0,51%, míg a népsűrűség 191 fő/km². A lélekszám átlagos emelkedése a 60. kilométertől ismét 1% alatti (az 59. kilométernél kerekén 1%), a munkahelyek bővülése „Hatvannál” 0,4%, a népsűrűség 120 fő/km². A 100. kilométernél a megfelelő adatok rendre 0,59%, 0,28% és 80 fő/km².

A párizsi foglalkozási övezetbe¹ naponta ingázók 73%-a 2015-ben a főváros 50 kilométeres körzetéből járt be; 50 és 100 kilométerről 11%, míg 100–150 kilométerről 2%. Érvényesül a fővárosba vezető közutak és vasutak (nyolc autópálya és több, nagy sebességű vonatjárat, TGV) hatása. A főváros-hoz képest a nagyságban utána következő Lyon és Marseilles munkaerőpiaci befolyása jóval gyengébb, a naponta bejárók száma az 50 kilométernél távolabbi településekről elenyésző. Párizs hatása a napi ingázók száma alapján a tőle északra és nyugatra fekvő foglalkozási övezetekben jelentkezik, ám ezt a nagyvárosok helyi munkaerőpiacának kiterjedése miatt nehéz egyértelműen kimutatni.

Az agglomeráció fejlődése Île-de-France körül négy évtizeden át kedvező helyzetbe hozta az érintett településeket, ám a 2018. évi válság nyomán a népesség gyarapodásának korábbi üteme lelassult, miközben a foglalkoztatottság bővülése megtorpant.

TÁRGYSZAVAK: urbanizáció, agglomeráció, Párizs

HOLKA LÁSZLÓ

¹ A foglalkozási övezet (zoned' emploi) elnevezés közigazgatási beosztástól független munkaerőpiaci-földrajzi körzeteket fed; első változatukat 1983–1984-ben alakították ki, legújabb lehatárolásuk 2010-ben történt, számuk azóta 304. A párizsi övezet a legnagyobb, 2011-ben 5897 ezer lakost számlált.

Társas kapcsolódások városi térségekben

Michael Bailey – Patrick Farrell – Theresa Kuchler – Johannes Stroebel: Social Connectedness in Urban Areas

NBER Working Paper, 2019. 26029. sz. 1–26. p.

URL: <https://www.nber.org/papers/w26029.pdf>

A városiasodás egyik hozadéka a személyes érintkezések kiterjedtsége. Az információk és eszmék eltérő előéletű, felkészültségű egyének közötti cseréje elősegítheti az innovációt, a társadalmi haladást. Az urbanisztika hagyományos megállapítása szerint az emberek keveredése, elgondolásaik cseréje a városi termelékenység hajtóereje. Ahhoz, hogy ez a valóságban is megvalósuljon, szükséges, hogy a város különböző pontjain élők között a kapcsolatok a gyakorlatban is érvényesüljenek. Ennek egyik legfőbb feltétele a közlekedési infrastruktúra fejlettsége, aminek köszönhetően a földrajzi távolság közel hozhatja egymáshoz egy-egy város lakóit. A városokon belüli társas kapcsolatok földrajzi hatókörének tanulmányozását azonban nehezíti a kellő mennyiségű adatok hiánya.

A tanulmány New York példáján igyekszik kimutatni a társas kapcsolódások és közösségi közlekedés folyosói közötti összefüggéseket, mintegy csatlakozva a kapcsolatok földrajzát a mobilhívások elemzésével tisztázni próbáló vizsgálatokhoz. A megfigyelés földrajzi támpontjaként a New York-i agglomeráció (New York Metropolitan Area)¹ postai irányítószámok (ZIP code) szerinti körzetei alkotják, amelyeket az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatala (US Census Bureau) által kiigazított módon alkalmaznak.² Az ada-

tok forrásai az American Community Survey (ACS) demográfiai adatai, valamint a személyi jövedelemadóból számított átlagos jövedelmi mutatók.

A Facebook esetében a szerzők emlékeztetnek rá, hogy 2017 végén a közösségi oldal világszerte havonta 2,1 milliárd aktív alkalmazóval rendelkezett, számuk az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában 239 millió volt. A közösségi oldal független kutatók által végzett 2015. évi felmérése kimutatta, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a felnőtt népesség 68%-a, az internetet használók 79%-a csatlakozott a Facebookhoz; valamint hogy arányuk állandó volt az eltérő jövedelmi, végzettségi helyzetűek körében – akár csak a településtípus szerinti csoportosításban. Az oldalt használók rátája egyedül az életkor emelkedésével csökkent: a 18–29 éveseknél észlelt 88%-tól a 65 év felettiéknél kimutatott 62%-ig. Mivel a közösségi oldalon a kapcsolatfelvételhez mindkét fél hozzájárulása szükséges és egy-egy személy számára az ismeretségek számának felső határát ötezerben szabták meg, a kapcsolatok javarészt valódi ismeretségeket fednek. Alátámasztja ezt egy következő 2015-ös felmérés, amelynek eredményei szerint a megkérdezetteknek csupán 39%-a nyilatkozott úgy, hogy olyanokkal áll kapcsolatban, akikkel személyesen sohasem találkozott. A családtagokon kívül a Facebook más társas kötelékre is módot ad (a felhasználók 58%-a mondta, hogy kollégáival áll kapcsolatban, 36%-uk a szomszédait is megjelölte barátjaiként). Megállapítható, hogy a közösségi oldal hívebben tükrözi a valós társas kapcsolatokat, mint a Twitter.

A New York-i agglomeráció területén a földrajzilag azonosítható (s így az irányítószámokhoz besorolható) felhasználók 2018 márciusában keletkezett, anonimizált adatait vizsgálták, megjegyezve, hogy a mobilhívások elemzéséhez képest a Facebook révén

¹ Annak is a Kombinált Statisztikai Térség (Combined Statistical Area) szerinti megjelenésében, amelynek területe Connecticut, New Jersey, New York és Pennsylvania állam 35 megyéjére terjed ki, és 23,7 millió lakost számlál.

² A Census Bureau a 2000. évi népszámláláskor alakította ki statisztikai célokra a ZIP Code Tabulation Area (postai irányítószám tabulált térségei) elnevezésű körzeteket, amelyek (32 ezer) nem feltétlenül esnek egybe a posta felosztásával (42 ezer) – az eltérések fakadhatnak a lakatlan területeken alkalmazott postafiókok meglétéből is.

egyénenként sokkal több kapcsolat megragadására nyílik mód, így becsülhető az információk és eszmék terjedésében fontos szerepet játszó, egyébként potenciálisan gyenge kapcsolatok gyakorisága és megoszlása is. A felmérés azokra terjedt ki, akiknél megállapítható volt a tartózkodási helyük és akik a felvételt megelőző 30 nap folyamán aktívak voltak az oldalon. Adatvédelmi megfontolásokból csak azok az irányítószámmal azonosított körzetek kerültek be, amelyeknek teljes népessége több volt 500 főnél s amelyek meghaladták a New York-i Kombinált Statisztikai Térségben elérhető Facebook-felhasználók számának ötödik percentiliséit.

Az eltérő lélekszámú körzetek közötti társas kapcsolódások intenzitásának kiderítésére a szerzők indexet szerkesztettek, amely két körzet egy-egy felhasználója közötti baráti kapcsolat relatív valószínűségét mutatja. Esettanulmányokat készítettek New York városán belül három, valamint a kombinált statisztikai térség további három konkrét negyedéről, igazolva, hogy a közlekedési folyosók meghatározó szerepet játszanak a társas kapcsolatok kialakításában és fenntartásában. A párokba rendezett körzetek közötti utazások időtartamának és költségeinek részletes szemügyre vételével (ahol

az összehasonlításához támpontként a taxiköltségeket alkalmazták) bizonyítható például, hogy a közösségi közlekedési eszközökkel való utazás rövidebb időtartama fontosabb az eltérő jövedelmi helyzettel jellemzett körzetekben élők kapcsolatainak fenntartásában, mint az azonos jövedelmi helyzetű körzetek között. A társas kapcsolatok földrajzi hálózatának elemzéséből nagymértékű heterogenitás képe bontakozik ki. A körzetek eloszlási mediánjának megfelelő helyeken élők barátainak 29%-a hozzájuk mérten 5 mérföldön belül lakik, ám ez az arány az 5. és a 95. percentilisek között 19,5%-tól 39,6%-ig terjed.

A szerzők tudatják: tisztában vannak vele, hogy adataik nem alkalmasak a társas kapcsolódások és a társadalmi-gazdasági jelenségek közötti oksági összefüggések kimutatására, megállapításaik mégis összhangban állnak az urbanisztikának a társadalmi interakciók városiasodásban betöltött szerepére vonatkozó tételeivel.

TÁRGYSZAVAK: városiasodás, társas kapcsolatok, Facebook

HOLKA LÁSZLÓ

102/2019

A területi egyenlőtlenségek felfogása és az elégedetlenség földrajza: észrevételek az Egyesült Királyságról

Philip McCann: Perceptions of Regional Inequality and the Geography of Discontent: Insights from the UK

UK 2070 Commission. *Regional Studies*, 2019. január. 1–18. p.

URL: <http://uk2070.org.uk/wp-content/uploads/2019/01/01-McCann-UK-Regional-Inequality-Debates.pdf>

Egyfajta számítási mód szerint az iparilag fejlett országok között Nagy-Britanniában a legkirívóbbak a regionális különbségek. Az egy főre jutó bruttó hazai

termék (GDP) legmagasabb és legalacsonyabb értékeinek az Európai Unió NUTS-2 szintjén történő egybevetése alapján 22 ország között Nagy-Britannia

a hatodik helyen áll, mögötte sorakozik Írország, Németország és Olaszország, valamint Magyarország és Szlovákia. A NUTS-3 szintjén a szigetország húsz tagállamot tekintve ugyancsak a hatodik helyet foglalja el, ebben megelőzve Írországot, Németországot és Lengyelországot, továbbá Szlovákiát és Magyarországot. A NUTS-2 régióit az egy főre jutó GDP alapján elrendezve és a felső 10% meg az alsó 10% hányadosával számítva Magyarország és Szlovákia a listavezető, a nyugati tagállamok között csupán Írország és Nagy-Britannia ér el kimagasló értékeket.

A területi egyenlőtlenségek számítási módjainak mérlegelését állítja írása középpontjába a szerző, a Sheffieldi Egyetem földrajzprofesszora, aki a UK 2070 Commission¹ felkérésére írta meg (tényszámok felvontatása nélküli) elemzését. Az a véleménye, hogy az egyenlőtlenségek földrajza legalább olyan lényeges, mint az egyének közötti egyenlőtlenség, lévén, hogy „politikai megrázkódtatások forrásai lehetnek, mivel demokratikus politikai rendszereink a választóköri körzetek formájában alapvetően földrajzi jellegűek”. Miután kifejti, hogy a virágzó régiókban élők szemlélete, életminősége nemcsak környezetük gazdasági állapotától, termelékenységi szintjétől függ, de attól is, milyenek érzékelik ezt más térségekhez viszonyítva, emlékeztet saját fogalomalkotására: az „elégedetlenség földrajzára”, amelynek a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2017-ben kerekasztal-beszélgetést szentelt.²

Módszertani áttekintése kapcsolódik ahhoz a vitához, amely Nagy-Britanniában 2018. november 3. és 6. között – részben az ország unióból esedékes távozása kapcsán – bontakozott ki a területi egyenlőtlenségek mértékéről az *Economist* című hetilap előző évi írása nyomán. Ebben a 2017. október 21-ei cikkben az szerepelt, hogy a bruttó hazai termék (GDP) egy főre jutó értéke alapján felmért termelékenység tekintetében a Nagy-Britannián belüli regionális különbségek az iparilag fejlett országokhoz viszonyítva igen nagyok.

¹ A UK 2070 Commission 2018 októberében jött létre a brit felsőházban a területi egyenlőtlenségek feltárására, mérlegelésére, egyben a mérséklésükre tett javaslatok 2020-ban esedékes megfogalmazására, közzétéve a folyamatosan megszülető tényfeltáró tanulmányokat. A független vizsgáldást három egyetem, kutatóintézetek, ipartestületek, karitatív szervezetek támogatják. Az alapítók meglátása szerint a nagyszabású infrastrukturális beruházásokra és területfejlesztésekre vonatkozó tervek megvalósulásához évtizedekre van szükség, innen ered nevükben a 2070-es évszám.

² <https://www.oecd-forum.org/users/50593-oecd/posts/20331-geography-of-discontent>.

Az egybevetés alapjául az OECD területi egységei³ szolgáltak: a TL3 szint. A gazdasági hetilap állításait vitatta 2018. szeptember 26-án honlapján megjelent összeállításában a Fullfact. A hírekben szereplő adatok ellenőrzésére 2009-ben alapított szervezet szerint az összehasonlítás egyrészt jelentősen eltérő nagyságú területi egységek között történt, másrészt az egy főre jutó GDP nagyságát a munkahely, nem pedig a lakóhely alapján mérve felülértékeli az ingázókat fogadó térségeket és alulértékeli azokat, ahonnan az ingázók kirajzanak, következésképpen a levont következtetések tévesek, a területi egyenlőtlenségek mértéke nem haladja meg a nemzetközi átlagot.

A szerző a vitában úgy foglal állást, hogy felvontatja az összehasonlítások lehetséges eszköztárát. Az egyes térségek gazdasági állapotának felmérésére az egy főre jutó GDP és a belőle származtatott bruttó hozzáadott érték becslésén kívül a regionális rendelkezésre álló jövedelem (RDI) mutatója is alkalmas. Az index az egy főre jutó GDP és hozzáadott érték számainál valóban hívebben tükrözi az ingázás hatását, viszont tőlük eltérően figyelmen kívül hagyja a beruházások, a tőkejövedelmek és az egyéb, vagyonból származó bevételek hatását, márpedig ezek súlya Nagy-Britanniában tetemes, lévén, hogy a vagyoni egyenlőtlenségek nagyobbak a jövedelmieknél.

Az OECD területi egységeinek bemutatásából kiderül, hogy Nagy-Britannia a TL2 szint (12 egység) lélekszámának tekintetében 33 tagállam átlagát tekintve a negyedik legnépesebb ilyen régiókat mondhatja a magáénak. Ezzel szemben a TL3 szint (173 egység) teljesen igazodik az átlaghoz, azaz alkalmasabb a regionális összehasonlítások elvégzésére. Az ezekre az egységekre vonatkozó, ötféle mutató segítségével elvégzett összehasonlítások (köztük szerepel a területi Gini-index is) eredményezik a szerzőnek a regionális egyenlőtlenségek mértékéről levont következtetéseit.

TÁRGYSZAVAK: területi egyenlőtlenségek, nemzetközi összehasonlítás, Nagy-Britannia

HOLKA LÁSZLÓ

³ OECD Territorial Levels (TL), tervezési-statisztikai régiók. A TL2 egységek lélekszáma a szervezet tagállamaiban átlagosan 1466 ezer fő; Magyarországon egybeesnek a régiókkal. A TL3 területein átlagosan 540 ezer fő él; Magyarországon a megyéket és Budapestet fedik le. <http://www.oecd.org/governance/regional-policy/42392313.pdf>.

A romák társadalmi integrációjának elősegítése a Szlovák Köztársaságban

Michaela Bednarik – Slavomir Hidas – Gabriel Machlica: Enhancing the Social Integration of Roma in Slovak Republic

OECD Economics Department Working Papers, 2019. 1551. sz. 1–48. p.

DOI: [10.1787/197eb309-en](https://doi.org/10.1787/197eb309-en)

A tanulmány alapvető célja, hogy feltárja a szlovákiai roma lakosság helyzetének javításával kapcsolatos tennivalókat. A feladatok körvonalazásához a szerzők (a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, az OECD közgazdásza, a szlovák oktatási tárca munkatársnője, valamint a pénzügyminisztérium kutatója) többfajta adatra támaszkodnak. A cigányságra vonatkozó valamennyi vizsgálódás közös nehézségeként a szerzői kollektíva már a kezdet kezdetén, az érintettek létszámának megállapítása során kénytelen leszögezni: elkerülhetetlen, hogy a hivatalos statisztikán (a népszámlálások eredményein) túlmutató becslésekből induljanak ki. A roma népesség uniós jelenléte különböző forrásokból származó becslések átlagolásával mintegy 12 millió főre tehető; közülük 400–500 ezer él Szlovákiában, ami az ország összlakosságának 7–9%-val egyenlő.

Ugyanakkor a 2011-es népszámlálás, amely az etnicitást a szokásos önbevallásos módszerrel mérte, azt mutatta, hogy a lakosoknak mindössze 2%-a vallotta magát romának – tudatja a tanulmány melléklete. Három másik becslés jóval nagyobb arányról tanúskodik. Ezek közül a szerzők a leginkább megbízhatónak *A roma közösségek szlovákiai atlasza* (ARC)¹ című, 2013-ban megjelent kiadványt tartják. A publikáció az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) égisze alatt keletkezett, megvalósításában részt vett az Eperjesi Egyetem Roma Tanulmányok Intézete, a szlovák kormány roma közösségekkel foglalkozó meghatalmazottja, valamint a szlovák városok és köz-

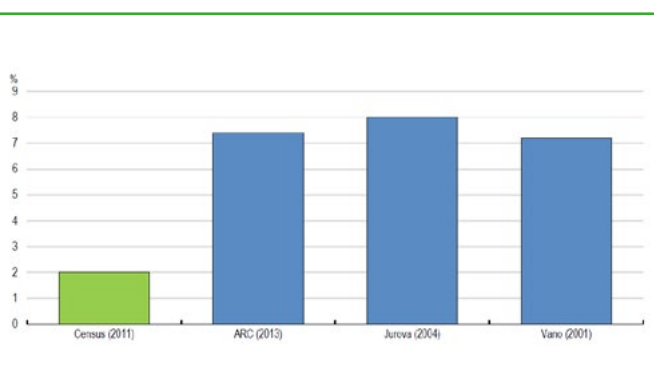
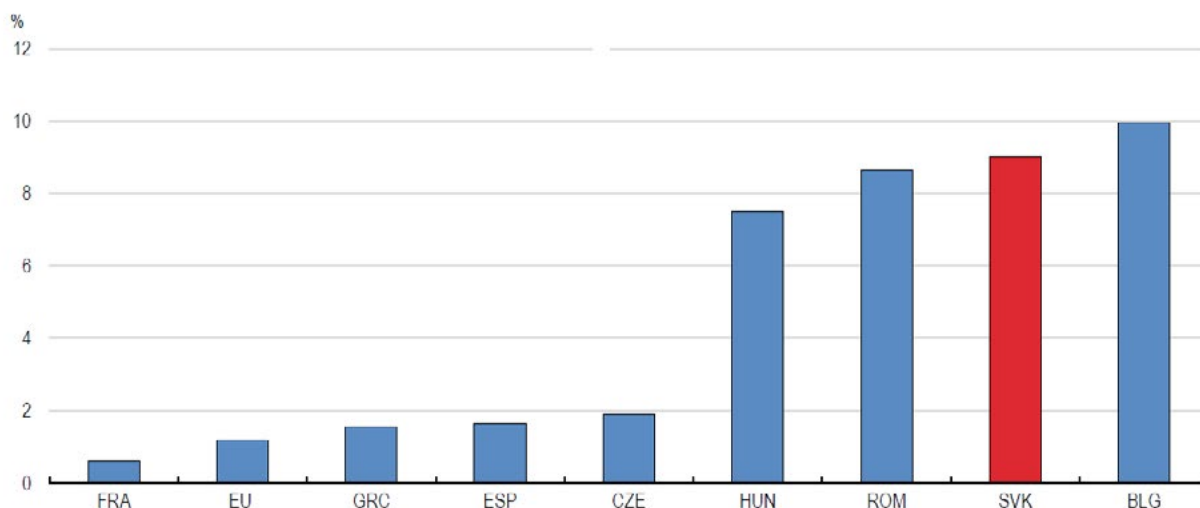
ségek egyesülete. Célja a roma lakosság életkörülményeinek feltárása volt; összeállítói hangsúlyozzák: nem a cigány lakosság összeírására irányult, hanem elsősorban a legalább harminc roma lakost számláló települések infrastrukturális ellátottságának, a szociális és egészségügyi szolgáltatások elérhetőségének kiderítése, a roma lakosok politikai és társadalmi életben való részvételének tisztázása, az oktatási helyzet feltárása. A roma lakosság létszámát ezeknek a jellemzőknek a rögzítése során jegyezték fel. Atlasz jellegénél fogva a kiadvány a romák lakta települések feltérképezésére törekedett, a terepmunka során a kutatásban részt vevő 30 kutató és önkéntes (köztük a kormány meghatalmazott irodájának munkatársai) összesen 1070 települést látogattak meg.

A roma népesség demográfiai magatartását világította meg Boris Vaňónak, az Infostat népességkutató központ kutatójának 2001-ben megjelent tanulmánya,² amely többek között emlékeztet rá, hogy a személyiségi jogokat egyébként figyelmen kívül hagyó időszakban, 1980 végén Szlovákia roma lakosságát 200 ezer főben, a teljes népesség 4%-ában állapították meg. Becslése ex post demográfiai prognózis, kiinduló időpontja 1980.

A roma népesség letelepedésének múltját vizsgálta Anna Jurová történész, aki a kérdés történetének kimerítő bemutatását követően ismertette a cigánytelepek létrehozására tett erőfeszítéseket a II. világháború alatti szlovák állam idején, s nyomon követte a felszámolásukra tett erőltetett kísérleteket az

¹ *Atlas of Roma communities (ARC) in Slovakia* (UNDP, 2013). Elérhető: https://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romkom_web.pdf.

² *Demografická charakteristika rómskej populácie v SR. Infostat. Bratislava, 2000*, Inštitút informatiky a štatistiky. 1–16. p. <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/rom.pdf>.

1. ábra: A romák becsült százalékos aránya az Európai Unióban, 2012 – vízszintesen balról jobbra: Franciaország, Európai Unió, Görögország, Spanyolország, Csehország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Bulgária. Megjegyzés: A romákra vonatkozó adatok többségét bizonytalanság övezi. Az itt közölt arányok a különböző becslések átlagát tükrözik.

2. ábra: A roma népesség becslésének eltérései A romák százalékos aránya a teljes népességen belül – vízszintes: Népszámlálás (2011) – ARC (2013) – Jurová (2004) – Vaňo (2001)

1990-es évekig; adatai ezért az ingatlanok tulajdonosainak számából származnak.¹

A roma integrációt elemző tanulmány segítségével voltak végül a FRA survey elnevezésű felmérés adatai 2016-ból. A felvételt az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége gondozza; 2011-ben és öt évvel később a felvétel során tizenegy olyan tagállam területén, ahol a roma népesség aránya meghaladja a 10%-ot, 22 203 roma és nem roma megkérdezett családtagokkal együtt 84 287 fő adatairól számolt be.²

A roma integráció szükségességét a demográfiai trendek is kiemelik. Szlovákia lakossága az OECD tagállamain belül a gyors ütemben öregedő népességű országok közé tartozik. A teljes népesség és a roma polgárok között ugyanakkor erős demográfiai aránytalanságok figyelhetők meg: a romák körében a medián

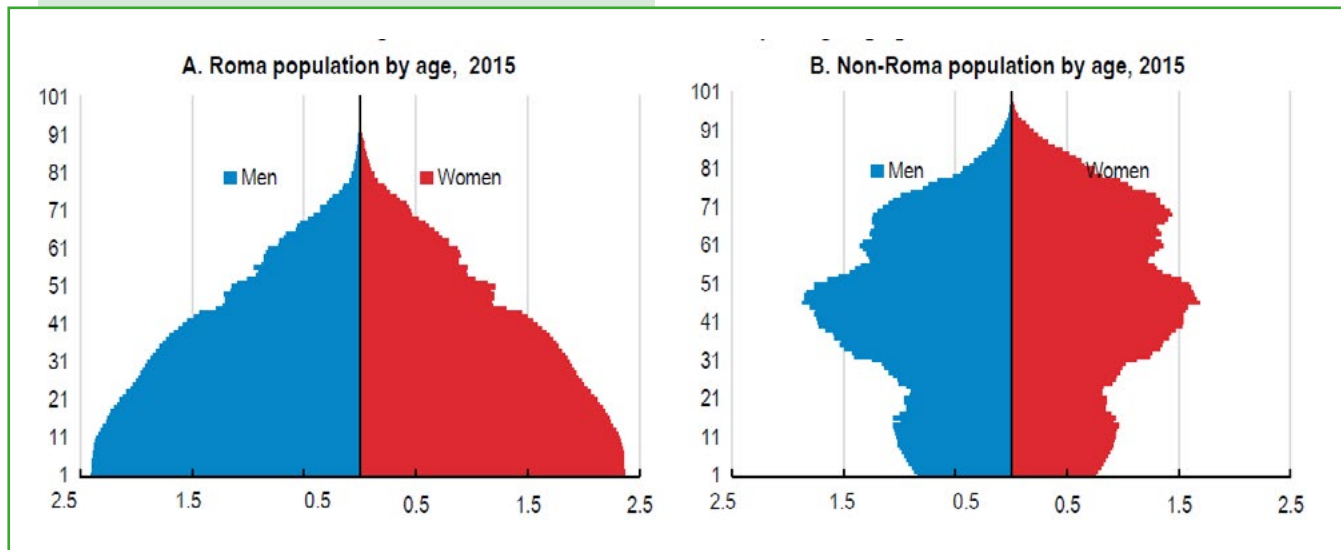
életkor 24 esztendő, míg a nem romáknál 37,5 év. Az életkor szerinti megoszlást érzékelteti a két nagy népességcsoport korfája. Az életkor szerinti megoszlások az Infostat népességkutató központ demográfusának tanulmányából valók, aki több becslés, népszámlálási adatok, valamint az ARC 2004. évi előzményének eredményei alapján végezte el számításait.³

Az életszínvonalban mutatkozó különbségeket megdöbbentőnek nevezi a tanulmány. A Világbank számításai szerint körükben az egy főre jutó kibocsátás Fekete-Afrika országainak szintjén áll. A szegénység kockázatának kitettek aránya (ahol a háztartás egy tagjára jutó rendelkezésre álló jövedelem nem éri el az országos medián 60%-át) kivételesen magas a nem romák 13%-os részarányához viszonyítva: 87% (Magyarországon nem éri el a 80%-ot, Csehországban pedig 60% alatt van). A kirekesztettség a mindennapi

³ Anna JUROVÁ: Historický vývojrómnych osád na Slovensku a problematika vlastníckych vzťahov k pôde („nelegálne osady“). *Človek a spoločnosť*, 2002. 4. sz. 13–43. p. <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-5-rok-2002/4/studie-a-clanky/historicky-vyvoj-romskych-osad-na-slovensku-a-problematika-vlastnickych-vzťahov-k-pode-nelegalne-osady/>.

⁴ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2109-FRA-Factsheet_ROMA_HU.pdf.

⁵ Branislav Šprocha: *Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja*. Bratislava, 2014, Prognostický Ústav Slovenskej Akadémie Vied. 1–177. p. <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Romovia.pdf>.

3. ábra: A roma népesség fiatalabb – bal oldali: a roma népesség életkor szerint, bal oldalt férfiak, jobb oldalt nők – jobboldali: a nem roma népesség életkor szerint, bal oldalt férfiak, jobb oldalt nők

élet szinte minden területén érzékelhető: számos háztartás nélkülözi a fűtést, az elektromos energiát, a romák egyharmada analfabéta vagy állítja azt, hogy olvasási nehézségekkel küzd. A 20–64 évesek között a foglalkoztatottak aránya 25% (szemben az országos 68%-kal), az iskolából kimaradók aránya 58% (a nem romáknál a mutató 7%).

A szegénység és a kirekesztettség messzemenő következményekkel jár. A születéskor várható élettartamban a romák és nem romák közötti különbség a roma közösségek integráltsági fokától függően hat év, és a bizonyos marginalizált csoportoknál észlelt 58 esztendő kiáltó ellentétben áll a nem romák 70 esztendőre kiterjedő mutatójával. A kirekesztett-

séget súlyosítja a diszkrimináció számos megnyilvánulása. A 2014. évi FRA-felmérés előtti öt év folyamán észlelt származás miatti megkülönböztetések különösen az álláskeresés esetében jelentkeznek élesen. A megállapítást alátámasztja a szlovák pénzügyi tárca pénzügyi kutatóintézetének vizsgálata, amelynek során fiktív álláshirdetésekre jelentkezőknek adott válaszokat elemeztek: a roma nevű pályázóknak mindössze egyharmada kapott választ, a nem roma nevűeknek az aránya 70% volt.

A romák integrációjának erősítésére irányuló kormányzati erőfeszítések jó irányba mutatnak, vélekednek a szerzők, megállapításukat a Roma integrációs stratégia 2020-ig elnevezésű keretprogrammal támasztva alá.

TÁRGYSZAVAK: roma népesség, társadalmi kirekesztettség, Szlovákia

HOLKA LÁSZLÓ

Egyiptom társadalmi haladási indikátorai. A jóllét felé haladás mérése Egyiptomban

Egypt Social Progress Indicators. Measuring Progress Towards Improved Wellbeing in Egypt
ESPI Annual Report 2018, 2019. április 15. 1–49. p.

URL: http://www.cesr.org/sites/default/files/espi_annual_report_2018_web-2.pdf

Egy éven át tartó munka eredményeképpen megszületett az első független, rendszerezett összefoglaló Egyiptom társadalmi-gazdasági fejlődéséről – állítja a Társadalmi és Gazdasági Jogok Központja (CESR)¹ az országról készített saját jelentéséről. Az előrehaladást pontozással megjelenítő, tehát értékeléseket is magában foglaló áttekintés a gazdaságpolitika, a munkaügy, az urbanizáció, az oktatás, az egészségügy, valamint az élelmiszerek, a vízgazdálkodás és a mezőgazdasági művelés terén mutatkozó fejleményeket veszi szemügyre, összesen 38 indikátor vizsgálatával. Minden esetben nyomon követi a nők helyzetének alakulását, ily módon is hozzá kívánva járulni törekvéséhez, hogy holisztikus képet alkosson a társadalom haladásáról.

A jelentés a témakörök folyamatos megfigyelésének eredményeként jött létre (amelyekről önálló kiadványokban számolnak be), elkészítésében az egyiptomi hivatalos statisztikai hivatal (CAPMAS) adataira is támaszkodva helyi emberjogi szervezetek és kutatók működtek közre. Igazodási pontokként az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljai (SDG) szolgálnak, és figyelembe veszik a kairói kormány által 2016 februárjában meghirdetett, Egyiptom Víziója, 2030 elnevezésű program célkitűzéseit.

A kormányprogramban szerepel a jövedelmi egyenlőtlenség mérséklésének célja. Mértékét adatok híján nehéz megállapítani: a kormány törekvése a város és falu közötti különbségek enyhítésére vonat-

kozik. Egyiptomban 2015-ben a szegénységi ráta 27,8% volt, ami 1,5 százalékponttal magasabb érték, mint a két évvel korábbi. A szegénység Felső-Egyiptomra jellemző, ahol a falusi népesség 57%-a és a városiak 27,4%-a minősül szegénynek (szemben Alsó-Egyiptom 19,7%-os és 9,7%-os megfelelő arányaival). A mélyszegénységben élők arányát a CAPMAS 2015-ben 5,3%-ra becsülte, megjegyezve, hogy ez az élelmiszerek ár-emelkedésével hozható összefüggésbe.

Az ország foglalkoztatottjainak jelentős hányada hagyományosan a költségvetési szférában talál munkát, az ott dolgozók létszámának lefaragására tett lépések következményei viharokat keltettek az utóbbi években. A munkanélküliségi ráta 2016-ban 12,5%-ra rúgott, a 15–29 évesek körében 25,6%-ra. A jelentés megállapítása szerint a munkaerőpiac felvevőképessége korlátozott, a tanulmányaik befejezését követő másfél éven belül a fiataloknak csak 32,8%-a tud elhelyezkedni, s ez az arány a lányok körében mindössze 11,9%. Ráadásul azok közül, akik dolgozni kezdenek, 66% az informális gazdaságban tevékenykedik, míg a fiatalok 15%-a fizetés nélküli kiegészítő családtagként szorgoskodik. A munkaerő-felméréseket elmarasztalva a mezőgazdaságban aktívak megfigyelésének hiánya miatt (ahol a nők egyharmada dolgozik) a jelentés megemlíti, hogy a nők bérezése a férfiakéhoz képest egyötöddel alacsonyabb, ami azért is akadálya a társadalmi fejlődésnek, mert a háztartások 14%-ában a nők az egyedüli keresők. (A 28,9 milliót számláló egyiptomi foglalkoztatottakból csupán 7 millió a nő.)

A gyermekmunka leküzdendő jelenség az országban: egy 2010-es felmérés szerint 1,6 millió gyermeket dolgoztattak, 63%-ukat a mezőgazdaságban, 18,9%-ukat az iparban (beleértve a bányászatot,

¹ Az 1993-ban alapított, 21 országban tevékenykedő nonprofit szervezet, a Center for Economic and Social Rights (CESR) az emberi jogok érvényesítésén keresztül törekszik a társadalmi igazságosság elérésére. Az egyes kérdések tanulmányozását interdiszciplináris megközelítésben igyekeznek végezni.

feldolgozóipart és építőipart is), 17,6%-ukat pedig a szolgáltatások terén. A probléma megoldására a munkaügyi minisztérium 2018 derekán nemzeti akcióterv megvalósításába kezdett.

Önálló fejezet tekinti át az urbanizációt. A kormány szeretné kiteljesíteni a városodás fellendítésére az 1970-es években indított Új városok elnevezésű programot, amely a sivatagban kinövő települések létesítését foglalja össze. Nem csupán a Kairó melletti, már épülő új adminisztratív főváros tartozik ide, de a 2018 őszén bejelentett kormányzati terv értelmében összesen 30 millió fő befogadását lehetővé tevő húsz, negyedik generációs város kialakítása is, közülük tizenöt építése már megkezdődött (ismeretes, hogy a lakosság Egyiptom területének mindössze 6%-át népesíti be, a kívánatos a 20% elérése lenne).

A jelentés elmarasztalja az új városok betelepítésére vonatkozó kormányzati tájékoztatást, mondván: az „új telepesek” tervbe vett létszámának átlagosan csupán 30%-a költözött új lakóhelyére, ám az adatokat az illetékes hatóság dátum feltüntetése nélkül közli, és a 24 helyett mindössze 17 új városról szól. Ráadásul a beszámolóban nem a valódi költözések, hanem az értékesített lakások száma szerepel.

A lakások megszerzése lehetőségeinek kimutatására használatos, a Habitat nemzetközi szervezet által kidolgozott lakásár-jövedelem (HPI) mutató alapján (amely a lakások szabadpiaci medián árát veti egybe a háztartások éves medián jövedelmével) Egyiptomban a népesség 49,2%-a kiszorult az ingatlanpiacról: képtelen lenne lakást vásárolni. A szociális bérlakások épí-

tése sajátos ütemben zajlik: a 2011-ben meghirdetett, Egymillió lakás elnevezésű tervre szánt összegnek a felét sem használták fel. A lakásoknak 2016-ra el kellett volna készülniük, ám a határidőt egy évvel meghosszabbították – 600 ezerre mérsékelve a megépítendő lakások számát. A lakások kétharmadát a kormány által támogatott otthonokra tartják fenn, csakhogy ezek négyzetméterenkénti ára négyszerese annak az összegnek, amit a HPI-mutató alapján az átlagos polgárok megengedhetnének maguknak.

Az ezer élve születésre jutó 5 éven alul meghalt gyermekek aránya annak a hat mutatónak az egyike, amelyekben az összefoglaló készítői részleges előrehaladást fedeztek fel, értéke 2017-ben 22,1 volt – úgy, hogy 1960-ban 314 volt. Ugyanakkor egy 2014-es egészségügyi felmérés kimutatta, hogy a legalacsonyabb jövedelmű rétegekben az arányszám 42, a legmagasabban csupán 19; területi vonatkozásban pedig a mutató városokban 23, vidéken 34 volt.

A jelentésben vizsgált mutatók többségében igen mérsékelt az előrehaladás, főleg annak hiánya észlelhető, s még ahol van is haladás, szembeszökő egyenlőtlenségek jelentkeznek a vagyoni kvintilisek, a társadalmi nemek, valamint a földrajzi egységek között.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi jelzőszámok, munkanélküliség, Egyiptom

HOLKA LÁSZLÓ

The image features a stylized city skyline composed of various rectangular buildings of different heights and widths. The buildings are rendered in a light blue color with white outlines and some have small square windows. The background is a solid light blue. The word "GAZDASÁG" is centered in the middle of the image in a large, white, sans-serif font.

GAZDASÁG

Az Amerikai Egyesült Államok kormányzati adatainak értéke az ország gazdasági döntéseihez

Ellen Hughes-Cromwick – Julia Coronado: The Value of US Government Data to US Business Decisions

Journal of Economic Perspectives, 2019. 33. sz. 131–146. p.

DOI: [10.1257/jep.33.1.131](https://doi.org/10.1257/jep.33.1.131)

A hivatalos statisztika gazdasági és pénzügyi adatai közjavak, azok fontosabb felhasználói a lakosság, a gazdaság szereplői, a kutatók, valamint a kormányzat sok intézménye. Nem mérhető a közzétett kormányzati adat, elemzés és előrejelzés piaci értéke, azonban főként ilyen adatsorok alapozzák meg a gazdasági döntéseket.

Az Amerikai Egyesült Államok legfontosabb tizenhárom kormányzati statisztikai szolgálatának éves kiadási előirányzata mintegy 2257 milliárd USD a 2017-es pénzügyi évben. Ez az előirányzat 8,7%-kal kisebb a 2004 és 2013 közötti átlagos éves értéknél.

Egy szakmai egyesület (National Association for Business Economics – NABE) kérdőíve tizennégy kérdést tartalmaz, ahol a megjelölhető adatforrások a fontosabb szövetségi statisztikai szolgálatok. A beérkezett összesen hatvan válasz alapján rangsorolták a statisztikai szolgálatok adatforrásai említésének gyakoriságát. (1. ábra)

Kiemelhetők olyan ágazatok, amelyek a legintenzívebben használnak kormányzati adatsorokat és elemzéseket (government-data-intensive sectors – GDIS). A válaszok értékelésében szempont volt a felhasználók gazdasági ereje, annak mértéke az országos felvételek adataival mérhető, ilyen például a cég éves árbevétele, a foglalkoztatottainak száma és munkaerőköltsége. Tartós tendencia, hogy nő a világhálón elérhető hivatalos statisztikai tájékoztatás gyakorisága, többek között az API (application programming interfaces) technológiára alapozva.

A kormányzati adat fő felhasználói a pénzintézetek, az ingatlanügy és hasonló üzleti szolgáltatások cégei. Az értékelt válaszok 64%-a említi, hogy digitális platform alkalmazásával vásárol terméket, szolgáltatást.

A gazdasági döntésekhez felhasznált öt leggyakrabban említett hivatalos mutatósorozat:

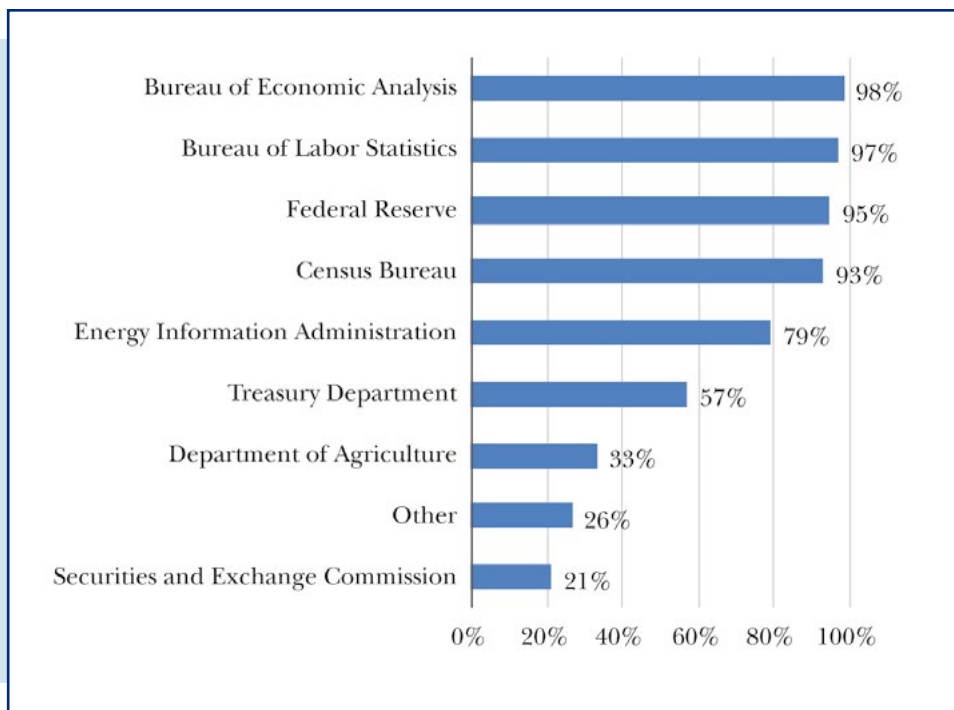
1. foglalkoztatás, munkanélküliség
2. árak és bérek
3. GDP alakulása
4. népesség
5. jövedelem és profit.

A kérdőív válaszai ötfokozatú értékeléssel emelték ki azokat a fontosabb döntési helyzeteket (4-es, illetve 5-ös osztályzattal), amelyekhez a cég hivatalos gazdaságstatisztikai információkat igényel. A fontosabb döntési helyzetek a következők:

- tőkebefektetés;
- árkalkuláció, ezen belül az alkalmazásban állók keresetének alakulása;
- nyugdíjszámítás és a felhalmozott eszközök lekötése;
- kamatkalkuláció, futamidő elemzése a hitelező és a kölcsönfelvevő döntésében;
- a kormányzat védelmi, infrastrukturális és hasonló fejlesztéseinek ágazati hatása;
- a foglalkozások összetétele a földrajzi térségek, észak-amerikai államok szerint;
- a kormányzat egészségügyi kiadásaiból adódó várható kereslet;
- az agrártermékek és az üzemanyagok árának előrejelzése.

A felmérés értékelhető válaszainak a fele legalább öt hivatalos külső adatforrást említ, a válaszok közel 25%-a legalább tízet.

A cikk ismerteti három ágazat (autóipar, energiaszolgáltatás, pénzügyi szolgáltatások) rövid és hosszú távú döntési helyzeteinek körét, az azokhoz igényelt hivatalos mutatósorozatokat és fontosabb kormányzati adatforrásaikat.

1. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok fontosabb hivatalos statisztikai szolgálatainak adatforrásainak említési* aránya, százalék (értékelhető válasz = 100,0)

*A hivatalos statisztikai szolgáltatók a következő kérdéshez tartozó rangsorolt említési számaránnyal: „Az ön cégei a gazdasági döntéseikhez melyik említett intézmény adatait, konzultációját igénylik?” Az utolsó előtti (26%) arány a nem említett „egyéb” adatforrásokra vonatkozik.

Az ország autóiparának (automotive industry) részesedése a 2017. évi GDP értékében mintegy 3,7%, az ágazat hozzáadott értéke 713,5 milliárd USD. A gazdasági szereplők hivatalos mutatókat igényelnek a szállítás teljesítményének hosszabb távú elemzéséhez, a felhasználók főként az autógyártók, a közösségi közlekedés intézményei és a járművek biztosítótársaságai is.

Az energiaipari ágazatok termelő és szolgáltató társaságainak döntései főként az EIA (Energy Information Administration) hivatalos tájékoztatásait veszik alapul. A kormányzat (US Department of Energy) ezt a független statisztikai szolgáltatót 1977-ben alapította, a nemzetközi olajválság idején. Az egyes energiahordozókra a fontosabb gazdasági ágazatok és a végső felhasználás szektorai szerint kiadott mutatósorozatok tartalmazzák a belföldi termelés, az export és az import adatait, továbbá az EIA elemzéseit, előrejelzéseit.

Az energiaárak tartós tendenciája főként a feldolgozóipar, az építőipar és a szállítás gazdasági egységei számára lényeges, és felhasználják a piaci kereslet és kínálat kormányzati elemzéseit is. A gazdasági tanácsadó cégek piacelemzéseinek kiinduló feltétele az EIA átfogó tájékoztatási gyakorlata az energiahordozókról. Ilyen közhiteles adatok a közműcégek döntéseire is szükségesek, főként a gazdasági és lakóépületek energiaszükségletének országos felméréseire alapozva. Az EIA energiaár-prognózisai alapján készülnek a kamatpolitika, az eszközértékelés szakmai elemzése is, azok is hatással vannak az inflációs várakozásokra.

A pénzügyi közvetítés gazdasági egységei többek között a kereskedelmi bankok, a vagyonkezelők, a tőzsdei kereskedők, a hitelügyletekkel, finanszíro-

zással foglalkozó piaci szereplők. Az említett cégek fő hivatalos adatforrása a SEC (Securities and Exchange Commission) pénzügyi kormány szerv és az államkincstár (US Department of the Treasury), valamint a jegybank feladatait ellátó FED (Federal Reserve System). A kiadott hivatalos adatok mind szövetségi szinten, mind az Amerikai Egyesült Államok államai szerinti bontással tartalmazzák a fontosabb makrogazdasági mutatósorozatokat, azok előrejelzéseit.

A pénzügyi vállalatok gazdasági döntéseiben lényegesebbek többek között a foglalkoztatás és a munkanélküliség, a személyes jövedelmek, a bankok eszközei és kötelezettségei, a monetáris rendszer szövetségi adatforrásai. A cikk utal további intézményekre is, amelyek adatfelvételre alapozott mutatósorozatokat adnak ki például az ingatlanpiacra, a kölcsönök feltételeire, a vagyonállományra, a népmozgalomra stb. vonatkozóan. A kormányzati tájékoztatás alapesetben térítésmentesen elérhető, a közlések forrása lehet a Center for Open Data Enterprise intézmény is. Egyes makrogazdasági modellek változóinak száma több mint ezer, és azok több mint 90%-ának forrása a kormányzat statisztikai szolgálata.

TÁRGYSZAVAK: kormányzati adatok, ágazati adatigény, gazdasági döntés, autóipar, energiaellátás, pénzügyi közvetítés, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Megfontolások az Amerikai Egyesült Államok XXI. századi, változó gazdaságához igazodó gazdaságstatisztikáról

Ron S. Jarmin: Evolving Measurement for an Evolving Economy: Thoughtson 21st Century US Economic Statistic *Journal of Economic Perspectives*, 2019. 33. sz. 165–184. p.

DOI: [10.1257/jep.33.1.165](https://doi.org/10.1257/jep.33.1.165)

A hivatalos statisztika gyakorlati kódexe¹ követelményeit teljesítő gazdaságstatisztikai közlés jellemzői a relevancia, a pontosság és megbízhatóság, az időszériesség és időbeli pontosság, a koherencia és összehasonlíthatóság, a hozzáférhetőség és érthetőség. Az Amerikai Egyesült Államok a statisztikai módszertan fejlesztéseit a korábbiaknál lényegesen hatékonyabb eszközökre, eljárásokra alapozza a XXI. század lehetőségeit felhasználva.

Az elemi adatok elérése nagyobb mintákkal és kisebb követési idővel szervezhető a digitális technológiákkal. Csökkenthető a hagyományos kérdőíves felmérések viszonylag nagy költsége és adatszolgáltatói terhe (burden on households and businesses).

A gazdaságstatisztika széles körben átveheti a más elsődleges célra szánt hivatalos adatokat (administrative data). A világhálón elérhető mikroadatokat összekapcsolhatók mind a longitudinális (például vállalatdemográfiai) mutatósorozatokban, mind a megfigyelt vonatkozások körök (például munkaadó és munkavállaló) egymással összefüggő tulajdonságai alapján.

Sokféle kiterjedt, üzleti alapú adatforrás érhető el például a foglalkoztatás mutatóival (ADP Employment Reports²), az elektronikus kereskedelem változóival

(Adobe Digital Insights)³, a fogyasztók kiadásaival (MasterCard SpendingPulse)⁴, a pénzügyi folyószámlák forgalmáról (JPMorgan Chase Institute)⁵. A hivatalos gazdaságstatisztika minőségét is érinti, ha az adatgazda intézmény megszakítja a közlést vagy nem kellően érdekelt a megfelelő adatminőség biztosításában, folyamatos tanúsításában.

A hivatalos gazdaságstatisztika a tudományos kutatóktól is átvehet az adatgyűjtési programot kiegészítő adatokat, számított mutatókat.

A szövetségi gazdaságstatisztika módszertana határozza meg a felhasznált kiegészítő adatforrások (alternative sources of data) változóit és azok vonatkozási körét, bontását, továbbá a mutatók előállításának megbízható és áttekinthető módszerét, időközzeit, a folyamatok szervezeti hátterét stb.

Az országos kiskereskedelmi forgalom hivatalos havi közlése (Monthly Retail Trade Survey) – a Census Bureau lecsökkent válaszolási arányaira is tekintettel – átveszi a bolti értékesítés piackutatási célra gyűjtött (NPD Group) mikroadatait is.⁶ A hivatalos statisztikai

¹ Forrás: *A Nemzeti Statisztika Gyakorlati Kódexe*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2017. 1–35. p. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/bemutakozas/hun/gyakorlati_kodex.pdf.

² Forrás elérhető: <https://www.adp.com/contact-us/customer-service.aspx>.

³ Forrás elérhető: <https://www.cmo.com/adobe-digital-insights.html>.

⁴ Forrás elérhető: <https://developer.mastercard.com/documentation/spendingpulse/1>.

⁵ Forrás elérhető: <https://www.jpmorganchase.com/corporate/institute/institute.htm>.

⁶ A digitális adatforrások online információt továbbítanak a pénztárgépek (point-of-salePoS), a vonalkód-leolvasás (scanner data); a kártyás fizetés (credit/debitcard) egyedi adataival. Forrás elérhető: <https://www.npd.com/wps/portal/npd/us/solutions/financial-services/>.

szolgálat feladata továbbra is az átvett nyers forgalmi adatok szezonális kiigazítása, validálása, a mutatósorozatok kiadása (monthly retailsales indicator releases).

A kiskereskedő szerződést köt az „adatbróker” (NPD Group) partnerrel, amely a statisztikai szolgálat kérdőívén az előírt – aktuális, illetve archivált – forgalmi és foglalkoztatási adatait digitálisan továbbítja, mentesítve az adatszolgáltató egységeket ettől a teheről.

Az országos egészségügyi adatokat gyűjtő (Market Scan, Medicare)⁷ szolgáltatók egyeztetett mutatósorozatokat adnak át a Bureau of Economic Analysis (BEA) egészségügyi szatellit számláihoz (Health Care Satellite Accounts). A nemzetközi módszertan szerinti egészségügyi árindex közlése a BEA feladata, itt az átvett mikroadatokat kiegészítik a felmért panel (Medical Expenditure Panel Survey – MEPS) mintavételes adatait.

A szövetségi statisztikai szolgálatok (Census Bureau, Bureau of Labor Statistics) átveszik az adózás mikroadatait. A két intézmény módszertani egyeztetéseinek célja az adatköreik szükségtelen párhuzamoságainak megszüntetése a nemzeti számlákat összeállító Bureau of Economic Analysis (BEA) elemzéseire vonatkozóan.

A vállalatdemográfiai mutatók (Business Formation Statistics) online adatforrása a hivatalos cégregiszter, amely naprakészen tartalmazza a munkaadó gazdasági egységek adóazonosítását és a változások adatait.

A személyes életpályák, az elért jövedelmek stb. kiegészítő információi érhetők el statisztikai célokra mintegy 20 millió lakos névtelen mikroadatai alapján,⁸ például a szülők, a lakókörnyezet, az etnikai és más egyéni változók szerinti bontással, a gyermekkortól a 35. életévig terjedően.

A kiegészítő adatforrások alkalmazása révén optimális szintre csökkenthetők a korábbi statisztikai felmérések. Az adminisztratív és az említett alternatív adatforrások nem teszik szükségtelenné, csak hatékonyan kiegészítik a hivatalos statisztika adatgyűjtési programjait:

- a hivatalos statisztikai szolgálat alakítja ki a tájékoztatás országos programját, változóit, vonatkozási köreit, a mintavétel eljárásait,

a teljes körre számított mutatók hitelesítését;

- a statisztikai adatgyűjtés nem hagyható el olyan kritikus tételek esetén, amelyekre nem érhető el kellő minőségű, teljességű vagy gyakoriságú kiegészítő adatforrások;
- a gazdasági egységek csaknem teljes lefedettségű adózási, munkaügyi és más adminisztratív adatforrásai új lehetőségeket nyitnak az adatszolgáltatók terheinek csökkentésére;
- a háztartások adminisztratív adatforrásai is jobb minőségűek, mint a kérdőíves felmérések.

A világháló összeköti a statisztikai szolgálatokat az adatszolgáltató gazdasági egységekkel, gazdaságkutató intézményekkel. Alkalmazható program (application programming interfaces – APIs) külön kérdőíves műveletek nélkül lekérdezhetővé teszi az adatgyűjtési program aktuális adatait a gazdasági egységek számviteli és más nyilvántartásaiból. A fogyasztói árindexek hivatalos mutatósorozata (Consumer Price Index program) például felhasználja kijelölt árukör világhálón elérhető árviszonyait, a kutatók módszertanának megfelelően.⁹

A mesterséges intelligencia több csoportosítási, ellenőrzési feladatot képes elvégezni, emberi beavatkozás nélkül. Kiemelt jelentőségű a Big Data and Federal Statistics projekt, ennek célja a vállalati tevékenység, a foglalkozás automatizálható azonosítása, a hibaszűrés és besorolás megtanítható szabályai alapján.

A tanulmány példákat említ a személyes adatok védelmére vonatkozóan, ahol a természetes személyek, cégek mikroadatai kutatási célra elérhetők az eredeti azonosítás nélkül, anonim formában.

A szövetségi statisztikai mutatósorozatok átfogó és összehangolt képet adnak a gazdaság szerkezetéről, teljesítményéről, fejlődéséről, területi jellemzőiről a kormányzati intézmények forrásait és koordinációit felhasználva. Lényeges a különbség az itt említett kiegészítő jellegű üzleti, valamint a hivatalos statisztikai adatállományok hitelessége, megbízhatósága között.

A kiadott hivatalos mutatók speciális közjavak, amelyek külön díjfizetés nélkül elérhetők, használhatók. A hivatalos gazdaságstatisztikai mutatók megszakítás nélküli hosszú és összehasonlítható sorozatai érhetőek el, ami nem garantálható a kiegészítő üzleti adatforrások körében.

⁷ Forrás elérhető: <https://data.medicare.gov/>;
<https://marketscan.truvenhealth.com/marketscanportal/>.

⁸ Forrás elérhető: <https://www.opportunityatlas.org/>.

⁹ Forrás elérhető: <http://industry4.hu/en/fogalomtar/api-application-programming-interfaces/>;
<http://www.thebillionpricesproject.com/>.

Rendszerint nagyobb a felhasználók bizalma a hivatalos gazdaságstatisztikai közlések iránt, mint magánintézmények adatkínálata esetén. Ez is ösztönzi a hivatalos statisztikai szolgálatot az üzleti és a tudományos partnerekkel összehangolt lépésekre, főként ahol az egyeztetett fejlesztés nehezebben valósítható meg magánforrásokból.

A módszertani fejlesztés egyik célja a keletkező digitális adatok automatikus átvétele (automated data access) statisztikai célra, például a közúti forgalom érzékelőiről, az észlelési helyek GPS-azonosításával. A több adatforrást kombináló statisztikai eljárás (blended data from surveys and alternative sources) figyelembe veszi az adatvédelmi követelményeket is.

Az Amerikai Egyesült Államok három említett nagy statisztikai szolgálatával együtt tizenhárom kormányhivatal része a decentralizált hálózatnak.

A következő időszakok fejlesztéseinek célja a szükségtelen párhuzamosságok csökkentése, a prioritások és a felhasznált erőforrások egyeztetése. Megfontolandó ajánlások ismertek a gazdaságstatisztika kialakult szervezeti rendszere hatékonyságának növelésére, a szerző példákat említi ezekből.

TÁRGYSZAVAK: TSZ Bureau of Labor Statistics (BLS), U.S. Census Bureau, U.S. Bureau of Economic Analysis (BEA), gazdaságstatisztika, adatgyűjtés, adatszolgáltatók terhelése, üzleti adatbank, adminisztratív adatforrás, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

107/2019

A gazdaság fejlődésének globális és európai kilátásai

Christoph Leitl: Europäische und weltweite Wirtschafts Perspektiven 2019
Wien, 2019, Wirtschaftsuniversität. 1–10. p.

URL: https://www.wu.ac.at/fileadmin/wu/d/welthandel/pdf/Skriptum_Gastvorlesung_2019.pdf

A világ országainak összes 2017. évi gazdasági teljesítménye mintegy 80 000 milliárd USD, ebben az Amerikai Egyesült Államok (24,4%), Kína (15,4%), Japán (6,1%) és Németország (4,6%) részesedése a legnagyobb. (1. ábra)

A gazdasági előrejelzések összehasonlítják a világ térségeinek hozzájárulását a globális GDP növekedéséhez a 2060-ig terjedő évtizedek trendjeivel. Meghatározó marad a feltörekvő gazdaságok húzó hatása, bár az kisebb lehet, mint a korábbi évtizedekben, és lassul a világgazdaság várható növekedési üteme is. (2. ábra)

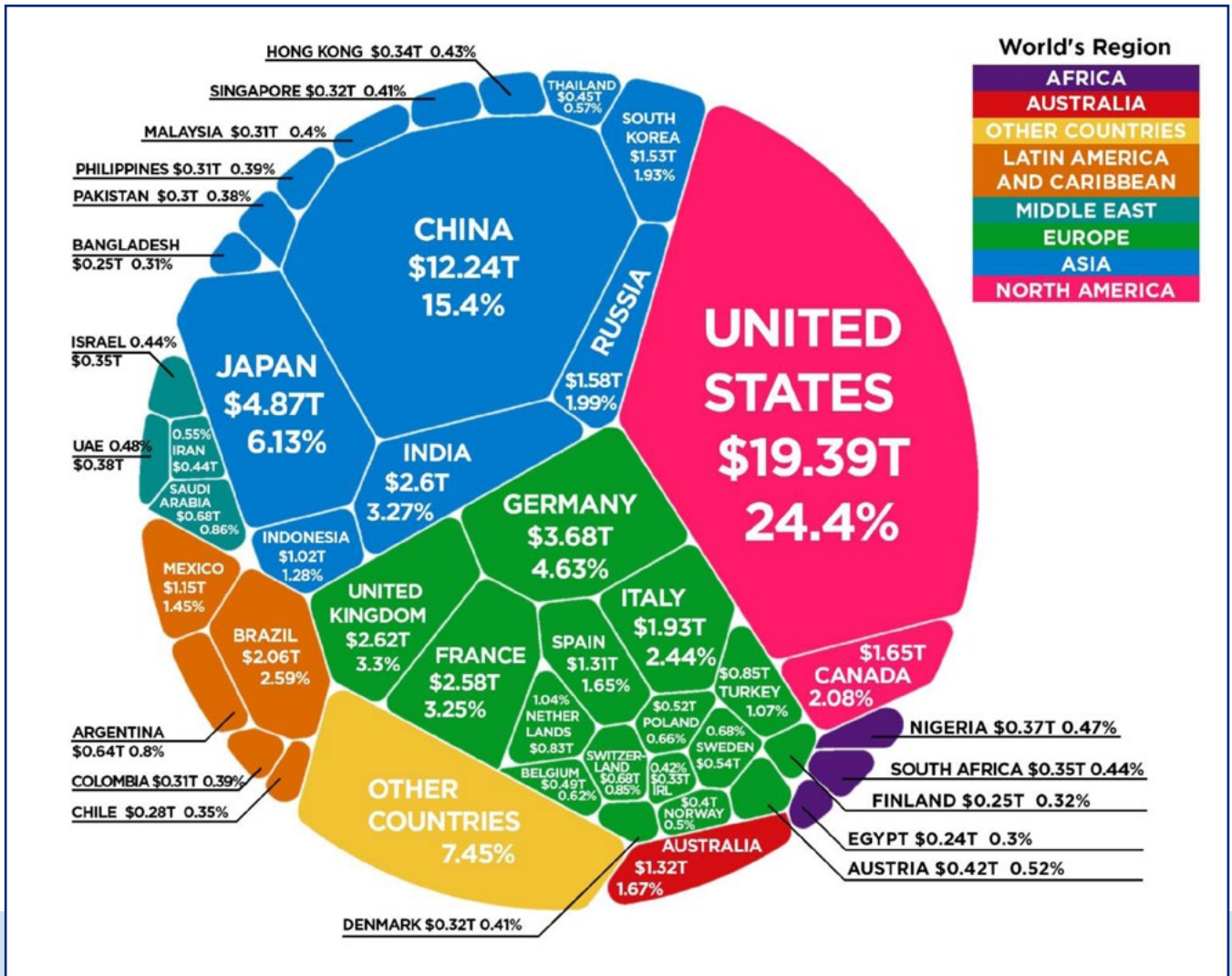
A hatékonyság javulásának hozzájárulása a legnagyobb a globális GDP 2060-ig várható növekedésé-

ben, további lényeges tényező az egy fizikai munkásra jutó nagyobb eszközérték. (3. ábra)

Ausztriában a termékek, valamint a szolgáltatások exportjának szerkezete alkalmazkodik a globális gazdasági fejlődés lehetőségeihez, mind a térségi megoszlást, mind az egyes árucsoportok részesedését tekintve. Meghatározók ebben a globális kereslet változásai. (4. és 5. ábra)

Ausztria kétszeresére növelte a kiáramló külföldi közvetlen beruházások értékét a 2006 és 2017 közötti időszakban, és továbbra is vonzó befektetési cél a külföldi működő tőke számára. (6. ábra)

A külföldi közvetlen beruházások (FDI) Ausztriából kiáramló értéke 2017-ben 201 (2006-ban 80)

1. ábra: A világ térségeinek* és országainak részese-
sedése a globális hozzáadott értékben, 2017,
ezermilliárd USD, százalék (80 000 milliárd USD
= 100)

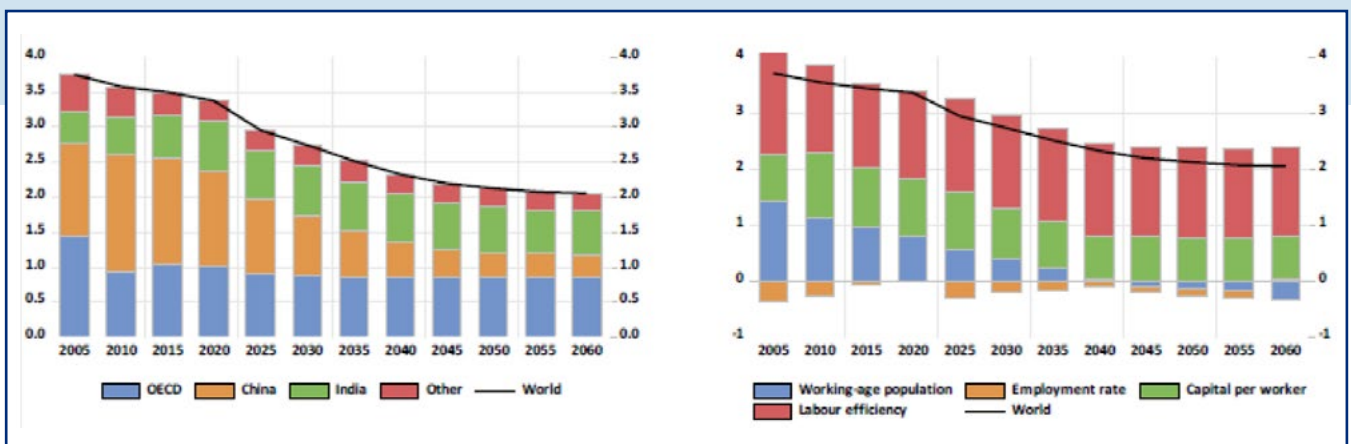
*A világ térségei: Afrika, Ausztrália, egyéb térség-
ek, Latin-Amerika és a Karib térség, Közel-Kelet,
Európa, Ázsia, Észak-Amerika. „T” az ezer milliárd
USD jele.

2. ábra: A világ térségeinek* hozzájárulása a glo-
bális hozzáadott érték változásához, 2005–2060,
százalékpont (előző időszak = 100)

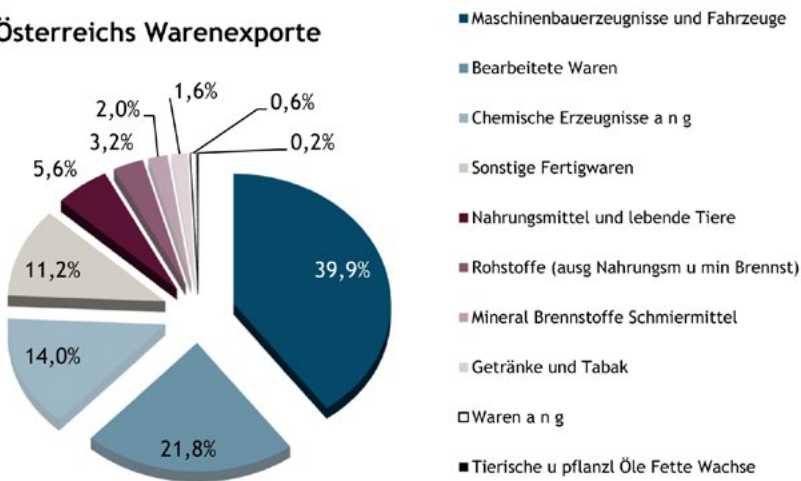
*Az oszlopdigrammok: OECD-országok, Kína, India,
egyéb térségek, a grafikon vonala a globális GDP
növekedése, százalékpont.

3. ábra: A GDP globális növekedésének fontos-
sabb tényezői*, 2005–2060, százalékpont (előző
időszak = 100)

*Az oszlopdigrammok: aktív korú népesség, foglal-
koztatási ráta, egy fizikai munkásra jutó eszköz-
érték, a munka hatékonysága, a grafikon vonala:
a globális GDP növekedése, százalékpont.

Österreichs Warenexporte

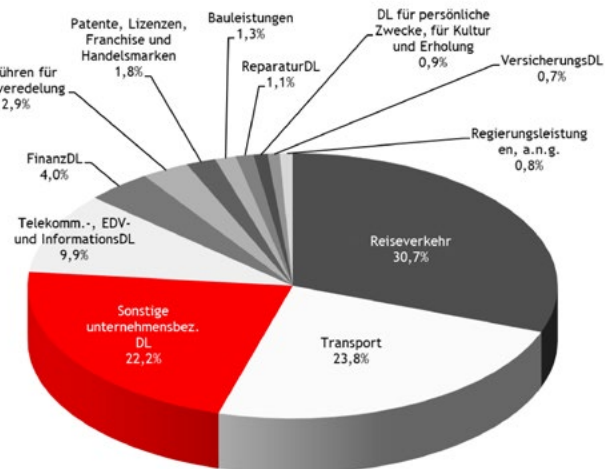

4. ábra: Ausztria termékkivitelének áruszerkezete*, 2018, százalék (összes érték = 100)

*A gép és jármű, a megmunkált termék, az egyéb vegyi termék, az egyéb késztermék, élő állat és élelmiszer, egyéb nyersanyag (ásványi tüzelőanyag és élelmiszer nélkül), ásványi tüzelőanyag és kenőanyag, ital és dohánytermék, máshova nem sorolt termék, állati és növényi olaj, zsiradék exportjának árbevétele, százalékos arány.

5. ábra: Ausztria szolgáltatások kivitelének szerkezete*, 2018, százalék (összes érték = 100)

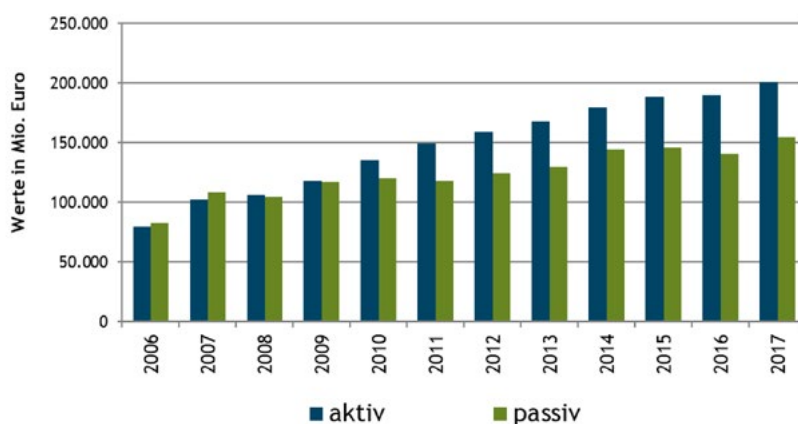
*Az idegenforgalom, szállítás, egyéb gazdasági szolgáltatás, informatikai és telekommunikációs szolgáltatás, pénzügyi szolgáltatás, bér munka díja, jogvédelmi díjak, építési szolgáltatás, javítási szolgáltatás, kulturális és szabadidős személyi szolgáltatás, biztosítási díj, máshova nem sorolt kormányzati szolgáltatás exportjának bevétele, százalékos arány.

6. ábra: A külföldi közvetlen beruházások értéke irányok* szerint Ausztriában, 2006–2017, millió EUR

*A kiáramló (aktív) és beáramló (passzív) külföldi beruházás értéke.

Österreich - Direktinvestitionen mehr als verdoppelt

milliárd EUR, ebben a hollandiai (30), a németországi (27), a csehországi (14) és a luxemburgi (11 milliárd EUR) ügyletek aránya a legnagyobb. Mintegy 64 milliárd EUR értékű működő tőke áramlott Ausztriából a

közép-kelet-európai országokba.

Az Ausztriába beáramló FDI értéke 2017-ben mintegy 155 (2006-ban 83) milliárd EUR, ennek nagyobb része a német (44) az orosz (27), az észak-amerikai (19),

az olasz (11) és az ázsiai (11 milliárd EUR) székhelyű befektetők ügylete. Az összes külföldi irányítású ausztriai társaság mintegy 600 ezer főt foglalkoztat.

A világ országaiból beáramló összes FDI állományából Ausztriáé a legnagyobb arány Szlovéniában, Horvátországban és Macedóniában. A befektetési értékek globális rangsorában Ausztria a 2. Szlovákiában, Szerbiában, Bulgáriában, a 3. Magyarországon és Romániában, a 4. Csehországban.

TÁRGYSZAVAK: globális gazdasági teljesítmény, indikátor, export, külföldi közvetlen beruházások, (FDI), nemzetközi összehasonlítás, Ausztria, 2005–2060

NÁDUDVARI ZOLTÁN

108/2019

Az ipar szerkezetváltozása a digitalizálás kor- szakában

Michael Grömling: Industrieller Strukturwandel im Zeitalter der Digitalisierung
ifo Schnelldienst, 2019. 15. sz. 8–12. p.

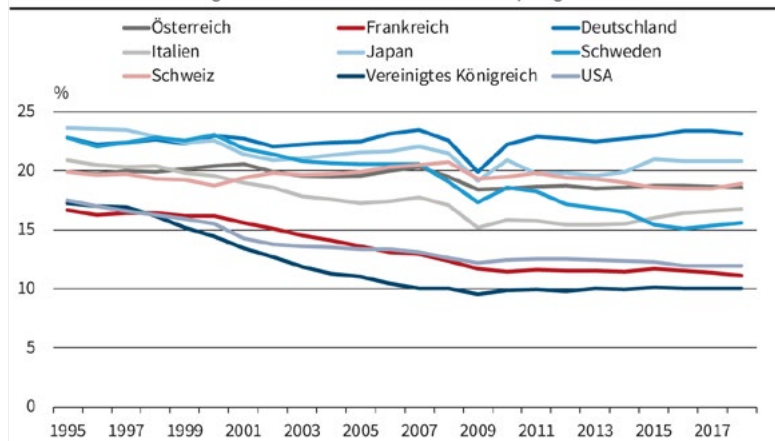
URL: http://www.ifo.de/DocDL/sd-2019-15-2019-08-08_6.pdf

A nyugatnémet szövetségi tartományok ipara állította elő az 1965. évi hozzáadott érték több mint 40%-át, az 1991. évi részesedés 29%, az 1995. évi csak 23%. A németországi ipari ágazatokban 1995-ben 8 millió (1991-ben 10 millió) főt foglalkoztattak. A többi fejlett piacgazdaságban is növekedett a szolgáltató ágazatok

részesedése a bruttó hozzáadott értékben és csökkenő tendenciájú az ipari ágazatok aránya. (1. ábra)

A nem kormányzati vállalatok kutatási-fejlesztési (K+F) ráfordításának összes értékében az ipari ágazatok részesedése Németországban (85%) és Japánban (87%) lényegesen nagyobb, mint például a brit (39%),

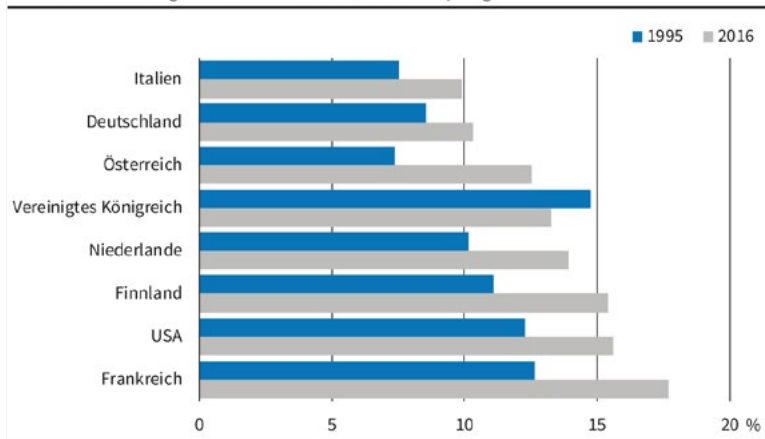
Industrieanteile im internationalen Vergleich
Anteil der Industrie an der gesamtwirtschaftlichen Bruttowertschöpfung in Prozent

1. ábra: Az ipari ágazatok részesedése a bruttó hozzáadott értékben országok* szerint, 1995–2018, százalék (nemzetgazdasági ágak összesen = 100)

*Balról jobbra: AT, FR, DE, IT, JP, SE, CH, UK, US ipari teljesítményének százalékos részesedése.

Intangible Investment im internationalen Vergleich Investitionen in Intangibles in Prozent der Bruttowertschöpfung

2. ábra: Az immateriális javak értékaránya országok* szerint, 1995, 2016, százalék (bruttó hozzáadott érték = 100)

*Rangsor a 2016. évi immateriális beruházások százalékos aránya szerint: IT, DE, AT, UK, NL, FI, US, FR bruttó hozzáadott értéke = 100.

a francia (51%), az osztrák (62%) gazdaságban, vagy az Amerikai Egyesült Államokban (66%). A német áruexport a kivitel összes értékének mintegy 83%-át adja, és ezen belül meghatározó az ipar termékeinek aránya.

A gazdaság nemzetközi versenyképességének több indikátora érhető el, többek között az Európai Unió rangsoroló mutatója az országok digitális fejlettsége szerint (Digital Economy and Society Index – DESI), itt Németország a 28 tagállam közül a 12. Felmérték a kis- és közepes vállalatok (KKV) felkészültségét a digitális átállásra, és Németországban mintegy 20% a felkészült KKV-k aránya.

A digitalizálás hatására a termelési folyamatok gyorsan változnak. Ezt jelzi az immateriális eszközök növekvő részesedése a beruházások értékében és aránya a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékében. (2. ábra)

A szerző kiemeli az emberi tényezők szerepét a változási folyamatokban, ez összefügg a képzettségi szint növelésével és a humántőke fejlesztésével annak érdekében, hogy a szakmaszerkezet megfeleljen a digitalizált gazdaság új követelményeinek. Még kevés ismeret érhető el annak elemzéséhez, hogy a társadalom mennyire nyitott a digitalizálás várható előnyeinek érvényesítésére.

TÁRGYSZAVAK: indikátor, nemzetgazdasági ágak, innovációs forrás, nemzetközi összehasonlítás, immateriális eszköz beruházása

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Vállalati adóztatás a globális gazdaságban

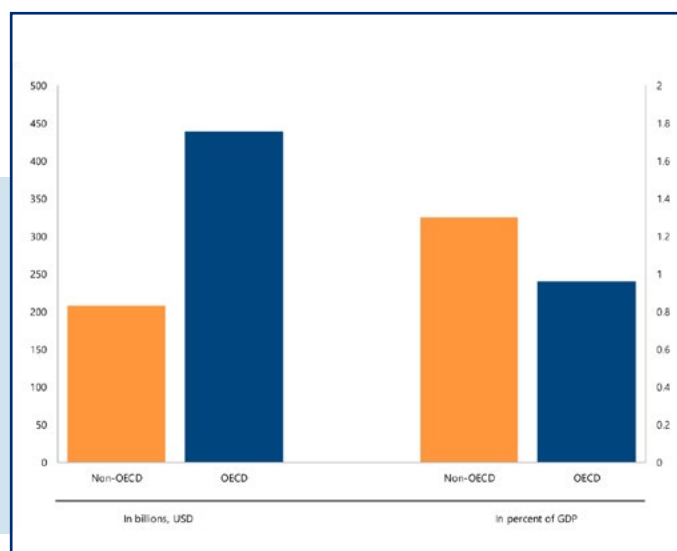
Corporate Taxation in the Global Economy. Szerk.: Vitor Gaspar – Rhoda Weeks-Brown. Washington, 2019, International Monetary Fund. 1–86. p.

URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/PP/2019/PPEA2019007.ashx>

Az adóbevételek becsült globális kiesése a 2013. évi GDP közel 1%-ának megfelelő az OECD-országokban és mintegy 1,4%-a a nem OECD-térségben, a profit nemzetközi vándorlásából adódóan. (1. ábra)

A be nem fizetett vállalati jövedelemadó (corporate income tax – CIT) rátájára eltérő módszerű becslések jelentek meg a fejlett gazdaságok 2012., illetve 2015. évi adatai alapján. A külföldi közvetlen beruházások (foreign direct investment – FDI) globális értékének mintegy 40%-a az ún. speciális rendeltetésű gazdasági egységekbe (special purpose entities) áramlik. A globális csoport adótervezéssel csökkentheti a profitját terhelő viszonylag nagy belföldi közterheket.

Az FDI kiáramlásában különösen vonzó az OECD jegyzékében felsorolt adófennhatóságok, valamint fejlődő és átmeneti piacgazdaságok, ahol az adóterhek lényegesen alacsonyabbak, mint a befektető (végső haszonélvező) adóalany külföldi székhelyén. A világ nyolc adóparadicsoma (tax haven) együtt legalább 85%-kal részesedik a vállalati jövedelmet terhelő adó elkerülésének globális értékében.

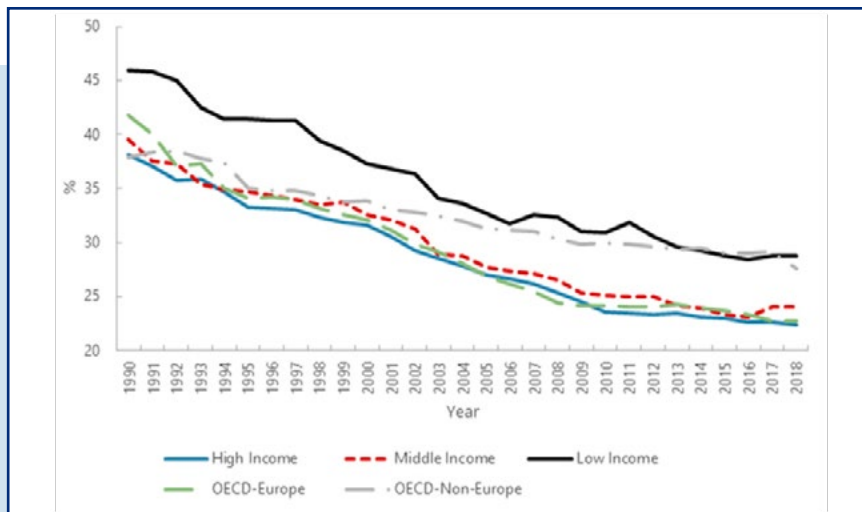
Országok	2012	2015	2015
	évi be nem fizetett vállalati jövedelemadó rátája, százalék*		
Kanada			9
Franciaország	23	6	21
Németország	28	2	28
Olaszország	16	6	19
Japán	18	3	6
Egyesült Királyság		12	18
Amerikai Egyesült Államok	26	15	14

1. táblázat: A költségvetés kieső vállalati jövedelemadó bevételeinek becsült* rátája országok szerint, 2012, 2015 (százalék)

*A be nem fizetett vállalati jövedelemadó becsülései egymástól eltérő módszerrel készültek, a táblázat forrása és a megjelenés éve: 2012-re Clausing (2016), 2015-re a kisebb arány Beer&de Mooij&Liu (2019), a nagyobb arány Tørsløv&Wier&Zucman (2018).

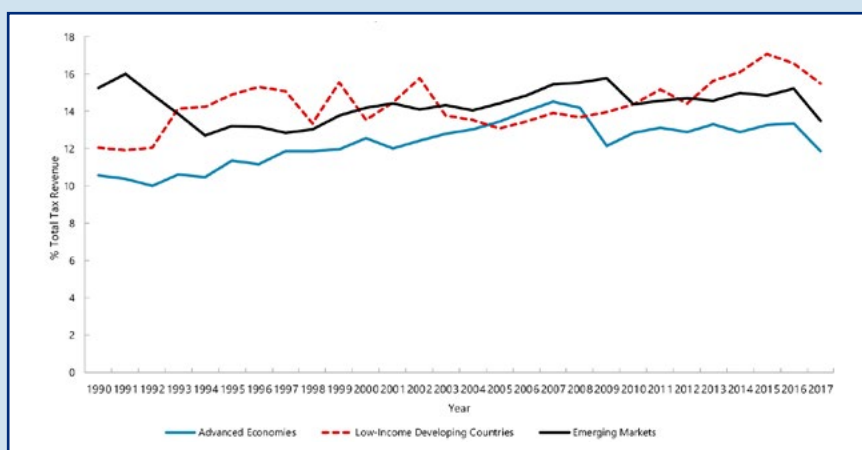
1. ábra: A költségvetés kieső adóbevételeinek globális értéke (milliárd USD) és átlagos aránya (százalék, GDP = 100) térségek* szerint, 2013

*A bal oldali diagramok értékben, a jobb oldaliak a GDP százalékában az OECD- és a nem OECD-országok átlagaként.

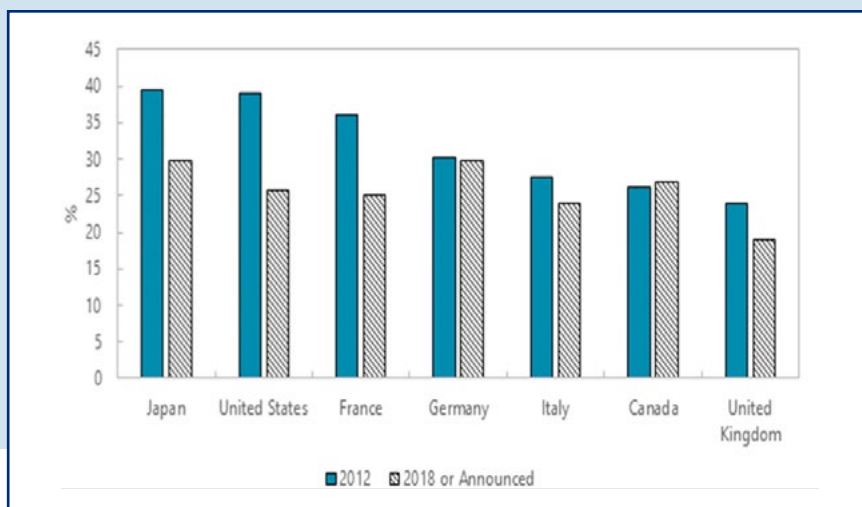
2. ábra: A vállalati jövedelemadó törvényben előírt mértéke térségek* szerint, 1990–2018, százalék

*A százalékos adókulcs az országok csoportjaiban: magas, közepes és alacsony jövedelmű térségekben, az európai OECD- és nem OECD-országokban.

3. ábra: A vállalati jövedelemadó aránya térségek* szerint, 1990–2018, százalék (összes költségvetési bevétel = 100)

*Az IMF módszertana (World Economic Outlook – WEO) szerinti térségek: fejlett gazdaságok (Advanced Economies), alacsony jövedelmű fejlődő országok (Low-Income Developing Countries), feltörekvő piacgazdaságok (Emerging Markets), a természeti kincsekben gazdag országok nélkül.

4. ábra: A vállalati jövedelemadó törvényben előírt mértéke országok* szerint, 2012, 2018, százalék

*A százalékos adókulcs 2012. évi rangsorral, az országok: JP, US, FR, DE, IT, CA, UK.

A be nem fizetett vállalati jövedelemadók becsült globális aránya (súlyozás nélkül) mintegy 5%, azonban a megfigyelt vezető gazdaságokban ennél lényegesen magasabb. (1. táblázat)

A vállalati jövedelemadó adótörvények szerinti kulcsa csökkenő tendenciájú. Számottevő maradt azonban a különbség a földrajzi térségek fejlettségi szintjével összefüggésben. (2. ábra)

Összehasonlították a vállalati jövedelemadók részesedését a fejlett, az alacsony jövedelmű fejlődő,

valamint a feltörekvő gazdaságok összes költségvetési bevételeinek forrás szerinti összetételében. (3. ábra)

A megfigyelt fejlett gazdaságok a kisebb adókulcs révén szándékoznak visszaszorítani az adó elkerülését. A vállalati jövedelemadó kulcsának csökkenő tendenciája összefügg a keletkező profit mint adóalap nemzeti elszámolásával, a kormányzat feladatait fedező források igényével, továbbá a fogyasztást terhelő jövedeki, általános forgalmi és egyéb termékadók részesedésével a kormányzat összes bevételében.

Industry Sector	Number of Companies (1)	Share of Fixed Assets (%) (2)	Share of EBT (%) (3)	RoR (%) (4)	Mark-up (%) (5)
Agriculture, Forestry and Fishing	26	0.1	0.1	12	8
Construction	296	2.4	2.2	14	7
Finance, Insurance and Real Estate	1,057	8.8	19.8	32	15
Manufacturing	2,689	29.1	38.9	14	13
Mining	222	9.0	5.3	6	17
Retail Trade	612	4.4	5.0	13	6
Services	726	4.9	8.8	22	18
Transportation, Communication, Utilities	1,161	38.1	16.4	5	15
Wholesale Trade	699	2.2	3.5	20	4
Average, unweighted				15	12
Average, weighted				12	13

2. táblázat: A jövedelmezőség mutatói* gazdasági ágak** szerint a globális vállalati mintában, 2017

*A globális minta ágazati szerkezete (a vállalatok száma), az állóeszközök értékének (%) és az adózás előtti eredményeknek (EBT,%) az ágazati megoszlása, eszközmegtérülési ráta (RoR, %), árbevétel arányos eredmény (markup, %) nemzetgazdasági ágak szerint.

**A minta ágazatai: mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat; építőipar; pénzügyi és ingatlanügyi vállalat; feldolgozóipar; bányászat; kiskereskedelem; egyéb szolgáltató ágazatok; közmű, szállítás, kommunikáció ágazatai; nagykereskedelem. Vonal alatt a globális minta vállalati jövedelmeinek súlyozatlan és súlyozott átlaga (%).

A vállalati jövedelemadó 2018. évi kulcsa rendszerint kisebb, mint például a 2012. évi, azonban a költségvetési bevételek az adóalap meghatározásától is függenek. (4. ábra)

A szerzők elemzik a vállalatcsoportok közzétett pénzügyi beszámolóit. A világ legnagyobb cégeinek adózási gyakorlatát a beszámolóik konszolidált adóalapjának tételeivel mutatják be, egy közel hatezer céget tartalmazó minta 2017. évi adataival.

Az adóalap elszámolásának induló adata a gazdasági egység éves működési eredménye, ezen belül a piaci ár és a határkötség különbsége (markup). Az adóalapként bevallott eredmény számviteli kimutatása tartalmazza a befektetett tárgyi és immateriális eszközök megtérülési rátáját (rate of return – RoR). A vállalat adóalapja negatív nettó profitot is kimutathat, ahol az elszámolt tőkeköltségek meghaladják a működés tárgyevi eredményét.

Az átlagosnál nagyobb az eszközmegtérülés (RoR), valamint az árbevétellel arányos jövedelem százalékos mértéke a 2017. évi globális minta szolgáltató vállalatai körében. (2. táblázat)

A nullánál kisebb reziduális profit¹ gyakorisága a globális vállalati mintában

- 5%-os elvárt eszközmegtérülési ráta (RoR) esetén mintegy 16%, illetve
- 4%-os elvárt árbevétellel arányos jövedelemnél (markup) 25%.

A negatív reziduális profit előfordulásának gyakorisága 32%, illetve 44% a teljes vállalati minta átlagos szintjeihez (12%, illetve 13%) mért elvárt megtérüléssel.

TÁRGYSZAVAK: adóztatás, vállalat, adóalap, adóelkerülés, költségvetés bevétele, hatásvizsgálat, nemzetközi összehasonlítás, G20/OECD BEPS projekt,² 1990–2018

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ A rendelkezésre álló profit számításaiban a vállalkozás tőkeköltségei csökkentik az adózás utáni jövedelmet. Elterjedt bruttó jövedelmezőségi mutató: a vállalat működési eredménye a kamat, az adó, az értékcsökkenés, az eszközre elszámolt amortizáció levonása előtt (earnings before interest, taxes, depreciation, and amortization – EBITDA).

² BaseErosion and Profit Shifting Project (= BEPS Project).

A csoport profitfelosztási módszerének alkalmazása az Európai Unióban

The Application of the Profit Split Method within the EU. Szerk.: Konstantin Lozev – Mauro Faggion – Ioanna Mitroyanni. Brussels, 2019, EU Joint Transfer Pricing ICING Forum (JTPF), 1–21. p.

URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/report_on_the_application_of_the_profit_split_method_within_the_eu_en.pdf

A globális értéklánc csoporton belüli árképzésének OECD-irányelve¹ ismerteti a transzferár meghatározásának nemzetközi standardoknak megfelelő módszertanát, ezen belül a viszonyítások adatköreit. Az Európai Unió tagállamai a tanulmányban bemutatott módszertanra alapozva alakítják ki a vállalati kalkulációk tartalmát és azok ajánlott számviteli hátterét.

Az árképzés egyik hatósági ellenőrzési kerete a hasonló rendeltetésű „helyettesítő” termék, szolgáltatás nemzetközi árszintjének közvetlen összehasonlítása, például az energiahordozók, tőzsdecikkek, szabványos tömegárúknak esetén. Ahol egyedi a termék, szolgáltatás, ott a csoport kapcsolt vállalatai kiegészítő információkkal alapozzák meg a transzferárak dokumentálását. Az Európai Unió egységes irányelve szerint végezhető a csoport konszolidált működési eredményének vállalatok közötti felosztása.

A nemzeti adóhatóság ellenőrzi az áralkulációk bizonylatait. Jogkövetkezménye van a mulasztásnak, a szabálysértésnek. Azért szabályozott a vállalatcsoport konszolidált működési eredményének a kapcsolt vállalatok (associated enterprises) közötti felosztása, mert ez lényeges tétel a nemzeti adóalap levezetésében. A multinacionális vállalatcsoport anyacége (parent company of the MNE group) a közzétett éves beszámolójában ismerteti a számviteli adatok összefoglalását.

¹ A 2015 BEPS *Reports on Actions 8-10* című dokumentum szerint összeállított és 2017-ben aktualizált irányelv. Forrás: OECD *Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2017*. Elérhető: <https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm>.

A tanulmány a tárgyidőszakban keletkezett profit csoporton belüli felosztásának egységes, átlátható módszerét (profit split method – PSM) ismerteti. A csoport számviteli politikája mutatja be az alkalmazott módszert és annak dokumentált forrásait.

A csoport kapcsolt vállalatai alapesetben a hozzáadott értékeik, a felhasznált eszközeik, a kockázatvisselésük vagy más hozzájárulásuk szerint részesedhetnek a végtermék piaci árbevételéből és a konszolidált nyereségből.

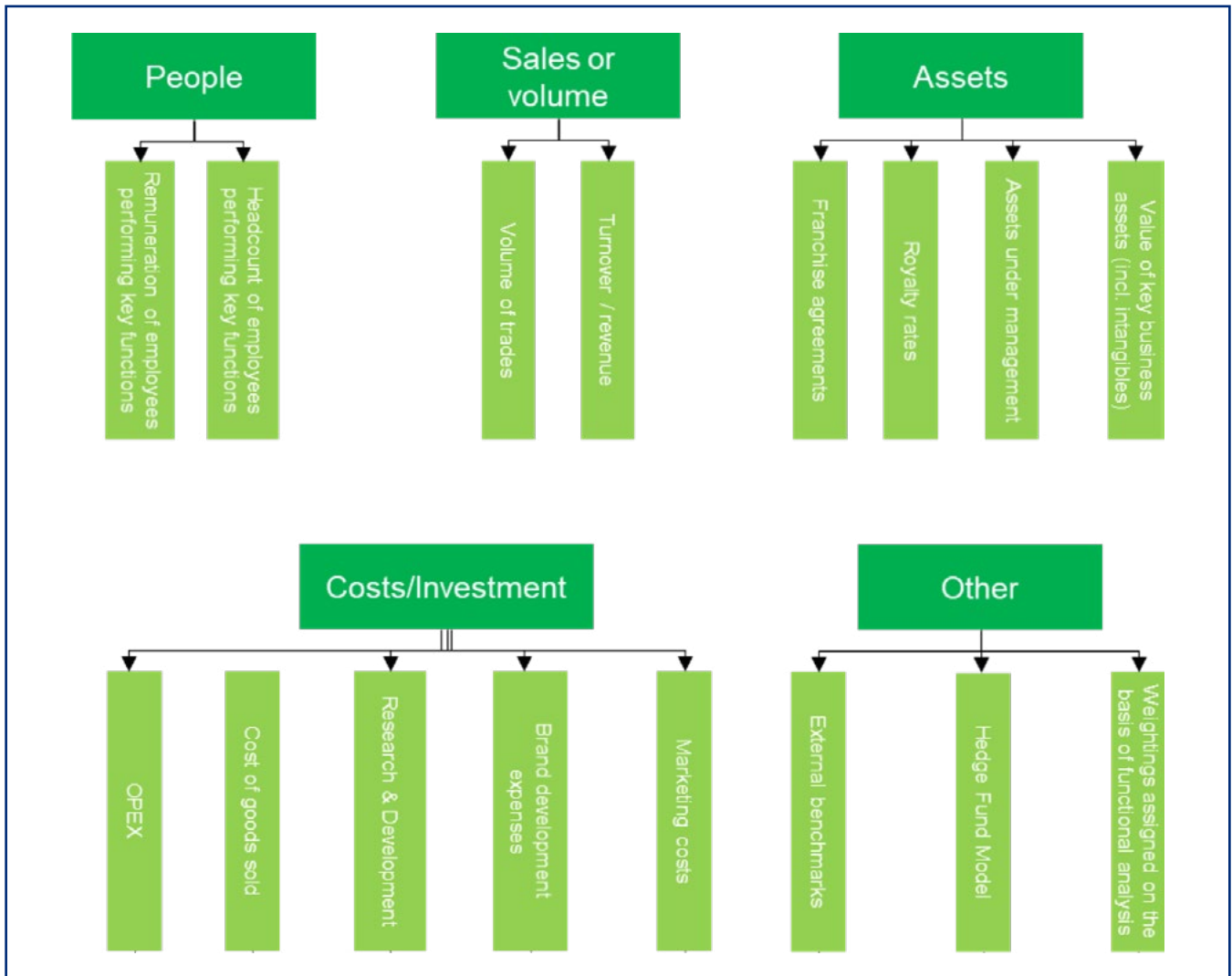
A tanulmányban táblázatok tartalmazzák az összehasonlított következő fontosabb módszerek előnyeit és hátrányait:

- A. felosztás a helyi létszám vagy munkajövedelmek szerint (People-based factors)
- B. felosztás a kapcsolt vállalatok kibocsátása (árbevétele, természetes mértékegysége stb.) alapján (Sales/volume based factors)
- C. felosztás a felhasznált helyi eszközök jellemzői alapján (Asset-based factors)
- D. a helyi költségekre alapozott felosztás (Cost-based factors)

A realizált eredmény felosztására az előbbieken túlmenő tényezők is alkalmazhatók, a csoport irányítójának döntése szerint. (1. ábra)

Viszonylag egyszerű az elszámolás, ha a csoport konszolidált eredménye főként a kapcsolt vállalatok létszáma, munkajövedelme szerint keletkezik és kevés a nem termelő foglalkoztatott, a kifizetett munkajövedelmek kifejezik a hozzáadott értékhez való helyi hozzájárulást is.

Az eredmény felosztására általánosan elfogadott a kapcsolt vállalatok kibocsátása, piaci árbevétele,

1. ábra: Az eredmény felosztásának tényezői* a csoport kapcsolt vállalkozásainak felmért adatai szerint

*Az ajánlott felosztási eljárások a módszertan ajánlott tényezőivel: a felső sor bal oldalán a foglalkoztatottakat és a kifizetett munkajövedelmet, jobb oldalán a számviteli működési költségét, beruházásait, K+F ráfordításait, iparjogvédelmi, marketingkiadásait veszik alapul; az alsó sor bal oldalán a piaci árbevétel, illetve a kibocsátás volumene, a középső csoportban a felhasznált pénzügyi és immateriális eszközök, a jobb oldalon egyéb összehasonlítható mennyiségek és modellvizsgálatok szerinti elosztás ajánlott.

(intangible asset) befektetéseinek megtérülését is. A csoport eredményfelosztása alapul veheti az alkalmazott szabadalmak, védett eljárások (know-how) eszközértékeit is, továbbá a kapott jogdíjakat (royalty rates, franchise fees).

A realizált működési eredmény csoporton belüli felosztása történhet a kapcsolt vállalatok költségarányai szerint, az integrált (esetenként globális) értékelési folyamat elszámolásaival. Akkor ajánlott ilyen felosztás, ha a jövedelmet termelő helyi vállalati teljesítmények és a keletkezett helyi termelési költségek igazoltan összefüggnek egymással.

áruforgalmi teljesítménye stb., és azok rendszerint további tényezőkkel kombinálva elemezhetők. Ilyen kiegészítő stratégiai tényező vonatkozhat például a termék és szolgáltatás minőségi jellemzőire, a helyi kutatási és fejlesztési (K+F) hozzájárulásra stb..

Az alkalmazott üzemgazdasági kalkuláció elszámolja a felhasznált tárgyi és immateriális eszközök

TÁRGYSZAVAK: vállalatcsoport, működési eredmény, számviteli eljárás, pénzügyi beszámoló, kapcsolt vállalat, nemzeti adólap, transzferár dokumentációja

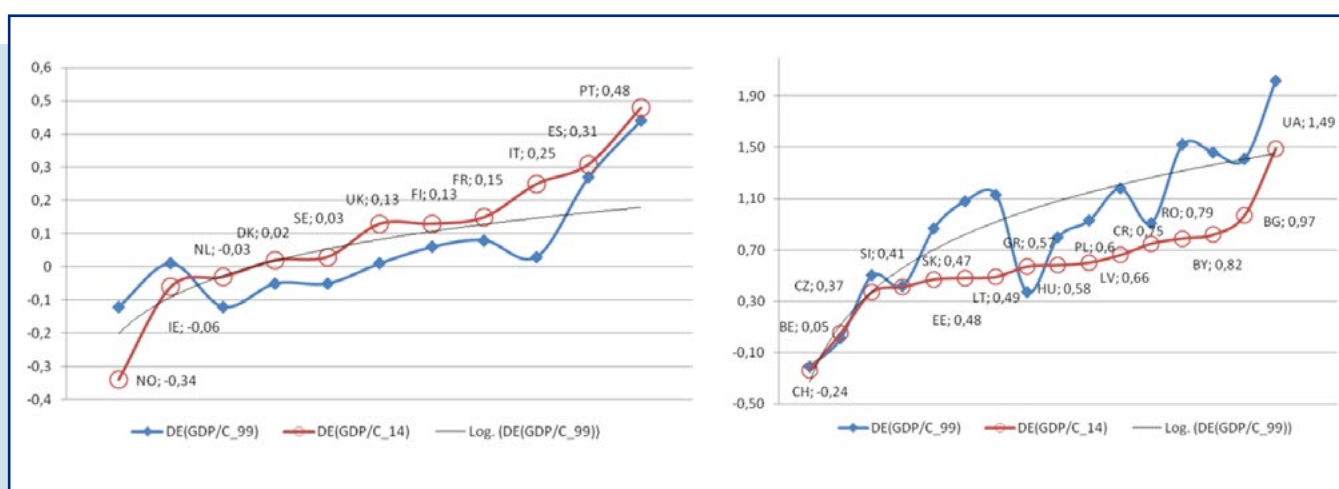
NÁDUDVARI ZOLTÁN

111/2019

A kelet-európai térség értékei, intézményei, gazdasági növekedése

Gylfi Zoega – Edmund S. Phelps: Values, institutions and the rise of Eastern Europe
Economics of Transition and Institutional Change, 2019. 1. sz. 247–265. p.

DOI: [10.1111/ecot.12194](https://doi.org/10.1111/ecot.12194)

1. ábra: Az egy lakosra jutó nemzeti GDP (GDP/c) reálértékének elmaradása* Németország színvonalától, 1999, 2014, index (Németország = log1,00)

*Az ábrát az ismertető készítette a cikk táblázatának adataiból. Az európai országok kétbetűs

azonosítással. Bal oldalon a fejlett, jobb oldalon a felzárkózó európai nemzetgazdaságok, továbbá Svájc (CH) és Belgium (BE), a 2014. évi reálértékek távolsága szerinti rangsorral. A fejlettség rése (gap) nullánál kisebb, ahol a GDP/c indikátor nagyobb, mint Németorszáé (CH, BE).

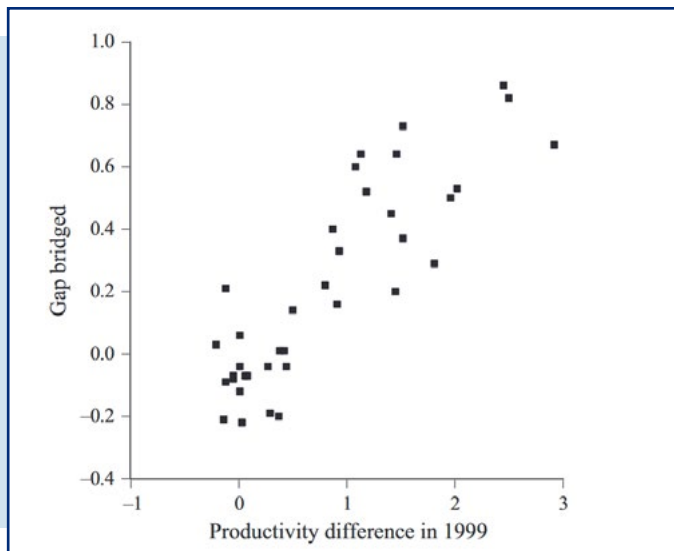
A vizsgált összesen 37 európai ország fejlettségi „rése” (gap) összefügg az egy lakosra jutó bruttó hazai termék reálértékének (real GDP per capita – GDP/c) mutatójával, a bázisként választott Németorszáéhoz viszonyítva. A szerzők a konvergencia ütemét az 1999. és 2014. évi távolság különbségeként¹ számítják. (1. ábra)

¹ Forrás: Penn World Table 9.0; Elérhető: <https://fred.stlouisfed.org/categories/33402>. A pozitív százalékos „rés” (gap) Moldova viszonyzáma szerint a legnagyobb (2014-ben 226%), a negatív százalékos távolság azt jelzi, hogy ennyivel alacsonyabb ez az indikátor, mint Németorszáé, például Norvégia esetén 2014-ben 34%.

Négy európai nemzetgazdaság (NO, CH, IE és NL) indikátora nagyobb, mint Németorszáé. A bal oldali ábrán levő fejlett országok többsége esetén nagyobb volt az egy lakosra jutó GDP távolsága 2014-ben, mint az 1999-es rés, és Olaszország (IT) indikátora romlott a legnagyobb ütemben.

A jobb oldali ábra rangsort mutat a vizsgált közép-kelet-európai és balti (EE, LT, LV) új tagállamok 2014. évi távolsági mutatóira, az 1999. évi (válság előtti) réssel összehasonlítva. Az ukrán gazdaság (UA) rése 2014-ben kisebb, mint 1999-ben, de még mindig 149%.

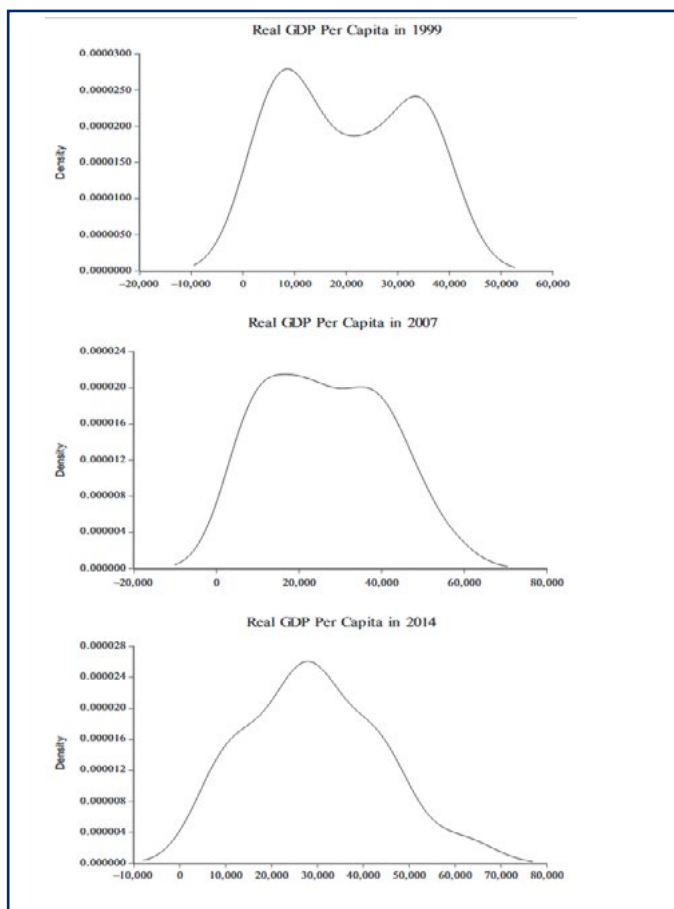
A 37 vizsgált nemzetgazdaság relatív fejlettsége nagyrészt magyarázza a Németorszáéhoz mért rés

2. ábra: Összefüggés a nemzetgazdaság 1999. évi relatív termelékenységi szintje (x tengely*) és az egy lakosra jutó nemzeti GDP (GDP/c) reálértékének felzárkózási üteme (y tengely**)

*Németország 1999. évi GDP/c indikátora a nagyobb, ahol pozitív a termelékenység különbsége.

**A nullánál nagyobb felzárkózási mutató (gap bridged) jelzi a Németországhoz mért rés csökkenését 1999 és 2014 között.

3. ábra: A teljesítménymutatók* közeledésének alakulása 1999, 2007, 2014 (y tengely, relatív gyakoriság)

*Az egy lakosra jutó GDP két modulusú a normalizált 1999. évi gyakorisági adatok szerint, a 2014. évi sűrűségfüggvénnyel csak egy modulusú, 32 ezer USD/fő értéknél. A 37 megfigyelt adat közül a legnagyobb 1999-es érték egy főre 50 ezer, ez 2007-ig 70 ezer, 2014-ig 80 ezer USD/fő értéket ért el.

1999 és 2014 közötti változását. A közeledés rendszerint gyorsabb, ahol az 1999. évi indikátor (GDP/c) viszonylag alacsony (nagyobb réssel), főként a kelet-európai és balkáni átmeneti gazdaságok esetén. (2. ábra)

A Németországhoz mért konvergencia másik szignifikáns magyarázó tényezője a 37 ország intézményeinek kategóriája. Figyelembe vett tényező az euróövezeti tagság (Eurozone countries), az Európai Unióhoz tartozás, illetve ezek hiánya a piacgazdaságra újonnan áttérő közép-kelet-európai és más felzárkózó nemzetgazdaságok (post-communist countries) körében.

Az egykori tervgazdaságú új uniós tagállamok felzárkózása – az 1. ábra szerinti nagyobb ütemekkel – összefügg a külföldi közvetlen beruházásokkal (foreign direct investment – FDI), valamint az uniós strukturális alapok (structural funds) beáramló támogatásaival, a gazdasági szerkezet korszerűsítésével. A közép-kelet-európai új tagállamok 2007 és 2014 között a GDP átlagosan 14,8%-át kapták az uniós strukturális alapokból, a támogatás Magyarország (22,9%), Litvánia (18,2%), Észtország (16,6%) és a Cseh Köztársaság (15,9%) esetén volt a legnagyobb arányú.

A kifejezetten gazdasági magyarázó tényezők mellett figyelembe vették a társadalmi érték,¹ a gyermek és szülő közötti viszony nemzeti sajátosságait. A 37 vizsgált európai országból 25 véleménykutatási eredményeit értékelték, ahol a fontosabb kérdések a felzárkózási folyamatokkal összefüggésben a következők:

¹ Forrás: *European Values Study in 1999 és EVS 2008 - Variable Report Integrated Dataset Documentation release 2016/04/15*. Elérhető: <https://europeanvaluesstudy.eu/methodology-data-documentation/previous-surveys-1981-2008/survey-1999/>; <https://dbk.gesis.org/dbksearch/>.

- a család, valamint a köznevelés mennyire tekinti értéknek a gyerekek engedelmisségét, illetve független gondolkodását;
- mennyire tekintik lényegesnek munkalehetőség elérését, az erre való egyéni képességeket;
- mennyire lényeges a munkahelyen az egyén kezdeményezése;
- előnyös-e a versengés az emberek számára.

Minél erősebb követelmény a gyerek engedelmissége, annál lassabb a termelékenység felzárkózása Németország szintjéhez, de a kapcsolat nem szignifikáns. Ahol gyakoribb a munkahelyi kezdeményezés, ott gyorsabb a felzárkózás és szignifikáns a pozitív összefüggés. Ahol a bérszínvonal magasabb, ott erősebb az ösztönzés a férfiak foglalkoztatásának nagyobb arányára, és ez gyorsítja a felzárkózást is.

Összehasonlították az egy lakosra jutó GDP 1999., 2007. és 2014. évi nemzeti szintjei átlagos növekedésének (average rate of growth of real GDP per capita)

megoszlását, és a sűrűségfüggvény változása az időben szemlélteti a megfigyelt 37 európai ország konvergenciáját. (3. ábra)

A megoszlás bal oldalán vannak a legszegényebb európai országok (a teljesítmény növekvő sorrendjében): Moldova, Örményország, Georgia, Ukrajna, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Románia, Montenegró és Belarusz. Bár a 2014. évi sorrend kissé eltér ettől, a piacgazdaságra áttérő szovjet és jugoszláv utódállamok teljesítménye a legkisebb.

TÁRGYSZAVAK: egy lakosra jutó GDP, európai országok, konvergencia üteme, felzárkózás Németországhoz, intézmények, férfiak foglalkoztatási rátája, 1999, 2014

NÁDUDVARI ZOLTÁN

112/2019

Az Európai Unió új tagállamainak adóversenye

Askoldas Podvieszko – Lyudmila Parfenova – Andrey Pugachev: Tax Competitiveness of the New EU Member States

Journal of Risk Financial Management, 2019. 1. sz. 1–19. p.

DOI: [10.3390/jrfm12010034](https://doi.org/10.3390/jrfm12010034)

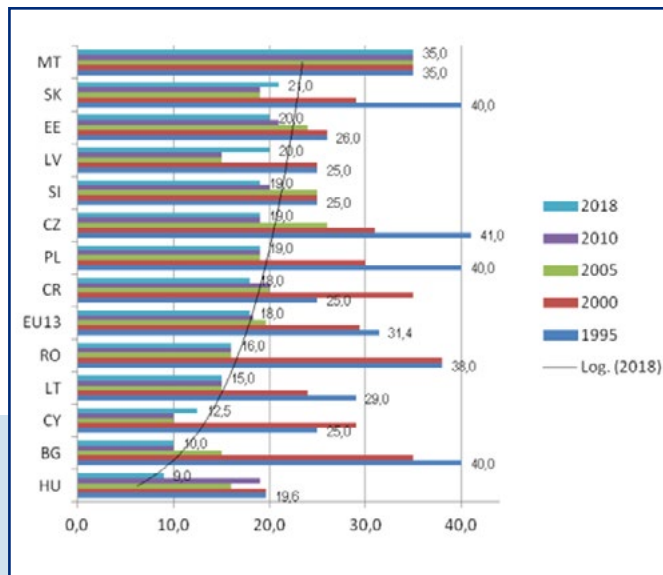
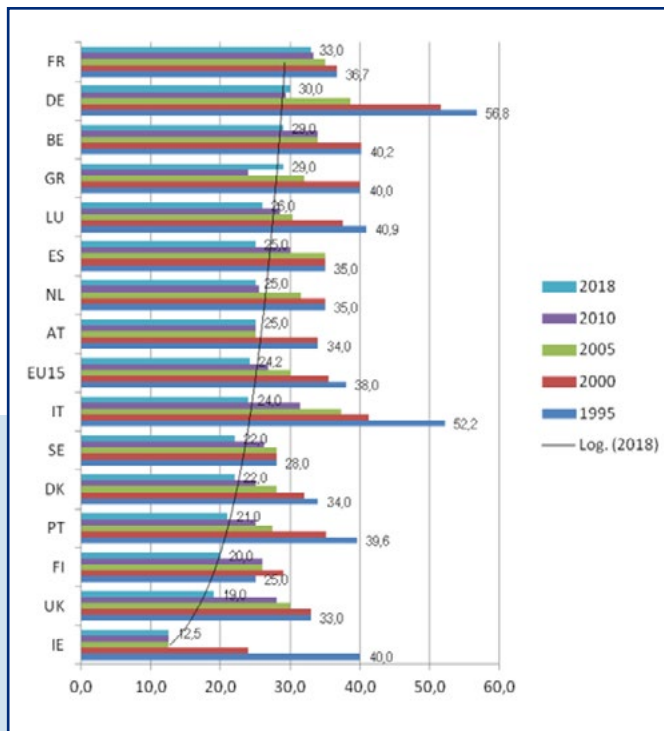
A adóztatás reformja több nemzetgazdasági tényező mérlegelésével valósítható meg. A globális adóverseny által indokolt és szuverén döntéssel megvalósítható adómérséklés egyik kedvezőtlen mellékhatása, hogy csökkenhetnek a társadalompolitikai célokra fordítható kormányzati források. A szerzők összehasonlítják az Európai Unió tizenöt korábbi, valamint tizenhárom új tagállama társasági jövedelemadóinak törvényes mértékeit az 1995 és 2018 közötti években. (1. ábra)

Az élénkülés időszakában, 2008 és 2018 között a tizenöt korábbi tagállam átlagos adómértéke 27,3%-ról 24,2%-ra, a tizenhárom új tagállamban 18,4%-ról 18%-ra csökkent. A tőketulajdonosok olyan tagállam-

mokba telepíthetik a jövedelemtermelést a globális adóverseny lehetőségeit kihasználva, amelyek – egyéb feltételeiket azonosnak véve – stabilan a legkedvezőbb törvényes adómértéket írják elő.

Az Európai Unió tizenöt korábbi tagállama közül az ír, tizenhárom új tagállama közül a magyar társasági jövedelemadó (corporate income tax) mértéke a legkisebb 2018-ban. A 28 tagállam átlagában is csökkenő tendenciájú az adómérték 1995-től. (2. ábra)

A tizenöt korábbi tagállam átlagos adómértéke több mint 10%-kal magasabb volt 1995-ben, mint a tizenhárom új tagállamban, e két csoport társasági jövedelemadói átlagának eltérése 2018-ban csak 6,2%.

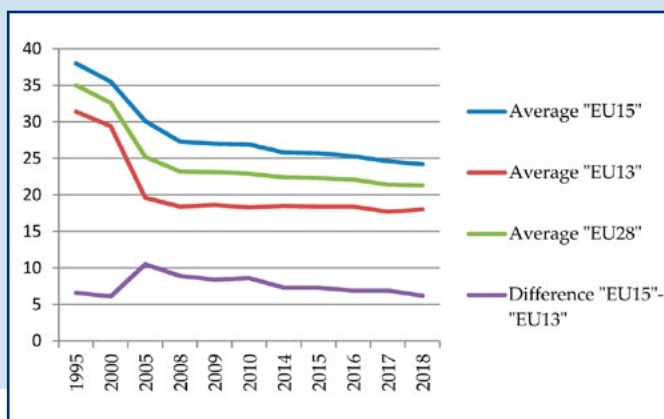

1. ábra: A társasági jövedelemadó mértéke térségek szerint*, 1995–2018, % (adóalap = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a cikk adataiból. A tizenöt korábbi (EU15, bal oldali ábra) és a tizenhárom új (EU13, jobb oldali ábra) tagállam kétbetűs azonosítással, a 2018. évi adómérték szerinti rangsorral.

2. ábra: A társasági jövedelemadó átlagos mértéke térségek szerint* 1995–2018, % (adóalap = 100)

*A társasági jövedelemadó átlagos mértéke a tizenöt korábbi, a tizenhárom új és az összes tagállamban, eltérés a két csoport éves adómértékei között.

Az adóalanynak elemzi a jövőben várható jövedelemadó kockázatait. A döntések előkészítésének fontosabb paraméterei

- (i) az adóalap várható változásai;
- (ii) a kivetett adó mértékének várható változásai;
- (iii) az adó elkerülése például kisebb adóterhő helyre településsel,¹
- (iv) az elérhető adókedvezmény és -mentesség;
- (v) a jogalkalmazás fogyatékosága, kisebb hatékonysága stb.

A vizsgált nemzeti adóztatás nemzetközi versenyképességének mérhető ismérvei rangsorolhatók. A bemutatott modellvizsgálatok paraméterei (a szakértők által adott súlyok átlagával):

1. a jövedelemadó százalékos mértéke (13,7)
2. a profitadó százalékos mértéke (18,0)
3. az adójogszabályban előírt befizetések gyakorisága (5,7)
4. az adóbevallás összeállításának időigénye (óra/év) (6,7)
5. az üzletkötés menete (Ease of doing business) (rangsor száma) (14,6)
6. a GDP átlagos évi növekedési üteme a 2009 és 2015 közötti időszakban (%) (11,8)
7. a munkaerő óraköltsége (EUR) (9,5)
8. az ország korrupciós indexe (20,0).

Az Európai Unió északi (svéd, litván), nyugati (német, francia), déli (spanyol, olasz), valamint új közép- és kelet-európai (lengyel, bolgár) tagállamainak itt említett ismérvei páronként összehasonlíthatók (multiple criteria decision-aid – MCDA) és megállapítható azok összefüggése a vállalati adóztatásuk nemzetközi versenyképességével.

¹ A rugalmasság tapasztalati mértéke (average tax-rate elasticity): a külföldi közvetlen beruházás a vizsgált tagállamokban átlagosan 3,3%-kal nő, ahol a társasági jövedelemadót 1%-kal csökkentik.

Nemzetgazdasági indikátor év, % (GDP = 100)	Észak-Európa		Nyugat-Európa		Dél-Európa		Közép-Kelet-Európa	
	SE	LV	DE	FR	ES	IT	PL	BG
Deficit vagy többlet, 2017	1,6	0,5	1,0	-2,7	-3,1	-2,4	-1,4	1,1
Adósságráta, 2017	40,8	39,4	63,9	98,5	98,1	131,2	50,6	25,6
Kormányzati kiadás, 2016	49,4	34,2	44,2	56,4	42,2	49,4	41,2	35,0

1. táblázat. Az elemzett nemzetgazdaságok fontosabb indikátorai térség szerint, 2016, 2017

A hatásvizsgálat átfogó nemzetgazdasági indikátorokat is figyelembe vett, főként a költségvetési deficit és a kormányzati adósság GDP-hez mért százalékos arányát az elemzett mintában és években. (1. táblázat)

A szerzők ismertetik az említett ismérvekre alapozott vizsgálat módszerét (simple additive weighting (SAW) method), a négy térséget tartalmazó preferenciák számításának eredményeit, az ellenőrzés eljárásait.

Közismert hatása a globális adóversenynek, hogy ahol csökkentik a társaságok adóterheit, ott többnyire csökken a költségvetés adóbevétele. A kisebb adóterhű tagállam vonzóbb lesz a külföldi működő tőke befektetésére, mint ahol az adó mértéke nagyobb. Főként a befektetés ösztönzése készítette a balti tag-

államokat és a 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakozott egykori tervgazdaságokat, hogy csökkentsék a vállalatok adóterheit.

A költségvetés lemondhat adóbevételeinek egy részéről azzal a céllal, hogy ezzel is ösztönözze a működő tőke beáramlását a magasabb adóterhű tagállamokból. Mélyebb vizsgálattal megállapítható az összefüggés a globális adóverseny, valamint a tagállamok és fontosabb ágazataik elért gazdasági növekedése között. A szerzők az adóverseny egyes bemutatott ismérveinek (relatív) hatásait a tagállamok mérhető indikátorait összehasonlítva elemzik.

TÁRGYSZAVAK: adómérték, társasági jövedelemadó, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió tizenöt korábbi tagállama, Európai Unió tizenhárom új tagállama, 1995–2018

NÁDUDVARI ZOLTÁN

113/2019

Mítosz vagy tény a magas inflációnak és az euró bevezetésének az összefüggése?

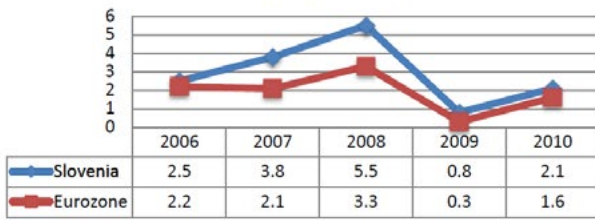
Yanko Ch. Hristozov: Does the Introduction of the Euro Lead to High Inflation? Myth or Fact? *Economic Archive*, 2019. 1. sz. 3–18. p.

URL: <https://dlib.uni-svishtov.bg/bitstream/handle/10610/4060/b983fa25e58b31321ac82af4f0345585.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

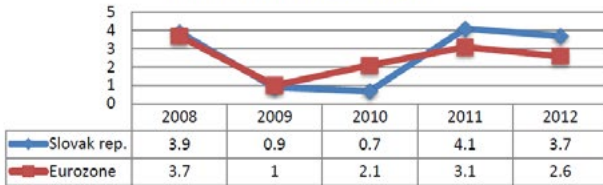
Az euróövezet 2007 után csatlakozó közép-kelet-európai és balti tagállamok harmonizált fogyasztóiár-indexei (Harmonised Indices of Consumer Prices –

HICP) a kezdeti növekedést követően néhány éves távon kevésbé térnek el az euróövezet egészének átlagos inflációs indexeitől. (1. ábra)

Slovenia (adoption 2007)

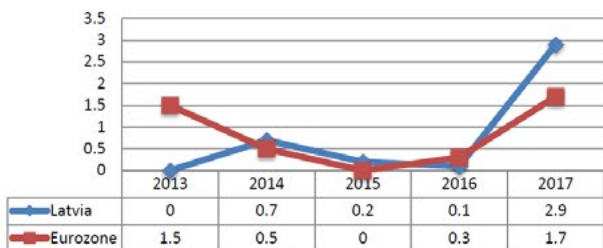
Slovak republic (adoption 2009)

Estonia (adoption 2011)

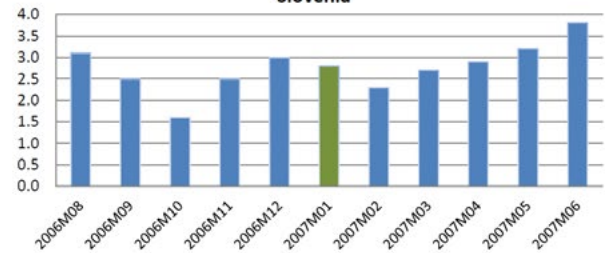
Latvia (adoption 2014)

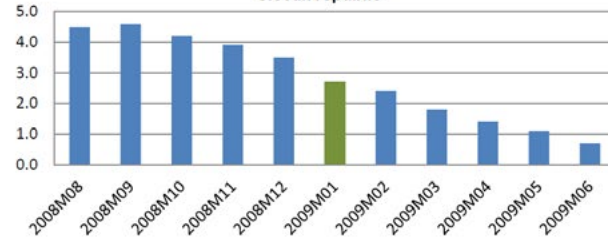
Lithuania (adoption 2015)

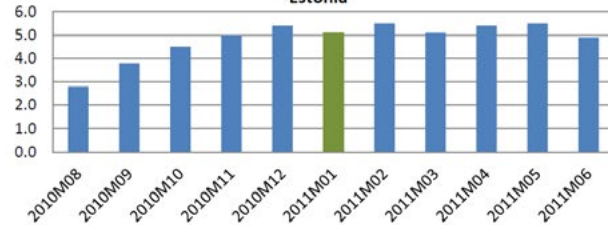
Slovenia

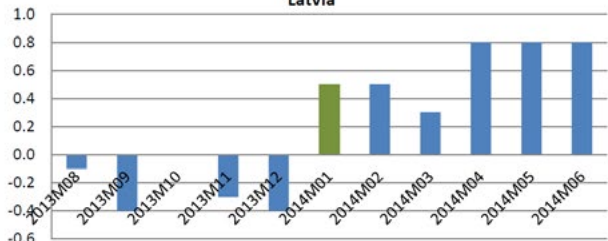
Slovak republic

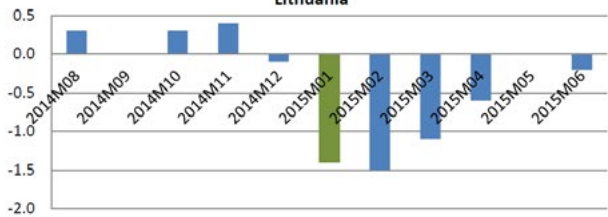
Estonia

Latvia

Lithuania

1. ábra: Az éves harmonizált fogyasztóiár-index (HICP) alakulása térségek* szerint, százalék (előző év = 100)

*A szlovéniai (2007), a szlovákiai (2009), az észtországi (2011), a lettországi (2014) és a litvániai (2015) csatlakozás utáni HICP-mutatósorozat az euróövezet tárgyévi inflációs adatával összehasonlítva. Az elemzés nem tartalmazza a ciprusi és a máltai éves, illetve évközi inflációs mutatók összehasonlítását.

2. ábra: A havi harmonizált fogyasztóiár-index (HICP) alakulása térségek* szerint, százalék (előző hónap = 100)

*Az euróövezetbe belépő Szlovénia (2007.01.), Szlovákia (2009.01.), Észtország (2011.01.), Lettország (2014.01.) és Litvánia (2015.01. hónap) HICP-mutatósorozata a tárgyhónapban.

Tagállam, az euró bevezetésének éve	A bevezetés utáni évek száma	Infláció 2007 és 2018 között	Infláció a bevezetés éve és 2018 között	Átlagos éves infláció 2007 és 2018 között	Átlagos éves infláció a bevezetés éve és 2018 között
Szlovénia, 2007	11	22,62%	22,62%	2,06%	2,06%
Szlovákia, 2009	9	20,78%	11,93%	2,31%	1,89%
Észtország, 2011	7	42,35%	15,05%	6,05%	3,85%
Lettország, 2014	4	44,82%	7,69%	11,21%	4,07%
Litvánia, 2015	3	40,80%	7,23%	13,60%	3,71%

1. táblázat: Halmazott és átlagos éves inflációs indexek a megfigyelt új tagállamok szerint (előző időszak = 100)

A megfigyelt öt nemzetgazdaság összehasonlított mutatósorozata az euró bevezetését megelőző tárgyév inflációs indexével kezdődik, majd az azt követő legfeljebb három tárgyévét tartalmazza.

A véleménykutatás¹ eredményei szerint az a közvélekedés, hogy az euró valuta bevezetése növeli a termékek, szolgáltatások fogyasztói árának színvonalát. Hét tagállam még megtartotta a korábbi nemzeti valutáját. Ott ezer megkérdezett közül a legtöbben Lengyelországban (76%), a Cseh Köztársaságban (72%), Bulgáriában (69%) és Horvátországban (68%) vélték úgy, hogy az euró valuta bevezetése növelheti az inflációt. Az ilyen szubjektív inflációs várakozás (rate of inflation perceived) aránya viszonylag kisebb Magyarországon és Romániában (53%) továbbá Svédországban (58%).

A cikk kifejti az árszínvonal növekedésének gyakori okait, például egyszeri hatás az euró fizetőeszközre való átállás járulékos ráfordítása a termelő és a kereskedelmi vállalatok körében, továbbá a nemzeti valutában közölt korábbi árak átszámításból adódó kerekítése az euró bevezetését követően.

A megfigyelt országok havi inflációs indexei is igazolják, hogy az euró bevezetése után néhány negyedéssel csillapodik a különbség a nemzeti árnövekedés és az euróövezet átlagos havi inflációs indexe között. (2. ábra)

A szerző ismerteti azokat a fontosabb globális és nemzetgazdasági folyamatokat, amelyek 2007 és 2017 között alakították a fogyasztói árak nemzeti színvonalát, azok hatása erősebb volt alkalmanként, mint az euró bevezetése az Európai Unió öt új tagállamában. Az átállást kormányzati és tájékoztatási akciók tették könnyebbé. Ilyen rendelkezés írta elő átmeneti időszakra a termékek és szolgáltatások kétféle árának egyidejű közlését a nemzeti és az euró valutában.

Megállapítható, hogy eltérően alakult a pénzügyi és az ingatlanügyi ágazatok árváltozása például a feldolgozóipar és más szolgáltató ágak inflációjától, ez összefügg az ágazatok sajátos nemzeti piaci folyamataival, a konjunktúra tényleges fellendülő és visszaeső ciklusaival.

Az importból beszerzett nyersanyagok, az energia árának változása is alakította a megfigyelt inflációs indexsorozatokat, a megfigyelt globális piaci hatások függetlenek az euró bevezetésétől. Egyes országokban a jövedéki adók növekedése is hatással volt az inflációs adatokra, de ez sem függ össze az euró bevezetésével.

A fogyasztók lényegesen gyakrabban vásárolnak a viszonylag olcsóbb közsükségleti termékekből. szolgáltatásokból, ahol a korábbi árak kerekítése aránylag nagyobb növekedést okozhat, mint a sokkal drágább, többévente beszerzett tartós javak esetén. Az öt új tagállam átlagos éves inflációs indexe 2007 és 2018 között, valamint az euró bevezetésének éve és 2017 között igazolja, hogy nem megalapozott az a közvélekedés, hogy a valutacsere számottevően növeli a fogyasztói árak színvonalát. (1. táblázat)

Az Európai Központi Bank és az Eurostat elemzői megállapították a teljes inflációs mutató összefüggését az öt új tagállam valutacseréjével. Minden mutatósorozat az árszínvonal tényleges csökkenését

¹ Forrás: Eurobarometer, Flash Eurobarometer 453: Introduction of the Euro in the Member States That Have Not Yet Adopted the Common Currency, 2017.

igazolja az euró bevezetésének időszakában, ez a változás (becsült árszintcsökkenésként) Szlovéniában és Észtországban -0,3, Lettországban -0,2, Szlovákiában -0,15, Litvániában -0,11 százalékpont. Figyelembe kell azt is venni, hogy Szlovéniában telt el a leghosszabb és Litvániában a legrövidebb idő az euró bevezetésétől számítva. A becslések során nehézséget okozhat, hogy sok más, erőteljesebb árnövelő hatás is érvényesült egyidejűleg a megfigyelt nemzetgazdaságokban.

TÁRGYSZAVAK: nemzeti valuta, euróövezet, infláció, Eurobarometer, HICP-index, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária, Balti országok, nemzetközi összehasonlítás, 2007–2017

NÁDUDVARI ZOLTÁN

